

Jakin162

iraila-urria
2007

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

.....

KULTURA SAILA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

ZENBAKI HONETAN

7

GAI NAGUSIA Nazioak eta nazionalismoak Moulines-Arteta eztabaida

11 Nazionalista bat konplexurik gabe
Elkarrizketa Ulises Moulinesi

IÑAKI SOTO

41 Zer gordetzen digu Artetak ez-nazionalista
mozorroaren atzean?

Moulinesen nazionalismo sezesionista vs
Artetaren nazionalismo hegemonikoa

JOSU TXAPARTEGI

GAIAK

71 *Jakin* aldizkaria. Debeku eta oztopo
administratiboen historia: 1961-1977

PAULO AGIRREBALTZATEGI

EGUNEN GURPILEAN

97 **JON BENITO**

LIONEL JOLY

PATXI GAZTELUMENDI

© **Jakin**

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipar bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia
Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07
jakin@jakingunea.com
www.jakingunea.com

2007ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	45 €	—
Ale arrunta	7,50 €	9,50 €
KANPOAN		
Harpidetza	48 €	—
Ale arrunta	8 €	11 €

NATIONS AND NATIONALISMS: THE MOULINES-ARTETA DEBATE

A nationalist without complexes. Interview with Ulises Moulines

Iñaki Soto, a graduate in Philosophy, conducts an extensive interview with Ulises Moulines, an outstanding philosopher of science who, with the publication in spring 2001 of the article «Nationalist manifesto (or even separatist, if I'm pressed)» provoked strong reaction in the Spanish academic world. The interview takes a calm look through the main theses by Moulines about the concept of nation and the political theory of nationalism. **IÑAKI SOTO**

What does Arteta conceal behind his non-nationalist mask?

The teacher Josu Txapartegi summarizes the exchange of ideas between the philosophers Ulises Moulines and Aurelio Arteta in the pages of the magazines *Diánoia* and *Isegoría* between 2001 and 2003, caused by the publication of the article by Moulines entitled «Nationalist manifesto (or even separatist, if I'm pressed)». The debate revolves around general theoretical issues such as the ontology of nations, variety and types of nationalism or ethics and the political programme of nationalism. However, the theoretical discussion unfolds with continuous references to the cases of the Basque nation and Basque nationalism, and of the Spanish nation and Spanish nationalism. **JOSU TXAPARTEGI**

THE MAGAZINE *JAKIN*. HISTORY OF ADMINISTRATIVE PROHIBITIONS AND OBSTACLES: 1961-1977

Paulo Agirrebaltzategi, writer and member of *Jakin*, analyzes the history of the magazine *Jakin* over its first twenty years, which coincided with the dictatorship of the Franco regime. Thus, the author presents a chronicle of the initiatives and procedures that were carried out by those in charge of the magazine in order to keep publishing it in an era during which the Franco regime ordered the closure of *Jakin* on two occasions (1961-1964 and 1969-1976). **PAULO AGIRREBALTZATEGI**

NEWS TODAY

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following sociolinguistic, communication and literary-related matters. This section draws on various specialists: Lionel Joly, Patxi Gaztelumendi and Jon Benito.

VARIOUS AUTHORS

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 162. zenbakia da eta 2007. urteko bosgarrena.

Zenbaki honetako *Gai nagusia* sailean nazionalismoaren teoria politikoa-
ren inguruko eztabaida akademiko baten aurkezpenari heldu diogu. Izan
ere, 2001eko udaberrian, Ulises Moulines zientziaren filosofo sonatuak
Mexikon eta Espainian aldi berean *Manifestu nazionalista* argitaratu zue-
nean, sorpresa eta iskanbila eragin zituen mundu akademiko hispanoan,
idazki horretan Moulinesek nazionalismoari egiten dion defentsa sutsua-
gatik, hain zuzen ere. Moulinesek nazioen eta etnien izaerari buruz egi-
ten du gogoeta, eta, horrekin batera, nazionalismoaren aldeko argudio
moralak aztertzen ditu. Espainiar Estatuan, Aurelio Arteta filosofoaren
erantzuna jaso zuen, eta bien artean debate gogorra ireki zen, esparru
akademikoaren mugak igaro eta maila ideologiko eta are pertsonalera
ere zabaldu zena. Debate horren mamiak euskal eta espainiar nazionalis-
moen arteko eztabaidarekin zerikusi zuzena duelako jaso nahi izan ditu-
gu zenbaki honetan Moulinesen tesi nagusiak eta eztabaidaren nondik
norakoak.

Bi atalek osatzen dute sail monografiko hau. Lehenik, Iñaki Sotok Uli-
ses Moulinesi egindako elkarrizketa dator, eta, ondoren, Moulinesek eta
Artetak izandako debatearen mamia laburbiltzen duen Josu Txapartegi-
ren artikulua.

Lehen artikulua, beraz, Ulises Moulinesi Iñaki Sotok egindako elkarriz-
keta jasotzen du. Nazio kontzeptuari eta nazionalismoaren teoria politi-
koari buruzko Moulinesen tesiak dituzte bertan hizpide. Elkarrizketaren
helburua, azken finean, *Manifestu nazionalista*-ren ideia nagusiak azter-
tzea da: zientziaren filosofiatik teoria politikorako urrats intelektuala, ne-
gazionismoaren eta antinazionalismoaren arteko bereizketa, etnien eta
nazioen arteko harremani buruzko gogoeta, nazionalismoaren etika eta

nazio aniztasunaren berezko balioa, nazionalismo internazionalistaren eta hegemonikoaren arteko talka...

Josu Txapartegik, bigarren artikuluan, Manifestuaren argitalpenaren ondorioz Moulines eta Artetaren artean *Isegoria* aldizkarian piztutako eztabaida laburbiltzen du. Polemika hori auzi teoriko orokorren inguruan garatzen da: nazioen ontologia, nazionalismo moten tipologia eta aniztasuna, nazionalismoaren egitasmo politikoaren inguruko eztabaida... Debate teoriko horrek, dena den, behin eta berriro heltzen die guri hain gertukoa zaigun auziari: euskal eta espainiar nazioen eta nazionalismoaren arteko gatazka.

Bestalde, *Gaiak* sailean, Paulo Agirrebaltzategiren artikulua dator. Bertan, *Jakin* aldizkariaren lehen hogeitau urteetako historia zail eta gorabeheratsua aztertzen du egileak, Francoren diktadurapeko urte gogorrak hain zuzen ere. Izan ere, garai hartan bi aldiz isilarazi zuten *Jakin*: 1962-1964 eta 1969-1977 urte bitarteetan. Artikulu honetan, aldizkariaren ardura-dunek berori argitaratzen jarraitu ahal izateko egin behar izan zituzten ekimen eta gestioak gogoratzen ditu.

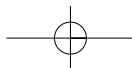
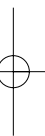
Egunen gurgpilean saileko idazlanak datoz azken orrialdeetan. Azkenaldiko berrien iruzkin labur eta biziak egin dituzte Jon Benitok Literaturan, Lionel Jolyk Soziolinguistikian eta Patxi Gaztelumendik Telepolisen. ¶

Nazioak eta nazionalismoak

Moulines-Arteta eztabaida

11 Nazionalista bat konplexurik gabe
Elkarrizketa Ulises Moulinesi
IÑAKI SOTO

41 Zer gordetzen digu Artetak ez-nazionalista
mozorroaren atzean?
Moulinesen nazionalismo sezesionista vs
Artetaren nazionalismo hegemonikoa
JOSU TXAPARTEGI

Nazionalista bat konplexurik gabe

Elkarrizketa Ulises Moulinesi

IÑAKI SOTO

Filosofian lizentziaduna, doktorego tesia
idazten ari da nazionalismoaren etikari buruz

Ulises Moulinesek 2001eko udaberrian argitaratu zuen lehenengo aldiz *Manifestu nazionalista*. Bateratsu argitaratzen da Mexikoko eta Espainiako filosofiako bi aldizkari ospetsutan (*Dianoia*-n, ozeanoaz haraindian eta *Isegoría*-n, metropoli penintsularrean). Artikuluak, batetik, sorpresa eta, bestetik, iskanbila eragiten ditu: mundu akademiko hispanoan inork gutxi espero zezakeen nazionalismoaren horrelako defentsa sutua, are gutxiago defentsa hori mundu horretan begi onez ikusia den Ulises Moulines zientziaren filosofoaren eskutik etortzea. Moulinesek «nazionalismoa, nazioen babes eta garapenerako programa», bai maila kontzeptualean, bai maila moralean, «oinarri sendoko doktrina» dela defendatzen du. Zientziaren filosofiako metodologiak eta argudioak baliatuz, nazioen eta etnien izaerari buruz gogoeta egiten du eta, horrekin batera, nazionalismoaren aldeko argumentu moralak aztertzen ditu.

Mexikotik etorritako erantzunek joera kritikoa dute, baina eztabaida akademikoaren maila mantentzen dute. Beren artikuluetan, Ambrosio Velascok eta Luis Villorok *Manifestu na-*

zionalista-n azaldutako kontzeptu gatazkatsuak analizatzen dituzte: etnia eta nazioaren arteko harremanak; etnia, herria, nazioa eta estatua terminoen erabilerak;... Adibidez, Moulines eta Villororen artean «herria» terminoari buruz eztabaida interesgarria sortzen da. Carlos Peredaren artikuluan, ordea, nazionalismoari buruzko topiko guztiak biltzen dira: batetik, aipatzen diren liburuak egokiak dira, baina idazlan horien irakurketa alderdikoia egiten da; bestetik, J. Juaristi edo F. Savater eredutzat hartuta, euskal abertzaletasunaren kasu «argigarrria» aipatzen da, kolonizatutako hispanoaren leialtasunei jarraituz betiere. Moulinesek artikulua horiei emandako erantzuna «¿Quién teme a la nación? Respuestas a Pereda, Velasco y Villoro» da.

Espainiar ohorearen defentsa Aurelio Artetaren esku geratu zen. Irakasle nafarra euskararen garapenaren kontra emandako iritziengatik da ezaguna gure artean. Artikulu batekin nahikoa ez, eta bi idatzi zituen Artetak: «Un nacionalista en apuros (El inconsistente nacionalismo de U. Moulines)» eta «Descaro del nacionalismo académico (o las muchas malicias de U. Moulines)». Kasu honetan, artikuluen maila guztiz ideologikoa eta anti-akademikoa da. Nazionalismoaz baino gehiago terrorismoaz hitz egiten du Artetak eta, izenburuek iradokitzen dutenez, Moulinesen aurka akusazio gogorrak egiten dira bertan. Artetak ez du ulertzen nazionalismoa aztergai filosofikoa den fenomeno gisa, konbatitu behar den fenomeno politiko gisa baizik. Zehatzago, Euskal Herriaren eta Espainiaren arteko gatazkara mugatzen du fenomeno hori.

Moulinesek Artetaren lehenengo izkribuari emandako erantzuna «Crispaciones hispánicas (Reflexiones en torno a la terapia antinacionalista de A. Arteta)» da, eta horren amaieran, Artetaren eskariari erantzunez, espainiar estatuari buruz hainbat gogoeta biltzen dituen «Notas desde la lejanía sobre el País de los Conejos» epilogoia idazten du.

Elkarrizketa hau Parisen egin zen, 2004ko abuztuan, irakasle gonbidatu gisa Ulises Moulinesek Parisko Ecole Normale Supérieure-n pasatu zuen ikasturtea bukatzean. Transkripzioa Josu

Txapartegik egin zuen eta zuzenketak gaztelaniaz Maria Luisa Nolaskok. Ondoren, Moulinesek zuzenketa txikiak sartu zituen —elkarrizketaren edukia moldatu gabe, nolahi ere—. Euskal itzulpena Xalbador Garmendiarena da. Eskerrik asko guztiei laguntzeagatik.

Elkarrizketaren helburua «Manifestu nazionalista (are separatista ere esango nioke, estutuz gero)» artikulua aztertzea zen. Idazlan horrek polemika sortu zuen Estatu espainiarreko mundu akademikoan. Elkarrizketan eta Josu Txapartegiren artikuluan polemika horren ardatzak azaltzen dira.

Bestalde, aipagarria da Txalaparta argitaletxeak «Manifestu nazionalista» eta «Untxien erresuma» idazlanen euskarazko itzulpena biltzen dituen liburua argitaratuko duela. Moulinesi egindako elkarrizketaren sarrera gisa aurkezten diren lerro hauek liburu horretarako idatzitako hitzaurrearen zati dira.

Elkarrizketaz eta Manifestuaz haraindi, polemikaren arrasto osoa jarraitu nahi duenarentzat, ika-mikaren erreferentzia guztiak sartzan ditugu ondoren:

Moulines, C. U. (2002): *Manifiesto nacionalista*, Bartzelona: La Campana.

Moulines, C. U. (2001): «Manifiesto nacionalista (o hasta separatista, si me apuran)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 24, 25-49.

Moulines, C. U. (2001): «Manifiesto nacionalista (o hasta separatista, si me apuran)», *Diánoia* XLVI/46.

Arteta, A. (2002): «Un nacionalista en apuros (El inconsciente separatismo de Ulises Moulines)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 26, 219-237.

Moulines, C. U. (2003): «Crispaciones hispánicas (Reflexiones en torno a la terapia antinacionalista de Aurelio Arteta)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 28, 171-189.

Arteta, A. (2003): «Descaro del nacionalismo académico (O las muchas malicias de Ulises Moulines)», *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* 28, 191-219.

Pereda, C. (2002): «Tres desmesuras de los nacionalismos», *Diánoia* XLVII/48.

Velasco, A. (2002): «Nación y nacionalismo», *Diánoia* XLVII/48.

Villoro, L. (2002): «Notas sobre el nacionalismo de Moulines», *Diánoia* XLVII/48.

Moulines, C. U. (2002): «¿Quién teme a la nación? Respuestas a Pereda, Velasco y Villoro», *Diánoia* XLVII/48.

Zientziatik politikarako esportazio intelektuala

Filosofia politikoa ez da zure lanbide ohikoa, nondik datorkizu, beraz, fenomeno nazionalistaz duzun interes filosofikoa?

Egia da, oro har, ikerketa filosofikoan jorratu izan ditudan gaiak filosofia politikoarekin zerikusi gutxi dutela. Nire gogoeta-esparru ohikoena zientziaren filosofia edo ezagutzaren teoria da, edo orobat dena, filosofo gisa (neure burua halakoxetzat daukat), filosofo batek, edozein esparrutan, eskubidea ez ezik obligazioa ere badu normalki lantzen dituen jakintza adarretatik pixka bat harago begiratu eta interes orokorragoa duten gaiak, interes sozial handiagoa dutenak astintzeko. Hori da, mintza nadin garbi, inoiz edo behin gizarte auzietan jardun dudanean izan dudan jarrera.

Nazionalismoaren auziari, gainera, hauxe gehitu dio neure esperientzia urte askotan hainbat erresumatan izandakoak, alegia konturatu naiz, modu zuzen enpirikoan, mentalitate, ohitura, jarrera eta beste gauza askotan diferentzia nabarmenak izaten direla nazio bateko zein besteko pertsonen artean. Eta hori ez dator bat intelektual gehienek diskurtso politikoki zuzenarekin, Europa mendebaldekoenarekin batera, zeinaren arabera ez baitago diferentzia funtsezkorik nazio talde desberdinen artean, eta garrantzia duten bakkarrak diferentzia sozialak eta ekonomikoak baitira... horiez gain ez dago ezer, ez dago deus. Hori, ene irudiko, hainbat erresuma desberdinetan luzaroan biziz batbederak izan duen esperientziaren kontra dago bete-betean. Intelektual akademikoak aitortzeko prest egoten direna baino askoz sakonagoak dira diferentzia nazionalak. Eta hori guztia hala zela ikusi nuenean, neure buruari galdegin nion zein litekeen iritzi desadostasun hain handia egoteko arrazoia errealitate enpirikoaren artean, alde batetik, eta diskurtso politikoki zuzen eta akademikoaren artean, bestetik. Nazionalismoaren arazoa, Espainian bereziki, nola tratatzen den ikusteak sorrarazi zidan halako sentimendu eskandaluzko batek ere, esan beharrean nago, eginarazi zizkidan gogoeta horiek.

Hortik sortu zen motibazioa kontzeptu batzuk argitzen saiatzeko eta gauza horiez eztabaidatzen duten filosofoen eta intelektuaren *mainstream* delakotik pixka bat urrun zegokeen postura bat hartzeko. Beharbada, baita, nire ustez, akademikoen munduan behar bezain sakonki tratatu ez den gaiaz nik egin dezakedan analisia baino askoz zehatzagoa eta sakonagoa beste batzuk egitera bultzatzeko ere.

Manifestu nazionalistaaldi berean publikatu zen Mexikon eta Espainian. Ozeanoaren bi aldeetan polemika bizi samarra piztu du nahiz eta batean eta bestean polemikak ez duen funts bera izan. Halako erantzunik espero al zenuen?

Benetan, erreakzio handi samarra izan zen bai Mexikon, bai Espainian, eta erreakzioak desberdinak izan dira erresuma batean eta bestean. Bietan izan dira autoreak oro har kritiko positibo agertu direnak, nire ideiak neurri batean jasotuztenak baina, agian, ez erabat, eta beste batzuk askoz polemikoagoak edo kontrakoagoak izan direnak.

Mexikon, gizarteak oro har eta intelektualek bereziki ulertzen dute, begien bistako arrazoiengatik, diferentziazio etniko eta are nazional kontzeptua oso gai garrantzitsua dela Estatu multinazionalan edo multietnikoetan, Mexikon esate baterako, eta Estatu multinazional izateko aukerez gutxi-asko modu patxadatsuan eta orekatuan eztabaidatzeko prest daude; espainiar Estatuan, aldiz, intelektualak, komunitate nazional minoritario batekoak ez badira behintzat, ez daude prest gutxiengo nazionalen eskubideak defenditzearen alde agertzen den jarrera baten alderdi onez eta txarrez eztabaidatzeko, modu orekatuan eta patxadan bada ere. Nire artikuluak sortu dituen erreakzioetan nabarmen agertu da egoera politikoa oso bestelakoa dela batean eta bestean, baina jakina, hori atze-ohal kultural eta politikoa askoz orokorrago baten adibide bat baino ez da.

Baina esan genezake mexikar lagunekin izandako polemikaren tonua, oro har, Iberiar penintsulan eman diren erreakzio batzuen baino pixka bat akademikoagoa, baretsuagoa

izan dela. Horrek, ziur asko, badu zer ikusia Mexikon eta Espainian ematen den egoera politiko diferentearekin.

Manifestuaren kontra egin diren kritika horietatik batzuk, giza-diaren historian hainbeste sufrikario sorrarazi duen fenomeno bat nola defenda zenezakeen esate baterako, zure lan esparrura aldatuz gero, zientziaren filosofiara alegia, ez litzateke hobeto aterako Hiroshimako edo bonba atomikoaren asmaketa edo antzeko beste asko gertaera historikori so egingo bagenie; baina, bere horretan, nola baloratzen edo balioesten duzu Manifestuari erantzun dioten batzuek erakutsi duten jarrera guztiz antifilosofikoa non nazionalismoa den bezalako fenomeno sozialaz jarduteko zu nor zaren galdegiten baitute. Zer deritzazu horri?

Lehen-lehenik, munduaren historia gertatu berriaren sufrikario gehienen erruduna nazionalismoa dela esanez sarri egin ohi den baieztapena, zeharo oinarri enpirikorik gabeko baieztapena da, neure liburuan aldeztan dudana nazionalismoari buruzko kontzeptua onartzen bada batik bat. Gogoan dut bereizketa zehatza eta zorrotza ezartzen dudala nazionalismoaren artean —duintasunaren eta edozein nazioaren garapen ahalbidearen defentsa den ber—, alde batetik, eta hegemonismoaren artean bestetik —nazio batzuek edo nazio oso ahaltsuen ordezkariak erakusten duten jarrera, zeintzuk, arrazoi horregatik edo hargatik, funtsean funtsik gabeko arrazoiak, uste baitute auzo herrietakoak baino aise gehiago direla eta, beste gabe, indarrez azpian hartzeko eskubidea dutela—. Hortaz, nazionalismoaren eta hegemonismoaren artean bereizketa zehatz hori eginez gero, hegemonismoa izan da, ez nazionalismoa, Gizadiari betidanik kalte handia egin diona, batez ere XX. mendean. Poloniar nazionalismoak, adibidez, ez dio inori kalterik egin, aitzitik, oso elementu egokia izan zen XX. mendeko hainbat totalitarismoren kontra borroka egiteko. Ordea, hegemonismo nazional-sozialista —beste batzuk orain isilik gordeko ditut inori min ez egiteagatik—, hori bai hori zorigaitz handien eragile eta egile izan da. Hain zuzen, horrexegatik bereizi behar dira nazio-

nalismoa —nazio izatedun baten existentzia eta garapen posibilidadetaren defentsa den ber ulertuta—, eta hegemonismoa —nazio ahulenek existentzia izateko duten eskubideari nazio ahaltzu batek egiten dion uko gisa ulertuta—.

Hegemonismoari dihoazkionetan zentratu zara. Ordea, beste honetaz ari nintzen, gai batzuei betoa jartzeko dagoen postura antifilosofikoaz alegia, horiez filosofikoki tratatzerik ez bailegoen...

Bai, gaia, oro har, zabalxeago hartuta, oso ondorio txarrekoa dela uste dut, hain zuzen filosofiari edotariko betoak jartzea. Ideien alorrean jakintza adarrik baldin bada gogoak ematen dion guztiaz edonork tratatzeko eskubidea ez ezik obligazioa ere baduena, jakintza adar hori filosofia da. Jaki-na, seriooki tratatu behar ditu, espiritu analitiko eta kritikoa-ekin; baina, diziplinarik baldin bada zeinaren eginkizuna hain zuzen edozer gauzaz hitz egin ahal izatea den, diziplina hori filosofia da. Betidanik, antzinate klasikoaz geroztik, filosofoen ezaugarrietako bat izan da denetariko gaiak tratatzea, izadiaren eraketari buruzkoak bezainbat gai moralei buruzkoak, eta beste edozeri buruzkoak; hortaz, ez dakit zein kriterio metafilosofikorekin argudia daitekeen filosofoak gai honetaz edo hartaz bakarrik ari daitezkeela. Filosofia eskolastikoaren ikusmoldea da hori, eta iruditzen zait guztiz desagokia dela, are filosofia sortu zenetik beretik filosofia-ren espirituaren beraren kontrakoa.

Manifestuaren bertuterik handienetakoa darion argitasuna da, zientziaren filosofiari berezko zaion estilo analitikoaz ehorik egotea. Jakintza adar horren elementuak berebat filosofia politikoari aplikatzen dizkiozu eta, bide batez, filosofia mota horren edota, gutxieneko kontuan, filosofia politikoaren joera batzuen eskastasun teorikoa kritikatzan duzu. Zertan funtsatzen duzu edo nola argudiatzen kritika hain zorrotza?

Benetan, konturatu naiz pertsona batzuek, filosofia politikoari emanak diren lagun filosofo batzuek, nire Manifestua irakurri zutela eta, agian, ez zutela erreakzionatuko hain

kritikoki ez balute irakurri nire orrialdeetan egiten dudan baieztapena zeinetan nik zientzia politikoen metodologia, nazionalismoari dagokionez, metodologia eskasa dela adierazten bainuen. Esapide hori, aitortzeko prest nago, behar bada gogorregia izan zen edota polemikaren beroan egindakoa. Horrek inor mindu bazuen, deitoratzen dut.

Ez nuen inola ere esan nahi izan nazionalismoarekin lotura duten fenomeno politikoen filosofo edo ikastun guztiek egindako lana lan eskasa izan denik, oro har. Metodologia eskasaz ari nintzenean zerbait askoz zehatzagorik esan nahi nuen, eta uste dut hori dela irakurle batzuek ulertu ez zutena. Ez nuen esan nahi filosofia politikoa jakintza adar eskasa dela, ezta nazionalismoari berari aplikatzen bazaio ere. Esan nahi nuena da, gaur egunean, kasu askotan, nik ezagutzen ditudan teoria politikoetan, metodologia eskasa erabiltzen dela esanahi guztiz konkretu honetan, hots, agian kontzeptzio hagitz interesgarriak garatzen direla, adibide enpiriko askorekin hornituta, etab., baina behar dena zehaztasun kontzeptuala dela, hau da, fenomeno politikoak analizatzeko, oro har, eta nazionalismoa analizatzeko, bereziki, erabiltzen diren lanabes kontzeptualak berak zehatzak izatea.

Hots, kontzeptu oinarrizkoak ez daude zehatz definituta, edota ematen diren definizioak hitz hutsalak baino ez dira. Norberak ez daki behin ere zuzen nola aplikatu behar diren, eta horrenbestez argudioek zehaztasun logiko oso gutxi izaten dute. Erabiltzen diren argudioak eta, oro har, aplikatzen diren kategoria metodologiko-kontzeptualak eskasak dira, esan nahi da, alegia analisi zientifiko bat egiterakoan eman behar litzatekeen maila jasorik ez dela ematen beste edozein jakintza adarretan edonor ematen ohituta dagoen bezala, zientzia gogorak deritzen horietan ez ezik, are zientzia sozial garatuenetan. Beraz, eskastasun metodologiko hori gauza nabaria zela ikusita nik zera eskatzen nuen, politikari dihoazkionetan proposatzen diren teoria askoren interesa edo garrantzia gorabehera, zehaztasun kontzeptual eta argudiatzaille handiagoa erabil dadila, analisisa egiteko erabiltzen den oi-

narri metodologiko eskasa konpontzeko zehaztasun kontzeptual handiagoa eta zorroztasun argumentagarri handiagoa saiaturaz, analisia egiteko erabiltzen den oinarri metodologiko eskasari irtenbide bat emateko ahalegina egin zedila.

Zeure esparrutik filosofia politikora ekarri duzun kontzeptueta-ko bat, kontzeptu teorikoei dagokiena da. Horren haritik, «kontzeptu teoriko» bailiren definitzen dituzu nazioak. Azalduko al diguzu zein diren kontzeptu horien ezaugarri oinarritzkoak eta kontzeptu horiek nazioei aplikatzeak dituen abantailak?

Galdera horrek, bistan da, lehengoarekin lotura du. Gai hauez arduratzen eta zientzia politikoko eta filosofia politikoko —baita etnologia alorreko ere— autore entzutetsu askoren literatura irakurtzen hasi nintzenean, harritu nindue-na izan zen —ziur asko, konturatu gabe—, horien tresna kontzeptuala positibismoarenaren, enpirismoarenaren oso antzekoa dela, autore horietako askok beren burua antipositibistatzat badu ere filosofia gaietan oro har. Dena dela, darabilten metodologia positibista edo enpirista da, izan ere nahi dute eta gogotik ahalegintzen dira analisisan erabilitako kontzeptuek korrelatu berehalako bat izan dezaten, zuzenean kontrastagarria, errealitate politikoan.

Hori da, menturaz, gai honi buruzko literatura analizatu dudanean maiz egiaztatu dudan arazo metodologikorik larriena. Gaurko egunean badakigu (sarri errepikatutako gaia da eta erro sendoak dituen zientziaren filosofian eta zientzia aitzinatuenetan), teoria bat, edozein delarik ere, errealitateari dagokion edozein arlotan, garapen enpiriko egokia lortzeko aukera ona izaten soilik hasten dela, hain juxtu, sistema teoriko bat eraikitzen duenean zeina, esan dezagun, kontzeptualki urrun dagoen jorratu nahi den errealitate enpirikotik; izan ere, ez da espero kontzeptu propioek eta teoria horietan erabilitako orotariko printzipioek korrelatu berehalakorik izan dezaten gure eguneroko esperientzian.

Estudiatzen ari ziren errealitateak ustez oso urrun zeuden kontzeptuak eta printzipioak abian jarri eta sartu zituztenean

hasi ziren fisikariak fisikako teoria egokiak zertzen. Hori garbi dago Newtonen kasuan eta haren garaiko gainerako fisikarienean, baina, jakina, horrenbeste eta askoz gehiago egungo teoria fisikoetan; gauza bera gertatzen da biologian, biologoek izaki bizidunen errealitatean zuzenean behagarri izango zirela espero ez ziren kategoriak sartzea erabaki zutenean: konstruktuko teoriko soil ziren, delako berezko hautespente-selektzioa edo delako genea adibidez; are abstraktuagoak zirenak ere entseatu zituzten, *zoko ekologiko* gisakoak esate baterako, etab. Baita giza eta gizarte jakintzetan ere, eta joera horrek ondorio onak izan ditu, hizkuntzalaritzan eta bestetan, adibidez.

Dena dela, etnologian edo teoria politikoan uste dut abstrakzio maila handiko egiazko konstruktuko teorikoak ezartzeko egin beharreko jauzi hori ez dela oraindik egin; konstruktuko teoriko horiek, zer eta estudiatzen den errealitatearen ahalmen esplikagarri eta prediktibo handiagoa ahalbidetuko lukete. Nik eskatzen nuena eta eskastasun metodologikoak sortzen duen arazoari buruz lehentxeago esaten nuena zera zen, gizarte zientzietan, gizarte jakintza batzuetan zehazki, ez dela jauzi hori egin.

Egin didazun galdera konkretuari berriro pixka bat helduz jauzi hori gertatzen da, hain zuzen diskurtso zientifiko batean kontzeptu teoriko deritzen horiek txertatzen direnean, betiere kontzeptu behagarriei dagokienez kontratasunean, zeinak diren teoria konkretu baten espezifikoa, alegia ez dute esanahi argirik edo erabilgarririk eraiki diren teoriaren esparrutik kanpo. Horrela, kontzeptuek eta lege edo printzipio teorikoek osotasun bat osatzen dute, osotasun bat ezin dsegin dena, eta osotasun hori da, batasun holista hori, kontrastatzen dena, zeharbidez, eguneroko esperientzian, erabiltzen diren terminoekin deskribatutako errealitate empirikoarekin.

Esate baterako, zuzenean hain erraz beha daitezkeen fenomeno-ikerketetan pentsa dezagun, hala nola tximista bat edo orratz magnetiko baten mugimendua iparrorratzean. Zer egin dute fisikariek? Bada eremu elektromagnetikoa den bezalako

abstrakzio handiko kontzeptuak sartu dituzte, teoria guztiz abstraktu batean txertatu dituzte, nola den, esate baterako, Maxwellen teoria elektrodinamikoa; eta, gero, analizatzeko konplexu samarrak diren zehar-prozedura batzuen bidez, hori konbinatu egiten da esparru enpirikoari hurbilago zaizkion kontzeptuekin. Azkenean, horrela, oso ongi esplika daiteke zer gertatzen den tximistarekin eta orratz imanduarekin.

Kontzeptu teorikoak sartzeko prozedura hori, esanahi «gogor» horretantxe, guztiz emankorra izan da zientzia enpirikoetan eta hori da, nik uste, zientzia politiko batzuetan oraindik egokiro inplementatu ez dena.

Hala ere, zientziaren historian, kontzeptu horietatik batzuk baztertu egin dira, oinarri sendorik ez dutela demostratu delako, edo fenomeno jakin batzuk esplikatzen sortu edo eraiki ziren arren, fenomeno horiek benetan esplikatzen ez zituztela uste izan delako. Zer gertatuko litzateke baldin nazioek, eremu elektromagnetikoen gisakoak izan beharrea, flogistoaren antz handiagoa balute edo flogistoaren antzeko zerbait balira, esate baterako?

Baiki, arriskugarria da, edozein teoria enpirikok aurre egin behar dion arriskua; hots, memento jakin batean, abstrakzio maila handiko kontzeptuak eta printzipioak txertatzen dira, modu gutxi-asko zeharbidezkoz, errealtate enpirikoa esplikatzen errelebante direla demostratuko duten esperantzarekin. Baina gerta daiteke, jakina, horiek demostratzea inoperante direla edota kontzeptu espekulatibo soil baino ez direla gertatzea, hitzaren esanahi txarrean. Zientzialari teorikoaren lanbideari datxekion arriskua da hori eta, egia esan, fisikan eta biologian gertatu izan da, non kasu bakan batzuetan kontzeptu teoriko batzuk sartu ziren interesgarri eta emankorrak izango zirelakoan, eta, gero, ikusi zen, ez zirela. Ez, noski, kontzeptua bera berez, bakarrean hartuta, buru bero batzuen asmakizun hutsala izan zelako, kontzeptu hori txertatua zegoen teoria egiatan enpirikoki emankor gertatu ez zelako baizik. Azken batean, beti teoria da proban jartzen dena, eta gerta daiteke teoria hori teoria

egokia ez izatea, edota teoria horren zenbait atal, kontzeptu batzuekin lotura dutenak, inoperante izatea, eta, orduan, beste gabe, baztertu egin behar dira.

Horren arabera eta harira, fenomeno politikoei buruzko teoria batean non nazio edo nazionalismo kontzeptuak betekizun bat lukeen, gerta liteke fenomeno enpiriko, sozial eta kultural mordo bat esplikatze orduan teoria hori inoperante gertatzea. Hori, jakina, oso litekeena da, eta aurre egin behar zaio. Dena dela, oraingoz, hainbat fenomeno politiko eta kultural garrantzitsu argitzeko, ez dut uste teoriak elaboratzea baino aukera hobetik den, zein teoriak, beste gauza batzuen artean, nazio kontzeptua maneiaturiko luketen.

Nazionalismoaren aurka: negazionismoa edo antinazionalismoa?

Artikulan diferentzia kontzeptuala ezartzen duzu tesi negazionisten artean —nazioa kontzeptu hutsal bat da, erreferentzia gabea—, eta tesi antinazionalisten artean —nazioak badira baina Gizadiaren garapenerako oso galgarriak dira—. Bi horietatik zein uste duzu dagoela hobeto artikulatua eta, beraz, horietatik zeini egin behar dio gogor nazionalistak?

Galdera horri erantzutea zaila da, izan ere, oro har, uste dut bietatik ezein jarrera dutela zuzen artikulatu haien defendatzaileek, eta nire Manifestua irakurri eta kritikoki erreakzionatu duten autore askok ere horixe egin dutela hauteman dut; bata bestearekin nahasi egiten dira hain zuzen jarrera biak.

Antinazionalista tipikoak duda egiten du, etengabe, jarrera negazionista baten —nazioak errealitatean oinarririk ez duten espekulazioak direla beste gabe esaten duena— eta jarrera kontranazionalista baten artean —nazioen existentzia enpirikoa onartzen duena, baina, zuk zenioen bezala, zerbait galgarri bailitzan—. Arazoa da, batzuetan, zaila dela autore bat benetan jarrera negazionista ala jarrera kontranazionalista defendatzen ari den jakitea; antinazionalista batek alabaina hori jakin behar du aurren-aurrenik. Lehen-lehenik egin be-

har duena da, hain zuzen, garbi esan nazionalismoari egiten dion kritika ea ote den enpiriko, deskriptibo tipoko kritika, alegia esan nahi ote duen ez duela inongo zentzurik errealitate enpirikoan «nazio» deitzeko ezer badagoela esateak eta, beraz, nazionalismoa existitzen ez den zerbait sustatzea dela, mamu baten pareko dena, mamuak badirela sinesten duen batek egiten duen moduan. Postura posible bat da hori, kontzeptualki koherentea; oso bestelakoa da, ordea, honako hau dioenarena «bai, noski, nazioak badira baina txarra da horiek sustatzen, garatzen edo defendatzen ahalegintzea». Postura hori ez da gehiago jada enpirista tipokoa, gehiago da moral tipokoa, axiologikoa, izan ere errealitate enpirikoa onartzen da berori aldatzen ahalegintzeko asmotan, errealitate enpiriko hori galgarria dela uste da-eta. Hortaz, bi postura zeharo desberdinak dira, ikuspegi kontzeptual analitiko batetik begiratuta, baina biak egon ohi dira nahasita autore berean, liburu berean, artikulua berean. Hori ere eztabaida honen luzera osoan egin dudana esperientzia izan da.

Jarrera bi horietatik zein da ondoena artikulatuta dagoena? Bakoitzak nola artikulatzen duen ikusi behar. Biak artikulua daitezke argi eta zehazki, uste badut ere gehienetan ez dela egiazki horrela egin. Bietatik ezkorrena zein ote da nazionalista batentzat? Biak ala biak direla esango nuke nik. Jarrera zuzenean nazionalistarenaren kontrakoena kontranzionalistarena da zeinak, printzipioz, nazio kategoria onartzen duen, baina kategoria horri dagokiona, horri buruzkoa ezereztatzen saiatzen den. Puntu horretan konfrontazio zuzena ematen da nazionalistarenarekin. Eztabaida osoa alferrikako eztabaida hutsal bizantinoa dela atertu gabe beti esan eta esan ari dena da negazionista, horretaz hitz egitea ez duela merezi dioena alegia. Hori, agian, zerbait urrunago dagokeen jarrera dateke baina, jakina, jarrera horrekin ere nazionalista ezin dagoke ados.

Ildo beretik urratuz, nazionalismoari buruzko literaturan bi tesi horien arteko konbinazioa ematen da, ongi nabarmendu duzu-

nez, baina ez dut uste hori nahitaez makurra denik, ziur asko okerra bada ere. Tesi hori bereziki nabari da Gellner-ek, Hobsbawm-ek-eta aldarrikatu duten paradigma modernistan; horien ustez, ideologia nazionalista da nazioak sortzen edo asmatzen dituen eta horixe da, bide batez, gaitz gehienen kausa (bistan denez, gaingiroki esanda). Zer irizten diozu postura horri?

Nago, aipatu dituzun autore horiek eta beste askok, nahasi egiten dutela nazionalismoa nazioarekin, nire saiakeran gutxi-asko zehazki akotatzen saiatu naizen zentzuan, hau da, lañoki esanda, nazioa da gizaki talde bat historia luzean barrera urte eta urteetan lotura mota batzuk dituen beste lotura mota batzuetara erreduzigarri ez direnak, esate baterako, soil-soilik ekonomia edo familia motako loturak edota nahi diren motakoak. Nahasi egiten dituzte, beraz, nazio kontzeptua edota nazioaren errealitatea nazionalismoarekin. Esaten dutenean nazionalismoa asmakizun asmatu berri bat dela, XIX. mendekoa, erromantikoen kontua eta gainerako guztia..., batzuetan, baieztapen hori bera trasladatu egiten dute eta nazioa bera, entitate gisa, asmakizun hutsa dela diote. Horra hor hortik honako nahaste-borraste ikaragarria.

Lehen-lehenik, nazioak eta, bereziki, termino horiekin, esplizituki, programa nazionalista Europan XVIII. mendearen azken aldera baino lehen garatzen ez hasi izanak ez du esan nahi askoz lehenagotik «nazio» entitate kulturala existitzen ez zenik. Era berean, geneei buruz XIX. mendearen azken aldera arte baino lehenagotik hitz egiten ez hasi izanak ez du esan nahi milioika urte lehenago generik ez zegoenik. Hortaz, «nazionalismoa izan zen nazio kontzeptua sortu zuena» esatea..., esan, neurri batean, esan daiteke. Dena dela, nazionalismoa eta sentimendu nazionalistak izan ziren, izatekotan, kontzeptu hori abiarazi zutenak. Baina, zergatik abiarazi zuten? Ba, duda izpirik gabe, azpian bazelako historian eman zen errealitate bat, Frantziar Iraultza eta Herderren idazlanak baino askoz lehenagokoa zena, eta hantxe zetzan eta, agian, inork ez zion izen aproposik ezarri eta

inor ez zen erabat konturatu fenomeno politikoak esplikatzeko hark zuen garrantziaz.

Hain zuzen, XIX. mendean noiz edo noiz, hainbat autorek izen hori eman zioten eta, aldi berean, izen hori eman ez ezik defentsa programa bat ere sustatu zuten entitate horien alde, eta horri esaten zaio nazionalismo. Alde batetik, «nazio» terminoa, nazionalismo esanahi duen neurrian, orain dela pare bat mende erabiltzen hasi izanak ez du esan nahi kontzeptu horri dagokion errealitate enpiriko-kulturala askoz lehenago ez zela. Beste aldetik, (eta horra hor beste nahasketa), jo dezagun, ingelesek esaten duten moduan, «eztabaidaren mesedetan», XIX. mendearen hasierako joera politiko nazionalista deritzenak izan zirela, nolarebait, nazioak eraiki zituztenak. Berriro diot: ez dut uste hori egia denik, baina demagun hala dela. Segur aski, memento hartako premia historiko bati erantzuten zion horrek eta, noski, nazio horiek behin eraiki ondoren, guztiz beste kontu bat da hori ona ala txarra izan zen jakiten saiatzea. Historiaren bigarren alderdia izango litzateke, zera, modu kulturean hitz eginez, Gizadiaren garapena halakoxea izan zen non, momentu jakin batetik aurrera esplizituki sortu zen entitate kultural berezi bat zeinari deitzen diogun nazio urlia edo nazio sandia. Hori, berez, sortze lan hori, (berriro diot: ez da nire postura), baina inork postura hori hartuko balu, horrek ez lioke batere justifikaziorik emango sortze horri balioa ukatzeko.

Adibidez, momentu jakin batean, XVII. mendean, zerbait esatearren, izan zen norbait musikagintzan kontrapuntua asmatu zuena. Asmatu bazuen asmatu zuen, eta hor dago, eta asmatu izanak ez du esan nahi giza kulturarentzat ekarpen garrantzitsua izan ez denik, eta sustatzen jarraitu behar ez denik sortu zen memento beretik. Ildo beretik, lehenagoko zimendu zaharretan oinarrituta sortu edo eraiki diren nazioekin gauza bera egin liteke, horiei forma esplizitua emanez. Ideologo nazionalistek XIX. mendean egin zutena hori izan bazen, hortik ez da ondorioztatzen alabaina hori egitea berez gauza txarra izan denik. Baliteke izatea gizartea-

ren askotarikotze eta konplejifikatze proiektu baten aldeko ekarpen handi bat, berez positiboa. Antinazionalistak esango digu sortze hori zerbait kaltegarri izan zela, gerra eta sufrikario handiak ekarri zituelako. Nik esango nuke hain zuzen baieztapen historiko hori dela berraztertu behar dena, askotan egiten den baieztapena baita, baina berraztertu egin behar da. Austrohungariar inperioko elite alemanen hegemonia politiko, sozial eta ekonomikoaren aurka XIX. mendetik aurrera altxatu ziren austrohungariar inperioko nazio minoritario guztietako patriotek, esate baterako, uste dut nik, edozein ikuspuntu moraletik begiratzen dela ere, esku-bide osoa zutela egin zutena egiteko eta, hain zuzen, nazio kontzeptuak eta programa nazionalista batek lagundu egin ziela injustiziaz eta umiliazioz beteriko, duintasunik gabeko egoera hura nola artikulatu azaltzen, eta, hala, egoerari programa nazionalista horrekin erantzun zioten. Jakina, garesti atera zen kontua odol, izerdi eta malko asko isuri baitzen; baina gertatu zenaren erantzukizuna ez zaie egotzi behar hungariar, txekiar edo nonahikoak ziren patriotei, austrohungariar inperioko elite germaniarrei baizik. Eta gauza bera gertatzen da orain arte guztian izan diren gainerako mugimendu nazionalistetan, nazionalismoari «nik» ematen diodan esanahian, horrek, berriro diot, ez baitu zerikusirik jarrera hegemonikoarekin, hori da-eta betidanik indarrean dagoena. Horrekin, esan gabe doa, ez dator inor bat.

Eliteez hitz egin duzu, eliteek duten betekizunaz. Zure testuan ere esaten duzu: eliteek sustatutako fenomeno izateaz akusatzen da nazionalismoa, alegia eliteek, beren interesak defendatzeko, masen sentimendu nazionala xaxatzen dute. Hala ere, ez dirudi kosmopolitismoa, nolabait esateko, ideologia edo fenomeno benetan herrikoia denik. Batzuk nazionalismoari aurrez aurre ipintzen saiatzen diren programa kosmopolitari edo ideologia kosmopolitari zer irizten diozu?

Zure galderaren lehendabiziko zatiari dagokionez, egia, nire iritzi, nazioak edo nazionalismoa elite gaizto batzuen

ahaleginagatik sortzen direla defendatzen duen tesi hori kontu itxuragabea da, fantastikoa eta, azken batean, historiaren garapenaren edotariko ulertze minimoki objektiborekin zerikusirik ez duena. Jendea ez da hain ergela hiruzpalau kapitalista aberats okituk manipulatzeko, eta, gainera, gehienetan ez ohi dira kapitalista horiek emozio nazionalekiko oso sentibera izaten, dirua ez baitzaio ezein emozio nazionali lotzen; aitzitik, jendeak bere kultura identitate adierazteko beharra sentitzen du, eta horixe da dena.

Elite manipulatzaileen teoria hori zeharo oinarri gabea dela iruditzen zait eta nonahi eman diren etsenpluen kontra: baldin Ekialdeko Timorreko abertzaleek, orain dela urte gutxi, indonesiarren nagusitasunetik jaregiteko bizia arriskatu bazuten, ez zen izan elite gaiztoren bat atzetik xaxaka ari zitzaielako; han ez zen inongo eliterik, denak goseak hiltzen ari baitziren. Eliteei dagokienez hori.

Kosmopolitismoaren tesiari dagokionez, jakina, norberak bere burua kosmopolitatzat jotzea da politikoki zuzena akademikoen munduan. Hasieran esan dizudan bezala, erresuma askotako unibertsitate askotan izan naiz, dozena erdi bat erresuma aski desberdinetan, eta nik horietan beti egin dut topo beren burua kosmopolitatzat eta munduko herritartzat zuten lagun askorekin. Erresuma horietako bakoitzean, lagun kosmopolita horiek, ordea, oso desberdinak ziren beren jarra guztietan, bizimoduan, izaeran, interesetan, emozio adierazpenetan, etab. Batzuk eta besteak oso desberdinak ziren. Eta, Biltzar batean elkartzeko zirenean, begien bistakoa zen, goi profesionaltasun mailan ere, kultura maila eta zientzia heziketa onekoak guztiak ere, nor zen mexikar intelektuala, nor zen gringo intelektuala, nor zen alemaniar intelektuala, nor zen italiar intelektuala, etab. Beraz, nik neuk, neure erromesaldi eta harat-honat guztietan, nahiko gorabeheratsuak betiere, ez dut orain artekoan inon inoiz kosmopolita batekin topo egin. Ene irudiko, hori bai, hori zinez kontzeptu fikziozkoa da ezein errealitateari lotzen ez zaiona. Agian kosmopolitismo terminoarekin ondoko ideia hau adierazi nahi da, ale-

gia, *a priori*, beste nonahiko kulturetatik datozen pertsonenganako begikotasuna erakutsi behar da edo, gutxieneko kontuan, elkar ulertzea sustatu behar da. Hutsalkeria baino ez da hori: ezin dakiok horri kosmopolitismo deitu.

Nazionalista jatorra, nik proposatzen dudanaren arabera, norbere identitate nazionaletik besteren identitate nazionalenganako begikotasun handia senti dezakeen norbait da; horrek, jakina, ez ditu desberdintasun nazionalak ezabatzen. Adibidez, nik, gizon honek, beste sexuko pertsona batenganako begikotasun handia sentitzeak ez ditu bi sexuen arteko diferentziak ezabatzen. Hortaz, kosmopolitismoa, nik dakidanez, kontzeptu osoki hutsala da eta, gehienetan, horrek ez du zirkulu jakin batzuen joera hegemonista-kulturala baino ezkututzen, izan daitezen intelektualak edo, batez ere, zer esanik ere ez dago, ekonomikoak. Komeni zaie batzuei beren burua kosmopolitatzat edukitzea eta jotzea horrela negozio onak egiteko alboko erresumetan, baina hori beste kontu bat da eta nolana ere ez da gisa orain horretaz hitz egitea.

Etnien eta nazioen arteko harremanari buruz

Mintza gaitezen etnien eta nazioen arteko erlazioaz. Zure iritziz, nazio oro da etnia baina etnia oro ez da nazio. Era berean, nazioak etnietatik bereizten dituen da haien programa politikoa. Etniak kultura terminotan definitutako entitateak eta nazioak politika terminotan definitutakoak direla esan nahi al du horrek?

Baiezko erantzuna du zure galdera horrek. Nire iritziz, giza soziedadeak estudiantzerakoan kontuan eduki behar genukeen kontzeptu etnologiko oinarritzkoena etniari dihoakiona litzateke. Gizakien arteko kultur desberdintasunen analisia egiteko orduan oso kontuan hartu beharreko kontzeptua litzateke. Hori da kontzepturik funtsezkoena, etniari dihoakiona alegia. Nazioa kontzeptu eratorria da, hau da: ni neu analizatzeko gauza ez naizen arrazoi batzuegatik, inoiz edo behin prozesu batzuk ematen dira non etnia bat nazio bihurtzen den.

Hor nonbait bada ikerketa bat, *Ethnolinguistics* deitzen den aldizkari batean, Unescok eta unibertsitate amerikarren batek elkarrekin argitaratua (aldizkari interesgarria da eta, besteak beste, urtekari bat argitaratzen du), non gaur egun munduan zenbat etnia diren zehazten saiatu diren. Uste dudanez, sei mila etnia desberdin nonbait hor dira, identifikatzeko erabili diren irizpide desberdinen arabera. Gutxi gorabeherako kopurua da. Dena dela, hori dateke, gutxi gorabehera, gaur egun Lur planetan dagoen etnia kopurua. Bistan denez, askoz nazio gutxiago dago. Egin diren antzeko beste ikerketa batzuen arabera, esan genezake, agian, gaur egun planetan 600 nazio badirela. Beraz, etnien %10ek luke, gutxi gorabehera, nazio estatutua. Zein da bien arteko aldea? Bada, zuk zeuk zenioenez, hain zuzen, etnia nozioa, edo etnia nozioari dagokion errealitatea, errealitate funtsean kulturala da, neurri handian hizkuntzarekin zerikusia duena, baina ez hizkuntzarekin bakarrik, eta beste gabe ez du zertan programa politiko bihurtu. Etnia asko dira dauden daudenean lasai bizi direnak, eta ez dute inongo garapen programa politikorik eduki nahi. Baina, hainbat zirkunstantziak (analizatu egin behar lirateke horiek) eraginda, etnia horietako batzuek programa politiko bat garatzen dute. Aberkide multzo handi samarra bizirik irautearen edo pizkundearen edo nahi duzuen modukoaren aldeko programa politikoari atxikitzen zaio; oroz gainetik, beren garapenaren defentsa egin nahi dute. Orduantxe bihurtzen dira etnia horiek nazio. Berritot, ez dira gehienak, hurrik eman ere, gutxienak baizik. Diferentzia, zehazki, honetan datza: nazioak badu eite politikoa, etnia, aldiz, izate soilik kulturala da.

Dena dela, lehenago esan duzun bezala, agi danean hegemonismoak duen indarrarekin edo agertzen duen sasoiarekin, badirudi etniek etnia gisa bizirik irauteko, kontzientzia politikoa hartu beste irtenbiderik ez dutela. Horren haritik, nazio bihurtu beharko lukete edo, bestela, parke tematiko-folkloriko moduko bi-

lakatu edo, antzeko zerbait, horrela, nola edo hala, nazioen hegemonia arriskuan jarri gabe haien mendean bizitzen jarraitzeko. Hori ikusita, uste al duzu gaur egun ditugun Estatu hegemonikoen barruan etniek bizirik iraun dezaketela, ala, uste duzu, nahitaez, nazio bihurtuko direla, programa politiko bat hartuz, gutxi-asko erradikala?

Bai, hori mementoan arazo politiko handia da munduan. Edozein kontinentetan gertatzen da fenomeno hori eta, hain zuzen, kultura gehiago garatzeagatik, alfabetatzeagatik, norberaren ondare historikoaz jabetzeagatik, etab., etniek, lehenago Gizadiaren gehiengo isilekoak zirenek, eta lau etnologoz aparte, ba ote ziren ere inork ez zekienek, horra non koordinatu berri horietan beren identitatearen kontzientzia hartzen duten. Etnia horiek, batez ere, beren garapen kulturealean eta, frankotan, sozialean jasan duten injustizia-egoez kontzientzia hartzen dute. Eta hala, beren identitatea babesteko programa politiko bat garatzen hasten dira. Nik ez nuke esango fenomeno hori ezin geldituzkoa denik edota erabat zabalduko denik bizirik dirauten etnia guztietan: batzuk guztiz zapalduta daude, edo oso minoritarioak dira, eta ez dute inongo aukerarik, eta amestu ere ez dute egiten ezer antzekorik. Bestalde, zenbait Estatu, esan dezagun, zibilizatuk, etnien eskabideak beretzea lortu zuten esparru instituzional egokian, horrela etnia horiek beren identitatea begiratzeko gauza izan daitezen programa nazionalista gogorra garatu beharrik izan gabe. Adibide txiki bakar bat ekarriko dut harira, oso ongi ezagutzen dudana, Alemanian baitut neure bizilekua. Nazio gisa, printzipioz, oso homogeneous den Alemanian, bada etnia txiki bat, ekialdean, alemanez *Sorben* esaten zaiona, *sorbos* gaztelaniaz, eta gutxi gorabehera berrogeita hamar mila dira eta ez dira alemanak; etnia jatorriz eslaviar mendebaldekoa da, eta hizkuntza, ohitura, jateko era eta abar berekiak dituzte, eta, halere, etnia hori ezin hobeki integratua sentitzen da alemaniar Estatuan, badauki-eta alemaniar Estatua ahaleginean saiatzen dela haien

identitatea begiratzeko, zaintzeko. Beraz, Estatu batzuetan, zinez, etnia minoritarioak oso ongi babestuak egon daitezke. Halakoetan ez dago programa nazionalista baten beharrik.

Zoritxarrez, hori guztia, aitzitik, salbuespena da eta ez erregela, eta Estatu multinazional gehienak ez dira portatzen modu onean etnia minoritarioekin eta, beste gabe, Estatu hegemoniko bilakatzen dira. Estatu hegemoniko non etnia batek, maioritarioak, Estatuaren bizkarrezurra osatzen duenak, zapaltzen dituen eginahalaz, odoltsuki batzuetan, odolgabe beste batzuetan, etnia minoritarioak. Nolanahi den, etnia minoritarioen iraupena eta garapena galarazten ditu eginahal guztian. Eta hala gertatzen denean, ohikoa da, kontzientzia maila gehitu ahala, etnia horiek programa nazionalista bat gauzatzeko. Berritot, ez dela, hala eta guztiz ere, prozesu bat ezin itzurizkoa, eta ez naiz esaten ari ere hori izango dela gerora Gizadiaren etorkizuna. Diot, gauza agerikoa da eta, joera hori gero eta indartsuagoa dela eta egunero egunkariak zabaltzean horretaz ohartzen garela.

Nazionalismoaren etika. Pluraltasunaren berezko balioa

Pasa gaituzen zure Manifestuaren bigarren zatira, non nazionalismoa moralki justifikatzen saiatzen zaren. Izakiaren Pluraltasunaren Berezko Balioaren (IPBB) printzipioa, zuk esaten duzun moduan, nire iritziz, printzipio etikoki begien bistakoa bada ere, badirudi beharrezkoa dela hori nola edo hala akotatzeko, ezin baita gauza txar gehiagoren existentzia zerbait intrintsekoki on bailitzan eduki. Har dezagun, adibidetzat, zenbait minbizi edo gaixotasun mota. Uste al duzu beharrezkoa dela printzipio hori akotatzeko edo fintzea?

Jakina, egia da, zati hori gaingiroki ukitu nuen nire saiakeran, ez baitzen hura pluraltasunaz jarrera metafisiko-ontologiko orokor bat defendatzeko leku egokia. Beste leku batzuetan egina dut hori eta gainera, benetan, arazo oso zaba-

la da, eta badakit, duda izpirik gabe jakin ere, ez diodala arazo horri erantzun gogobetekorik eman. Nire saiakeran, *Manifestu nazionalista*-n, pluraltasun ontologikoaz egin nituen aipamen laburrak, beste gabe, aipamen hutsak ziren, alegia iradokizunak, munduan, maila orotan, askotarikota-sun ontologikoa sustatzearen alde zuzenduriko joera izan dezagun, izan ere mundu monotono betiberdina betiere mundu pintarratua baino aspergarriagoa da. Eta testuinguru horretantxe aldarrikatu nuen hain zuzen ere Izakiaren Pluraltasunaren Balio Intrintsekoaren printzipioa. Printzipio hori findu egin behar dela, akotatu egin behar dela, aurrez horri buruzko hainbat zuhurtasunezko neurri hartu behar dela? Bai, noski, HIESaren birusa existitzea ona dela nahitaez onarraraziko digun neurriko pluraltasun ontologikorik ez dugu nahi. Horri emango niokeen erantzuna hau xe da: zer esan nahi da, esaten denean ez ditugula nahi, entitate batzuk edota mikroorganismo kaltegarri batzuk edo, adibidez, gaixotasunak, edota pluraltasun ontologiko printzipioa bera halako kasuetan indarrrik gabe utzi behar litzatekeela diogunean? Horrek esan nahi du, guk uste dugula, hala uste izateko arrazoi gogobetekorik ez badugu ere, entitate horiek izakiaren pluraltasuna arriskuan ipin dezaketela. Hau da: HIESaren birusak egiaz aurrera egiten segitzen badu eta mundu guztiko pertsona guztiak infektatzen baditu, Gizadiarenak berehala egingo du eta, beraz, munduan izaki mota jakin bat desagertu da. Hots, esan behar dugu, pluraltasun ontologiko printzipioa pluraltasun ontologiko printzipioa bera arriskuan ipintzen ez duten entitate guztiei aplikatzen zaiela. Hor, bai, hor muga bat ipini behar da, ez da alabaina printzipioari berari jartzen zaion muga, printzipioaren aplikazio-eremuaren esplizitazioa baizik. Printzipioa aplikatzen zaie, berriro diot, printzipioa bera koloka jartzen ez duten entitateei soil-soilik.

Beste aldetik, printzipioari berari buruz ari garela, badirudi nazionalismoaren oinarri morala printzipio bakar batera murrizten

saiatzea nahiko arazotsua dela. Burutapen hori teoria asko samarretan ageri bada ere, agian gogoeta egin beharko da —ez dakit zuk aintzat hartuko duzun—, ea ez ote den hobe izango nazionalismoa hainbat printzipio morali atxiki dakion, hainbat printzipio moral kontuan hartu eta horien arabera eraendu dadin alegia. Nazionalismoaren oinarri moralak printzipio bakar batean funtsatzen ahalegindu ordez, demagun edo kontsidera dezagun hainbat printzipiok sistema moduko bat osatzen dutela. Zer irizten diozu horri?

Bai, jakina. Erabat ados nago. Berriro esan nahi dut pluraltasun ontologiko printzipioari buruzko nire aipamena aski laburra izan zela Manifestuan eta askoz gehiago garatu behar litzatekeela eta, zuk diozun bezala, konbinatu, ebentualki, beste printzipio batzuekin, izan ere, gauza agerikoa da printzipio hori oso orokorra eta eskematikoa dela, eta hartatik, beste gabe, ez dela nazionalismoaren ontasuna edo egokitasuna ondorioztatzen. Esango nuke baldintza beharrezkoa dela nazionalismoaren ontasuna ulertzeko, baina, jakina, ez nahikoa. Beste elementu batzuk gehitu behar lirateke, eremu hertsiki kulturalako elementuak. Esaterako, pluraltasun ontologiko printzipioa bere baitan ekologismoa aintzat hartzen duen printzipioa ere bada, landare eta abereen pluraltasunaren ontasunaren printzipiorik espezifikoe-na baita ekologismoa; eta horretaz, gaurko egunean, gero eta jende gehiago dago konbentzituruta. Nik uste dut, analogikoki, printzipio hori kultura pluraltasunari ere aplikatu behar litzaikeela. Eta hori, are gehiago espezifika daiteke delako pluraltasun nazionalaz ari garenean. Baina espezifikazio urrats horietan guztietan elementu berriak sartu behar lirateke; horretan bat nator. Eta arraioak ez badu nahiago nuke, baten batek, nazionalismoaren justifikazio etikoa erakusten laguntzen duten elementu horiek guztiak esplizitatu-ko lituzkeen teoria biribilago eta artikulatuago bat garatuko balu!

Internazionalismoa vs hegemonismoa

Lehenago esan duzu zuk defendatzen duzun nazionalismo ere-dua nazionalismo internazionalista dela. Ba al da, ildo horretan, eredu bat, nazionalismo ideal bat, eta zein dira horren ezaugarriak?

Bai, neure saiakeran garbi utzi nuenez, nazionalismoa, nik ulertzen dudan moduan, ezin da internazionalista baino izan. Internazionalismoak, kosmopolitismo delako hori ez bezala, zeina, nire iritziz, entelekia soil den baina ideologia-tzat har edo eduki genezakeena, internazionalismoak bate-re zerikusirik ez du kosmopolitismoarekin. Internazionalismoa da, espresuki, jarrera bat egoera berean nazio guztiak onarrarazten dizkiguna, nazio diren guztienganako elkar ulertze bat, planeta honetako bizilagun guztientzat bizia bizigarriago gerta dadin. Hortik ez da, haatik, inola segitzen nazioen arteko desberdintasunek zutik segitzen ez dutenik; inferentzia hori egitea kosmopolita omen direlakoan *non sequitur* da. Beraz, berriro zure galderari atxikiz, nazionalista benetakoa da, hain zuzen, nazionalista bat hegemonista ez dena, bere nazioak beste nazio batzuk zapaltzeko edo eze-reztatzeko eskubiderik ez duela badakiena, beste nazio askoren existentzia ezin hobeki, are interesarekin, ezagutuko duena. Zenbat eta gehiago izan hobe, nolabait esan. Gizabanakoen mailan, modu berean, beste gizabanako gehiago izateak asko liluratzen nau, hots, ez nadila munduan bakarra izan eta, gainera, ni naizenaz oso bestelakoak izan daitezela, etab. Beste horrenbeste gertatzen dela, uste dut, nazioekin. Halatan, hain zuzen, nazionalismo jator bat, funtsean, ez da soilik norberaren nazioak bizirik irauteko egiten den defentsa-programa bat, baizik, aldi berean, esan dezagun modu kantiarrean, nahikari hori arau unibertsal bihurtzeko eta orokortzeko eta gaur egunean munduan gutxi edo asko galtzeko arriskuan dauden nazio guztiak ahaleginean pre-serbatzeko egiten den programa bat. Horri gogoeta politiko-a gehitu behar zaio: uste dut nik gaur egunean mehatxa-

tuta dauden nazioak, bizirik irauteko, bakarrean borroka egiten saia daitezkeela eta, horrek, batzuetan ondorio onak ditu; dena dela, uste izateko da, luzarora, eraginkorrago gertatuko dela nazio hegemonikoen aurrean egoera okerragoan dauden nazio guztien fronte komun moduko bat egitea, horien eskubideak zein diren argi uzteko, izan ere, esaera zaharrak dioenez, batasunak indarra dakar. Beraz, nazionalismo internazionalistaren alde ez ezik —zilegi bekit parafrasi pseudo marxista ezaguna erabiltzea—, internazional nazionalista bidezko irtenbide baten alde dagit.

Nazionalismo internazionalista gisa definitu duzunaren antieredu bailitzan planteatzen duzu hegemonismoa. Hegemonismoa nazionalismoaren forma bat dela uste duzu ala fenomeno errortik bestelakoak dira?

Bai, hegemonismoa, hain zuzen, nazionalismoaren guztiz kontrakoa da. Bada hor nonbait hegemonismoari nazionalismo esaten dionik. Banago terminologia nahaste hori ez dela terminologia nahaste soil, horri darion ondorioa oso ondorio galgarria baita. Hegemonismoa nazionalismoarekin identifikatzeak inplikatu luke, adibide bat jartzearen, Gandhiren programa politikoak Adolf Hitlerrenak adinakoxe justifikazioa zuela. Zentzugabekeria hori dela eta, berehala konturatuko gara Gandhiren eta Hitlerren artean diferentzia funtsezkorik baldin bada, hori dela, hain zuzen, nazionalista baten eta hegemonista baten artean dagoen diferentzia. Nire ustez, ezin da egon bi programa politiko elkarrengandik biok baino urrunduago dagoenik eta elkarren kontrakoagoa denik; maila indibidualean jarrera demokratikoaren eta jarrera totalitarioaren artean ematen den besteko oposizioa da. Hortaz, ezin dira, nik uste, kontzeptualki eta are gutxiago errealitate enpirikoan, bi joera edo korronteak zaku berean sartu.

Lehenago Alemaniako kasua ekarri duzu harira. W. Connor-ek etnonazionalismoaren eta nazionalismoaren, nazionalismoaren eta patriotismoaren —Estatu nazionalismo gisa ulertuz azkeneko hori— artean egiten duen bereizte kontzeptuala kontuan

izanda, uste al duzu abertzaletasun hori ezinbestean hegemoni-koa dela ala, soilik eta lañoki, egungo egoera historikoa da Estatu patriotismoa edo nazionalismoa funtsean hegemonista izatera daramana?

Bai, uste dut zerbait kontingente den dela. Tamalez egia hutsa da oraingo Estatu askok patriotismoa hegemonismo bailitzan ulertzen dutela (etxean minoria nazionalak dituzte-nean), baina ez luke horrela izan behar. Hor, berriro, bereizketa bat egin behar da: badira Estatu nazional batzuk, ez dira asko baina badira, Japonia esaterako, edo, lehen nioenez, ia ehuneko ehun halaxe gertatzen da Alemanian, etniaren aldetik homogeneoak direnak eta, beraz, ez dute arazorik beren hiritar horietatik zati bat bestelako nazio batekoak izan daitezten. Hala denean Estatu-nazionalismoa eta patriotismoa erabat bat dira. Horrelakoetan fenomeno biak berdindinak dira, hau da, beste gabe, hiritar gehienak ados daude Estatu horrek ordu arte bezala izaten segi dezan eta hark ordezkia ditzan. Baina, jakina, halakorik gutxitan da. Estatu multinazionalak dirateke, nire ustez segurik gehienak, Nazio Batuen erakundean dauden gaurko Estatuetatik bi heren baino gehiago. Ez dut estatistikarik egin, baina pentsatzen dut Estatu gehienak multinazionalak direla. Horien artean, Estatu multinazional oso gutxik dituzte behar bezain erakunde demokratikoak eta indartsuak bertan nazio maioritarioa eta nazio minoritarioak Estatu horrekin identifikatuta sentitu ahal izateko. Hala bada, orduan hitz egin dezakegu, hain zuzen, patriotismo orokortu batez. Jende hori guztia patriota da, badaki-eta Estatuak neurri berean babesten dituela bere erkidego nazional guztiak, guztiak berdindin.

Adibidez, hor dugu Suitza: lau nazio desberdin dira, baina guztiak dira suitzar patriota, badakite-eta batasun helvetiarrak laurak neurri berean ordezkutzen dituela eta, batzuk oso minoritarioak izan arren, esate baterako erretorromaniar komunitatea, eta beste batzuk maioritarioak, esate baterako batasun germaniar-suitzarra, ez duela inork besteeki-

ko egoera okerragoan dagoela sumatzen. Horiek horrela, suitzar guztiak izan daitezke eta dira patriota, eta hala dadin da zuzena. Baina, tamalez, edozein Estatu multinazionalentzat eredu beharko lukeena, zoritxarrez, salbuespen da. Estatu multinazional gehienak ez dira demokratiko zera horretan, hegemonista dira. Gauzak hala direnean, nazio minoritarioentzat hutsaren hurrengo da patriotismoa. Zer arraio identifikatuko dira edo gogoberotuko Estatu batekin, Estatu horrek ez dituela ongi ordezkatzeko eta soilik nazio maioritarioa ordezkatzeko duela ikusten badute?

Suitzatik Espainiara jauzi batez

Jo dezagun Suitzatik Espainiara. Hein batean, Espainiako egoera politikoaz zeure ikuskera ematera behartuta ikusi duzu zeure burua. Hango errealitatea ezagutzen duzunez gero, zein uste duzu dela espainiar arazoari, edo, bestela esan, espainiar Estatu-ko arazoari bilatu behar zaion irtenbidea?

Galdera horri zuhurtzia handiz erantzun behar diot; izan ere, nire kritikarietako bati emandako erantzun batean esaten nuen bezala, hogeita hamar urte baino gehiago dira ez naizela espainiar Estatuan bizi eta lehenago han bizi izan nintzenez, frankismoaren garaian izan zen eta, hortaz, ez dut lehen eskuko informaziorik hango eguneroko errealitate politikoaz, ez erakundeez. Baina, tira, pixka bat kanpotik begiratuta eta espainiar Estatuan egiten ditudan egonaldi motx batzuei esker, iruditzen zait, alde batetik, begien bistakoa dela, espainiar Estatu, betidanik, Estatu multinazionala izan dela. Ez bakarrik XIX. mendearen azken aldera, katalan eta euskaldun *txoro* batzuei nazio katalanaz edo euskal nazioaz hitz egin behar zutela buruak eman zielako, lehen-lehenagotik ere izan bazirelako baizik; Errege Katolikoen garaian Estatu hori moldatuz geroztik badira beste nazio batzuk espainiar Estatuan. Beraz, espainiar Estatu beti izan da multinazionala, egiaz *de facto*. Izan da periodorik hori basa-

tiki, modu osoki kriminalean ukatu dena; periodorik ankerrena oraintsukoa izan da, Franco buruxkila zitalak agindu zuen periodoa alegia. Baina, halere, beste periodo batzuetan, halako kontzientzia bat izan da, esate baterako, Espainiako Bigarren Errepublikan. Gaur egunean, espero dut, errealitate horren kontzientzia gero eta handiagoa izango dela, ondotoxo badakit ere solas politikoa, espainiar Estatuko alderdi garantzitsu batena behintzat, espainiar Estatu multinazionala delako tesiaren aurkakoa dela, zeinak nahiko lukeen, berriro, espainiar nazio bat bakarraz hitz egin substantzia bertierekoa eta ezin zatituzkoa bailitzan. Beste indar politiko batzuk, agian, errealistagoak, arazoak konturatzen dirateke, eta pentsatu nahi dut badagoela joera bat espainiar Estatuaren multinazionaltasuna pixkaka-pixkaka onartuz joateko. Agian egunen batean, zuk eta nik agian ezagutuko ez dugun egunen batean, baina, dena dela, gauden baikor, espainiar Estatuak ezagutuko du bere burua *de facto* den bezalako, hots, onartuko du Estatu multinazionala dela eta, beraz, osatzen duten nazio guztiak maila berean babestu behar dituela.

Buruenik, Manifestuan zeure burua nazionalistatzat duzu. Baina, zure biografia ezagututa, zaila da zein naziotakoa zaren jakitea. Akusazio *ad hominem* batzuen kontrako antidotoa da segurik, baina, egia esango dizut, zure irakurleen artean hala-holako misterioa sortzen du. Sekretua jakinarazi nahi al diguzu ala bere horretan isilik segitu nahi duzu?

Ez, ez dut batere arazorik misterioa agerrarazteko. Hain zuzen nazionalista internazionalista gisa definitu dut neure burua, uste baitut batbedera izan daitekeela pixka bat bederen, esan dezagun, arriskuan dauden nazio guztietakoa. Jakina da norberak hobekienik ezagutzen dituen nazioak begikoago izango dituela, eta beste batzuez, haietaz berri zehatzik ez badu, ez duela gauza handirik esango. Baina, alajaina, *a priori*, ni nazio orotako nazionalista naiz, batez ere Estaturik gabeko nazio orotakoa, eta ezein Estaturik gabe sentitzen ez den nazio orotakoa. Horren haritik nazionalista

naiz, gutxienez, 400 naziotakoa. Dena dela, erdi txantxa horiek bazterrean utzita, nazionalista baldin banaiz pixka bat neure esperientziaren bilakaeragatik naiz, alde batetik jatorriz, hobeki esan, etniaz, hein batean katalana naizenez gero, hein batean frantziarra, eta horrekin esanda dago badudala lehen eskuko ezaguerarik Estatu gabeko nazio bati dagokion kasuaz. Bestalde, Mexikon egin nuen egonaldi luzeak, erresuma argi eta garbi multinazionala, are ezagueradunago egin ninduen nazioen artean diren desberdintasunez eta horrek sortzen dituen arazoez. Eta, azkenik, pixka bat, erresuma diferente askotan bizi izanak, oso mentalitate diferentetuntan, aniztasun horren balioaren ezagueradun egin nau.

Estatu Batuetan egin nuen egonaldian erabat-erabat izularritu ninduen zera izan zen, hain zuzen, han, Estatu Batuetako delako kulturazintasuna, ez dela halakoa. Erresuma hori, gehienik, naziobakarra da, bertako hiritarrak gutxi edo asko kolore zuriko, edo beltzarango, edo beltzeko, edo horiko, edo nahi den bezalako badira ere. Hala eta guztiz ere, gehien-gehienak —batez ere amerikar indiarrek— integratu gabeko talde txikiak dituen nazio bateko kideak dira; ordea, funtsean, uniformetasun txundigarriarekin, nazio bakarra da. Eta hori izan zen esperientzia bat behin ere begitandu ez zitzaidana hain lazarria izango zela: hizkuntza, kultura, gastronomia, mentalitate, psikologia... homogeneizatze hori ikusi behar nuenik ere! Beste aldetik, ordea, Muenichen egin ditudan 15 urteko esperientzia dut, benetan zoragarria: nagoen lekutik pare bat orduan beste nazio batean, Txekiar Errepublikan zaude, pare bat orduan beste nazio batean, Italian, pare bat orduan beste nazio batean, Frantzia, eta, gainera, esan gabe doa, bavariar nazioan bertan. Eta hori guztia hain aberasgarria zait, gozamen bihurtu baita. Aurreiritzirik gabeko edozein pertsonak konturatu beharko luke begien bistan duen aberastasunaren handiaz. Azken batean, arrazoi horrexegatik naiz nazionalista.¶

Zer gordetzen digu Artetak ez-nazionalista mozorroaren atzean?

Moulinesen nazionalismo sezesionista vs Artetaren nazionalismo hegemonikoa

JOSU TXAPARTEGI

Irakaslea

Ulises Moulinesek *Manifestu nazionalista* (2001) argitaratu eta berehala akademian hainbat erantzun agertu ziren, adeitsuki batzuk erasokor besteak. Azken horien artean aipagarriena Aurelio Artetaren erreakzioa izan zen eta horrek bi filosofoen artean ireki zuen ika-mika publikoa. Nazioen ontologiak, nazionalismoaren etikak eta haren programa politikoak debatitu zuten artikulu segida batean¹. Moulinesek salatu du, ordea, Artetaren ikuspuntu teorikoa euskal auziak baldintzatuta datorrela eta horrek oztopatu egiten duela nazionalismoaren fenomeno orokorrari buruzko eztabaida akademiko osasuntsu eta emankorra. Hari beretik tiraka, hemen argudiatzen saiatuko naiz, Artetak bere burua ez-nazionalista, euskaldun eta demokratizatzen aurkezten duen arren, bere planteamenduak kontraesan erakusgarriak dituela, hain zuzen bere proposamenak nazionalista espainiar hegemonista batenak direlako. Bestalde, agerian geldituko da Moulinesen Manifestuarekin —ontologia eta ondorio politikoei dagokienez— bat egiten dudala, berak proposatzen duen nazionalismoa Artetaren moduko nazionalismo hegemonisten aurkako antidotoa dela pentsatzen baitut.

Artetaren erantzuna

Nazioen existentzia zalantzan jarriz erantzuten dio Artetak Moulinesen *Manifestu nazionalista*-ri. Nazionalismoak sortzen ditu, askotan, jaio ezinik dabiltzan nazioak, hori da Artetaren tesi zentrala. Nazioek nazionalismo mota batean dute jatorria eta, era berean, nazionalismo mota horrek ere badu bere jatorria, psikologikoa ordea. Nazionalismo modu hori, Artetarentzat, gizarte gaixoetako kideen nahasmen psikiko larri bat besterik ez da. Nazionalismoaren azpian dagoen zera psikologikoak, gizakiongan hain arrunta den bata bestearengandik banandu nahi izateko joera obsesibo horrek, alegia, liskarrak eta gatazkak sortzen ditu, odoltsuak askotan, eta, horregatik, halako nazionalismoak gainditu beharra proposatzen du. Partikularki, jakina, euskal nazionalismoa. Artetaren iritziz, nazionalismoa nazioaren aurretik sortzen da eta, beraz, nazioak nazionalismoaren ondorengoak dira. Nazioen ama maltzurra da nazionalismoa, berez da baztertzaila eta bereizlea, eta, are okerrago dena, gehienetan biolentziaz akabatzen saiatzen da berak sortutako nazioaren kide ez direnak.

Demokrata baten eginkizuna, hortaz, nazionalismoa konbatitzea da, 'nahasmen psikiko larri' hori sendatzen saiatuz eta sendatu ezin denean erreprimatuz. Hori bai, demokrata batek dituen hertsaduretatik egin behar da hori, hau da, zuzenbide estatutik². Antinazionalista izatea (eta benetako demokrata eta benetako liberala, berdin) Artetaren hitzetan nazionalismoaren irrazionaltasuna borrokatzea da. Nazionalismoren bat salbatzekotan, guztiak ere arriskutsuak izanagatik, nazionalismo politikoa da libratu daitekeena, ez inolaz ere nazionalismo etnikoa. Nazionalismo politikoa mendeetan eraikiz eta osatuz joan diren estatuetan loratu da. Nazionalismo etnikoa, berriz, estatu subirano bat lortzeko borrokan dihardutenek asmatzen dute. Nazionalismo politikoa demokraziaren espiritua eta metodoak barneratu dituen bezala, nazionalismo etnikoa demokrazia-aurreko primitibismo ideo-

logikoan bizi da oraindik. Gauza bat da, beraz, nazioa eta beste bat nazionalisten nazioa. Posible da nazionalismoa errefusatzea nazioa ukatu gabe. Nazioen existentzia ez da arazoa derrigor, ez badira nazionalistek asmatzen dituzten balizko nazioak. Nazionalisten nazio asmatuak dira arazoa.

Nire ustez, ordea, bereizketa horrek, zerbait egitekotan, bere nazionalismoa ezkutatzea egiten du ondoen: badaude egon nazio onak (edo gutxienez gaiztoak ez direnak), nazionalismorik gabe asmatuak izan direnak, adibidez Espainia, eta badaude egon nazio ideologikoki 'eraikiak', nazionalismoaren ondorioz sortu direnak, adibidez... tira, ez da hain zaila asmatzen. Euskal Herria da arazoa, beraz, ez Espainia. Izan ere, Artetaren iritziz nazio espainola da ona, berezkoa, zibikoa, demokrata, liberala... eta nazio euskalduna da gaiztoa, asmatua, bortizkeriazkoa, ez-demokrata, ez-liberala... Nazionalismo espainiarrari lerratutako ideia horiek gero eta agerikoagoak dira Artetaren erantzunetan murgilduz goazen eran.

Nazionalismoaz ala euskal auziaz?

Moulinesek nazio eta etnien izaera arakatu nahi du, zer diren etniak eta nazioak galderari erantzun gaurkotu bat eskaini nahi dio. «Etnia eta nazioen teoria-hastapena» ataleko bederatzi puntutan laburbiltzen da Moulinesen ekarpen interesgarriena. Gogoratzeko: etniak abstrakzio maila batetik aurrera ulertzen dira; etniak Gizateriaren oinarrizko egiturak dira: ariketa abduktiboaren bidez iristen gara etnien oinarrizko ezaugarriak ezagutzera; kultura mailakoak dira etnien agerpen ohizkoenak; etnien azalpenak ez dira unibokoak edo erabatekoak izaten; etnien muga diakronikoak zein sinkronikoak lausoak dira; etniek azpietniak eta gainetniak sortzen dituzte harremanetan jartzen diren moduen arabera... Artetak ez dio, baina, Moulinesen ahalegin horri erantzuten, interesatzen zaiona, azken batez, euskal nazionalismoa patologia arriskutsu gisa baztertzea baita.

Moulinesek aurkeztu zuen saiakera filosofikoan oinarrizko bi auzi jorratzen dira: ontologikoa bata, nazioak badira ala ez dira?; normatiboa bestea, nazionalismoa (nazioak bultzatzen dituen programa politikoa) onuragarria edo kaltegarria da? Moulinesi teoria mailan lehiatzea gustatuko litzaiokeen arren, Artetak arlo politikora eta, batez ere, Euskal Herriaren inguruko auzira eramaten du eztabaida. Moulinesi batez ere nazioen existentziari buruz, erabiltzen diren terminoen zehaztasunei buruz eta nazioen aniztasunak dakarren onurari buruz ikertzea interesatzen zaion bitartean, Artetari euskal nazionalismoa kaltegarria dela frogatzea interesatzen zaio. Bultzatzen duen programa normatibo-politikoa ere, ondorioz, euskal nazionalismoa zigortzera mugatzen da. Moulinesek hastapeneko eremu teoriko bat mugatu eta argitu nahi du, eta Artetak Euskal Herrian bizi omen dugun errealitate politikoarekin erantzuten dio: euskal nazionalismoa ezmodura da, fanatikoa, etsai bila etengabe dabilena, barnean aurkitzen dituen erresistentziekin gogortu egiten da, berea beste guztien gainetik jartzen du, erlijioso moduko emoziotan oinarritzen da, sentimendu demokratikoaren aurkakoa da... Bere proposamenaren orokorpena ere egin daiteke, ordea. Nazionalismoak kaltegarriak izango dira nazionalismo ('etniko') horri hurbiltzen zaizkion hainbeste.

Debatea bi gune ezberdinetan libratzen da. Halere, debate horren interesa ez da horregatik desagertzen, bakoitzak berea indartzeko erabiliko dituen argudioek topo egingo dutelako. Ikus dezagun nola erantzuten dion Moulinesek Artetari.

Moulinesek Artetari

Moulinesek dio berak definitu egin zuela zer den nazioen existentziaren 'ukatzaile' izatearen kontzeptua. Ukatzailea da nazioak ez direla existitzen defendatzen duena. Baina Artetak 'ukatzaile' terminoa —jada zehazki definituta zegoena— beste errealitate bat izendatzeko erabili du, nazionalismoa-

ren aurkako ikuspuntua definitzeko, nazionalisten nazioa ukatzeko, alegia. Hitzei esanahia nahierara aldatuz ez dago eztabaidatzerik, kexatzen da Moulines. Izan ere, anbiguotasun horretaz aprobetxatuz, Artetak batzuetan nazioen existentzia ukatu egiten duela dirudi. Beste batzuetan, ordea, onartzen dituela lirudike gehiago. Azken batean, Artetak ez du argiro esaten etnien eta nazioen existentzia onartzen/ukatzten duen. Moulinesek nazioak eta etniak existitzen ez direla diotenak bildu zituen 'ukatzaile' kontzeptupean. Artetak erantzuten dio 'ukatzaile' izan daitekeela nazioen existentzia ukatu gabe baina nazionalistek asmatzen dituzten nazioak ukatuz. 'Ukatzaile' terminoak bi eduki desberdin hartu ditu eta hortik aurrera ezin da argitu Artetaren iritzia zein den, bai estaturik gabeko nazio eta etnien existentziari buruz bai haien existentzia ukatzen dutenei buruz. Izan ere, nazionalismoak asmatu omen dituen nazioak ukatuz gero ere, airean geratzen dira hainbat zalantza, beste naziorik baden, euskal nazioak horrelako izaerarik baduen, halako nazioak ukatzen dituztenak demokratak izan daitezkeen, etab.

Ilun agertzen da, baita ere, nazioen aurrean hartzen duen jarrera. Nazioen existentzia onartuz ere, haien aurka dago Arteta? Nazioen existentzia ukatzea gogorra da, dio Moulinesek, nazio horiekiko atxikimendua gaitzestea edo, nahia-go bada, nazionalisten haluzinazioak gaitzestea baino gogorragoa. Bereizketa hori egitea funtsezkoa da Moulinesentzat. Horregatik, beharbada, Moulinesen iritiz, Arteta kontranzionalista bat izan daiteke, Manifestuan termino hori definitzen den esanahian³. Baina hori ere ez litzateke zeharo egiazkoa, zeren nazionalismo politikoa demokraziarekin elkartuago dagoela onartzeko prest azaltzen baita Arteta. Arteta ez dute kezkatzen estatu baten babes instituzionala duten nazionalismoek. Estaturik gabeko nazionalismoek arduratzen dute Arteta, dio Moulinesek. Erabateko kontranzionalista ere ezin izan beraz.

Nazionalismo eroa 'sendatzeari' buruz, Moulinesek galdeztzen dio ea nola pentsatzen duen 'behartzea' sendatu nahi ez

duten milioika pertsona. Auschwitz edo Gulag berriak erai-kiz? Nazio ugari bizi da bere ondokoekin bakean eta nazio batzuen gehiegikeriek ez dute nazioen zilegitasuna eta onura zalantzan ipini behar. Seme-alabekiko gurasoen maitasuna zalantzan ipintzen ez duten bezala, maitasun haren ize-nean egunero gertatzen diren gehiegikeria guztiek. Nazionalismo politikoaren gehiegikeriek ere ez dute zalantzan jartzen nazionalismo politiko, zergatik jarriko dute bada zalantzan bestea?

Azken batez, bien arteko alde nagusia hau da. Moulinesek ez du onartzen nazionalismo politiko eta etnikoaren arteko bereizketa. Bere iritzian nazionalismoa beti da politiko (programa politiko bat duen heinean) eta etnikoa (etnia baten azpimultzoa delako nazioa, 'naziotasuna' ernetzen denekoa).

Ekologismoa espezie naturalen nazionalismoa besterik ez da Moulinesentzat, eta nazionalismoa nazioen ekologismoa. Kultur aniztasunaren alde egotea, kultura-molde desberdinen alde egotea da. Egon naiteke gauzen eta izakien aniztasun oparoa existitzearen eta garatzearen alde, horien artean batzuk gehiago estimatuz eta beste batzuk gaitzetsiz. Norabide horretan, Unescoren ikusmoldea aipatzen du Moulinesek: «*Kultur aniztasunaren defentsa agindu etiko bat da*».

Estatu baten jarrera, jarraitzen du Moulinesek, bere barnean bizi diren nazioekiko zenbat eta arduratsuagoa izan, orduan eta jarrera lasaiagoarekin portatuko dira nazio horietako hiritarrak. Begiak itxi beharko lituzke Artetak gaurko hainbat estatu hegemonikoren triskantzak ez ikusteko: Kosovo, Mendebaleko Sahara, Turkiaren Kurdistaneko zatia, Aljeriako Kabilia... Nazio propioa era baikorrean tratatzen ez duen estatu baten aurrean, aldegitako hautua egitea normala da eta zentzuduna. Halako auziak erabakitzeke, berriz, bozketa da metodo demokratiko egokiena. Moulinesen iritziz, hegemonikoak izateko asmorik ez duten nazioetan egin beharko liriateke bozketa horiek eta erdiak baino bat gehiagok erabakitzen duena errespetatu. Estatu berri

bat sortzeko erabakia barne. Artetarekin kontraste garbian, hori da demokrata baten eginkizuna, Moulinesen iritziz.

1989tik hona, sezesioz sortu diren estatu berriak 26 izan dira. Nazio desberdinak elkartuz sortu diren estatuak berriz: 0. Europako Batasunaren prozesuan zer gertatuko den ikustear dago. Negozioak errazteko moneta eta mugak egokitu dira, baina politikoki ez da aurrerapen garbirik ikusten. Ez da egia, dio Moulinesek, elkartasunaren izenean estatu nazionalak gainditzeko joera nagusi dabilenik munduan. Ez da nazio anitzeko estatu berri baten jaiotzarik sumatzen ez Europan, ez munduan. Horregatik, errealitatean gertatzen ari diren fenomeno sezesionista ugariak azaldu edo, behintzat, kontuan hartu beharko lituzke antinazionalista batek.

Artetak Moulinesi

Artetak, bigarren txanda batean, bere ideiak zehazten ditu: nazioen eta etnien existentzia baieztatzea oso zalantzagarria da, entitate nahasgarriak direlako, oso ezkutukoak, defingaitzak, ikusezinak. Horretan arrazoi ematen (omen) dio Moulinesi, horrek entitate teorikoak direla baieztatzen baitu bere Manifestuan. Gainera, nazio eta etnien balizko existentziak ez dio buruko minik sortzen, egon daitekeelako nazionalisten aurka, nazioen aurka egon gabe, errepikatzen du. Nazionalismo politikoa hiritarren borondateari begira dago. Nazionalismo etnikoa, aldiz, 'balizko izaera' baten etengabeko osaketan oinarritzen da. Hiritartasunean ala etniakerian oinarritutako zilegitasuna dago auzitan. Hiritartasunak hiritarren legitimitatea jasotzen du, balio demokratikoak errazago bereganatuz (patriotismo konstituzionala hiritarren borondatearekin legitimatzen baita). Nazionalismo etnikoak, aldiz, ustezko etnia baten zilegitasuna aldarrikatzen du, 'lehendik' datorren zerbaitetan oinarrituz eta berea lortzeko gainontzekoak baztertuz. Bi nazionalismo mota horiek nazionalismo zibiko (hiritar) baterantz errenditzea litzateke onena Artetaren aburuz, eta hortik abiatuta kons-

tituzioan oinarritutako abertzaletasun (patriotismo) baterako urratsa ematea. Nazionalismo politikoaren oinarrian berdintasun zibila, eskubide indibidualak eta komunitate profanoak kokatzen dira. Nazionalismo etnikoa, berriz, berdintasun naturalak, eskubide kolektiboak eta komunitate sakratuak sustatzen dute.

Garbi adierazi behar da, jarraitzen du Artetak, zeintzuk diren soberaniaren bidez gorde nahi diren elementu espezifikoak, norberarentzat edo taldearentzat psikologikoki eta moralki hain garrantzitsuak direnak. Gauza bat baita indibiduoek sozialki zein kulturalki beharrezkotzat hautematen dutena, eta beste bat beharrezko ez diren ondorio politikoak atera eta guztiei inposatu nahi izatea. ‘Etnia guztiek soberania osoa’ edukitzeko nahia omen dute, esan du Moulinesek. Ez etorri orduan, erantzuten dio Artetak, estatuari aitzakiak botatzera zurrunegiak direla eta abar esanez, benetako asmoa estatu batetik banatzea denean. Nazionalismo etnikoaren benetako etsaia hiritartasunaren printzipioa da, demokraziaren errepublikar ildoan, jarraitzen du esaten Artetak. Izate batetik zergatik jaio behar du beti eskubide bat? Nazionalistek independentzia politikoak dute xede eta autonomia helburu hartara bideratzen dute. Moulinesen ikuskeran, dio Artetak, ‘nazio anitzeko estatua’ kontzeptuak *contradictio in terminis* bat ezkututzen du. Autonomia handiena emanik ere, estatu hori zuzengabea izango da beti nazionalistentzat, ‘nazio bakarreko estatua’ izan nahi dutelako.

Nazio espainiarraren baieztapena

Nazioak oso gauza misteriotsuak izango dira, oro har, baina antza bada bat berezia, ageri-agerikoa delako. Izan ere, azkenean aitortzen du Artetak: Espainia nazioa da. Nortasun linguistiko, kultural zein politiko berezituak dauzkan nazioa. Horregatik, Espainia bezalako nazio politiko batetik (edo estatu demokratiko batetik, gehitzen du) banatzeko erabakia, elkarren arteko akordioan edota eskubide konstituzional ba-

tean soilik oinarritu daiteke. Hortik aparte ez dago banatzeko eskubiderik. Alegia, espainiar nazioak euskaldunak barnean hartzen ditu, ez nazio gisa, halakorik ezin baita jakin badagoen, baizik eta norbanako gisa. Hortaz, ontologikoki, nazioaren mailan, euskaldunak ez gara euskaldunak, espainiarrak baizik. Eta hortik bereizteko gure naziokideen (gairontzeko espainiarren) oniritzia behar dugu.

Galdera nabaria da: euskaldunak espainiarrak izango ez bagina, nazionalki diot, sezesiorako haien oniritzirik ez genuke behar izango, ezta? Badirudi ezetz, bestela zertara dator nazio bakarra espainiarra dela azpimarratu beharra (ebidentziaren aurka). Alegia, nortasun nazional bakarra aldarrikatzen da erabaki esparru bakarra bermatzeko. Hortaz, badirudi Arteta onartzen ari dela nortasun nazional bakarrik ez balego, erabakimen esparru bakarra justifikatzeko zailtasunak lituzkeela. Erantzunak ezetz behar luke, beraz, *balidin*, kasu horretan, bi nazioek konstituzio bateratu bat izango ez balute. Baina nola badugun, nola konstituzio bat bera dugun, kasu horretan ere, euskaldunok espainiarren oniritzia behar dugu, haiengandik banatu nahi badugu. Alegia, bietara (euskal nazioa izan ala ez izan) espainiarrek dutela gure etorkizun politikoari buruzko azken hitza. Nazio ez bagara, erabakia espainol guztien artean hartu behar delako; eta nazio desberdin bat bagara, konstituzio komunak hala aginduta. Hori ez bada nazionalista espainiarra izatea eta hura modu batera ala bestera inposatu nahi izatea...

Euskal Herriarekin zerikusi gutxi duen argudio bat ere ematen du Artetak euskaldunon sezesioaren aurka: sezesioa legeztatzeak nazioartea kaosera amilduko luke. Egun, 1.500 etniatik gora daude munduan eta 200 estatu baino gutxiago. Estatu gehienak, jarraitzen du Artetak, etnia bat baino gehiagoz osaturikoak dira eta etnia gehientsuenak ere estatu bat baino gehiagotan banandurik daude. Nazio edo etnia bakoitzak bere estatua aldarrikatzeak mundu hau, gehiago oraindik, korapilatzea eta soluziobideak zailtzea suposatuko luke, esaten du Artetak. Espainiarrak, hortaz, ez dira eus-

kaldunak kaiolatzen ari, mundua kaosetik libratzeko ez bada. Tamainako eskuzabaltasun desinteresatua! Hunkigarria, gure moduko erromantiko patologikoentzat, gu baino erromantikoagoak munduan badirenik aurkitzea.

Autodeterminazio eskubidea demokrata batek onartu behar duen ariketa ote den ere zalantzan ipintzen du Artetak. Benetan aztertu behar dena da, Artetaren iritziz, ea nazio baten asmoak legitimoak eta moralki justifikatuak diren. Eta hori arrazoitze eta agerpen publikoen bidez egiten da, ez kontratu edo negoziazioen bidez. Kasu horietan herritarren gehiengoaren babesak ez du zilegitasunik egiaztatzen. Demokraziaren ginetik, hortaz, bada zerbait baliotsuagoa dena. Berak hiritarraren balio demokratikoa jarriko lukeela iruditzen zait. ‘Espainia’ jarriko nuke nik, ordea, Espainia eta demokraziaren artean, norke gehiago galtzeko duen aspaldi sumatutakoak baikara Euskal Herrian. Izan ere, Demokrazia (Espainia) salbatzeko demokrazia (prozedurak eta bermeak) sakrifikatu behar denean, Artetak adeitsuki agurtzen ditu sakrifiziook. Horretan ere ez da espainiar nazionalistengandik askorik bereizten.

Euskal nazioa existitzen da? Eta espainiar nazioa?

Moulinesek salatzen duenez, puntu honetan Artetaren iritzia iluna da. Ez dakigu euskal nazioaren existentzia onartzen duen. ‘Bai ala ez?’ galdera ez du inoiz ‘bai’ batekin edo ‘ez’ batekin erantzuten. Espainia nazioa den, ordea, ‘bai’ batekin erantzuten du. Hori garbi dauka eta ez du hala agertzeko arazorik: «*acepto que puede hablarse de nación española*». Ez nolanhiko nazioa gainera. Alajaina, historia luzea duena, jatorrizko beste nazio batzuk integratuz osatu dena, hizkuntza propio batekin, tradizio literario aberatsarekin, memoria historiko bizi-bizi bat duena eta, dena batera esateko, nortasun nazional erreal batekin hornitutako nazioa da Espainia. Espainiaren kasuan Artetarentzat bada nazio bat espainiar nazionalismoaren aitzinetik. Gainera ente po-

litiko horri ez dio ‘estatu espainola’ deitura eman nahi, ‘nazio espainola’ baizik. Espainiaren kasuan argitasun bilakatzeko dira nazioen existentzia onartzeko aurretik aurkitu dituen lanbro eta zalantza guztiak. Espainiaren existentzia errealtate ontologiko gardenena da Artetarentzat.

Galizia, Euskal Herria, Katalunia... nazionalitateak, eskualdeak edo erregioak dira, ez nazioak. Moulinesek lau nazio ikusten dituen lekuan Artetak bakarra ikusten du. Nola egiten den hori? Bada modu nahiko simple bat, hiru nazio ezabatuz. Ohartu behar da, hala ere, Arteta, Espainiaren naziotasuna defendatzen duenean, Moulinesen nazioei buruzko tesi ontologikoa baieztatzen ari dela. Espainia nazio bat baldin bada, nazioak existitzen dira. Bere arazoa, berriz ere, ez da nazionalismoa. Hori estalkia da euskal nazionalismoari eraso egiteko.

Izan ere, argigarria da existentziari buruzko itaunak bi izatea: bata, nazioei buruzkoa (Espainiari aplikatzen zaiona, ‘Espainia bada?’) eta, bestea, *nazionalisten* nazioari buruzkoa (Euskal Herriari aplikatzen zaiona, ‘euskal nazionalisten nazioa bada?’). Argigarria da, baita ere, nazioen ontologia hain gai nahasgarri eta korapilatsua dela zioen batek nola erantzun dituen bi galderok, zalantza gutxirekin, ‘baiezko’ eta ‘ezezko’ borobil banarekin, hurrenez hurren. Hain-hain ilun ere ez du ikusiko auzia, pentsa dezake norbaitek arras txundituta.

Euskal nazionalisten nazioa existitzen da? Ez. Hori da bere premisa. Eta ariketa bezala, onar dezakegu. Espainiar nazionalisten nazioa existitzen ez den bezala, ezta?, halaxe euskal nazionalisten nazioa ere ez dela existitzen. Nazionalismo espainiarra ere badelako, ezta?, Espainia handi eta batu eta gero eta handiago hobe eta gero eta batuago hobe batekin amesten duena. Arazorik ez horrekin, beraz, nazionalistek asmatzen duten naziorik ez dela existitzen, ez Madrilen, ez Legazpin, edonon berdin. Galdera da: euskal nazionalisten nazioa ez existitzeak euskal nazioa ez dela existitzen inplikatzeko du? Artetak ez du erantzuten.

Espainiaren kasuan inplikazioa ez da zuzena, berak dioenez espainiar nazioak existitzen jarraitzen baitu. Zergatik ez luke jarraituko, bada, Euskal Herriaren kasuan? Jakin gabe geratu gara. Berak behin eta berriz iradokitzen du, euskal nazionalisten nazioa ez existitzeak euskal nazioaren inexistentzia dakarrela. Baina iradokizuna da, ez du esaten. Moulinesek zuzenean galdetu dion arren, eta ez behin bakarrik, Artetak ez du erantzunik ematen. Badakigu, baita ere, Artetak esan nahiko lukeela euskal nazioa ez dela existitzen. Eta badakigu horren alde argudiatu ahal izango balu, egingo lukeela. Orduan zergatik ez du egiten?

Nire interpretazioa da inkoherentzia nabarmen bat ekiditegatik ez duela egiten. Alegia, euskal nazioaren existentzia eza iradokitzeko erabiltzen duen argudio nagusia da euskal nazionalismoaren nazioa ez dela existitzen. Argudio hori, ordea, ez da logikoki zuzena, lehena existitu baitaiteke bigarrenik gabe. Berak ematen du horren adibidea gainera, Espainia. Beraz, beste argudiorik ezean, ezin du justifikatu euskal nazioa existitzen ez denik. Horregatik ez du existitzen ez denik esaten.

Artetak, ordea, badu irtenbide bat, baita ere iradokizunaren mailan funtzionatzen duena, esplizitu inoiz egin gabe. Teoria honakoa litzateke. Nazioek bi jatorri dituzte: nazionalismoa bata, estatua bestea. Nazionalismoak sortzen dituen nazioak ez dira benetan existitzen (eta kaltegarriak dira), estatuak sortzen dituen nazioak, berriz, existitzen dira (eta arriskutsuak izan daitezkeen arren, ez dira berez kaltegarriak). Teoria horren arabera, posible izango litzateke azaltea zergatik euskal nazioa ez den existitzen: euskal nazionalismoak asmatutako nazioa ez delako existitzen eta estaturik ez duelako benetako nazio bat sortzeko. Nazio espainola ere zergatik existitzen den argi geratuko litzateke, euskaldunak ez bezala, estatuaren jabe direlako.

Horrek auzi ontologikoa konponduko lioke (euskal nazioa ez da existitzen; nazio espainola bai). Kontua da, ordea, hori ere ez duela garbi esaten. Zergatik? Nire ustez badaude

egon hainbat arrazoi nazioen jatorriari buruzko horrelako teoria bat ez onartzeko. Hasteko, kontrako ebidentzia enpirikoa. Teoria horren arabera singapurtarrak euskaldunak baino nazioago lirateke, andorratarrak kurduak baino nazioago, etab. Bestetik, nazio efimeroak ere egongo lirateke, Kretaren modukoak, inoiz nazio izan gabe hamar urtez nazio izan (1898-1908) eta ondoren berriz ere nazio izateari utzi ziotenak. Haiak nahi izan gabe, edo euren buruak sekula nazio gisa pentsatu gabe. Horrelako kasuek erakusten dute inork ez duela nazio izatea horrela ulertzen, eta haren jatorri estatalari buruzko teoriak enpirikoki eutsiezinak direla.

Dena dela, bada beste arrazoi garrantzitsuago bat 'benetako' nazioen jatorriari buruzko teoria hori albo batera uzteko. Izan ere, Artetaren ikuspuntutik, teoria horrekin auzi ontologikoa konponduko litzateke baina auzi normatiboa erabat asaldatzearen ondorioz. Azken batez, aitortzea litzake nazionalismoak estatua beste helbururik ezin duela izan, nazio izan nahi badu behintzat. Estatuak bakarrik sor baditzake nazioak, orduan nazio izan nahi duten etnia guztiek estatua behar dute. Arteta Moulinesen Manifestua baino nazionalistago hitz egiten ariko litzateke, halako teoria bat defendituko balu. Eta ez dut uste hori denik bere xedea. Bestalde, nazioen existentziari garrantzia ematen dien edonork ezingo luke estatuen abolizioa edo gainditzea proposatu, eta hori ere konpromiso handia da politikaren filosofo batentzat.

Jakin gabe jarraitzen dugu, hortaz, ea zergatik euskal nazionalismoak asmatutako nazio hori ez existitzeak inplikatu behar ote lukeen euskal nazioaren in existentzia, espainiarrekin inplikazio hori bera ez badu.

Etniak nazioen aurrekariak

Nazioen ontologiari buruzko eztabaida horretan presente egiten da Moulines eta Artetaren arteko diferentzia. Moulinesentzat etniak errealitate natural-kulturalak dira, ez erabat asmatuak. Jaiotzeko, garatzeko eta hiltzeko barne logika

bati lotuak bizi dira, eta, tartean-tartean (kanpoko erasoen aurrean, sarritan), beren buruarekiko kontzientzia hartu eta etorkizuna ziurtatzeko lanabes teoriko-materialak landu eta programa politiko bat martxan jartzen dute. Horrela jaiotzen da nazioa Moulinesen iritziz. Artetarentzat, ordea, gauzak ez dira horrela. Horrentzat nazionalismoa nazioaren aurretikoa da, eta ez alderantziz (Espainia bezalako nazio politikoen kasuan izan ezik). Nazionalismoak erditzen du nazio etnikoa. Nazionalistek asmatzen dituzte nazio bat jaiotzeko behar diren baldintza materialak zein ideologikoak, dela historia propio bat, arrazazko berezitasunak, balizko 'eskubideen' interpretazioak⁴...

Horregatik, eztabaida honetan arrazoibide gehiago ikusten diot Moulinesen pentsamenduari. Hau da, munduan badaude bizimodua era berezitetan antolatu dituzten taldeak mila, horiek etniak lirakeke. Haien gainean, etniek beren existentzia eta duintasuna kontzienteki babesteko neurriak antolatzen dituztenean nazioak eta nazionalismoak deituriko errealitateak sortzen dira. Artetak une batean onartzen du 'etnia bat nazionalismoaren aurretik egon daitekeela'. Zerbait badago, beraz, nazioaren aitzinetik, psikologia oker bat bakarrik ez dena. Moulinesek egin duen eran, etnia batetik nazio izaterako urratsa esplikatzen ahalegindu beharko luke Artetak. Nola sortzen den etnia baten barnean nazio bilakatzeko asmoa. Izan ere, Artetak ematen duen azalpentxoak, hau da, gutxiengo batzuen interes elitistei esker ematen dela urrats hori, zantar gelditzen da mundu osoan zertuz doan nazioen loratze fenomenoak azaltzeko.

Artetaren jarrera hori, nazionalismoaren aurretik nazio baten inongo arrastorik ez dagoela defendatzea, Artetak eztabaida honetan azaldu duen ikuspuntu politizatuenetako eta ahulenetako bat iruditu zait. Esaterako, «*la historia [...] es producto de la fe nacionalista*» idazten du, nazio bakoitzaren historia nazio horren ikuspegitik kontatzea zoro batzuen asmakeria balitz bezala. Jar diezaiogun ispilua berriz ere. Onartzen du Artetak bihar Estatu espainiarra desager-

tzen bada, horrekin batera nazio espainiarra ere desagertuko dela? Ziurrenik ez, nazio espainiarrak jarraitu egingo duela ulertuko du, estatua galdu duten beste hainbat naziook existitzen jarraitu duten modu berean, historia liburuek erakusten dutenez. Espainia horren historia egitea, baina, bere hitzen arabera, 'fede' kontua izango da aurrerantzean, zoro batzuen asmamen gaiztoa. Baietz esan beharrean aurkituko litzateke, baina susmatzen dugu ezetz pentsatzen duela.

Nazionalismoa baldin bada nazioa sortzen duena, ondoren ezin du esan «*gauza bat da nazioa eta bestea nazionalistek asmatzen duten nazioa*». Ildo beretik, hona Artetaren beste baieztapen bat, edonoren esku dagoen ebidentzia empirikoaren aurkakoa: «*Nazionalismoa baino lehenago ez dago proiektu komunik*». Hainbat antropologo, soziologo eta politologo dabil, hain zuzen, horixe ikertzen: etnien, indigenen, gutxiengoen, komunitate berezituena eta, nola ez, nazioen barneko komunitasunak. Ez dute oraindino proiektu komunik aurkitu? Bere baieztapena egia balitz ezusteko galanta zientzialari horientzat guztientzat. Bestalde, bere teoriaren arabera, Espainia ez da nazionalismoan eusten. Hor-taz, ez du proiektu komunik? Baldin badu, nazionalista da? Horrek eramaten gaitu Artetak nazionalismoari buruz pentsatzen duenari buruzko atalera.

Nazionalismoa onuragarria ala kaltegarria da?

Moulines eta Artetaren arteko eztabaidan barrena zazpi nazionalismo mota aipatzen dira: etnikoa, politikoa, konstituzionala, hegemonikoa, internazionalista, moderatua eta zibikoa. Moulinesentzat hegemonikoa (inperialista, bere hitzetan) da ekidin behar dena eta internazionalista, berriz, bultzatu. Bestalde, nazionalismo oro da, Moulinesentzat, etnikoa eta politikoa. Artetak, nazionalismo etnikoa arbuia-tzen du batez ere, kasu gehienetan estatu bat lortu ez duen nazionalismoa. Nazionalismo politikoa demokrazia aldera lerrotuago ikusten du Artetak eta hor sartzen du nazionalis-

mo zibikoa, bere hitzetan patriotismo konstituzional baten atarikoak izan daitekeena. Moulinesek salatzen duen hegemonismoa Artetak nazionalismo etnikoen jokabideetan kokatzen du, baina ez dauka oztoporik nazionalismo espainiarra hegemonikoa dela onartzeko (Espainiako lurralde guztietan eta jendeen oniritziarekin hegemonia lortu duelako, bere iritziz). Artetari Moulinesen nazionalismo internazionalista ameskeria iruditzen zaio, baina onartzen du Euskal Herrian nazionalismo moderatu bat badagoela. Azkenik, Artetarentzat nazionalismo etnikoaren benetako etsaia hiritartasun printzipioa da.

Bi ahultasun aurkitzen dizkiot Artetaren planteamenduari nazionalismoari buruz ari denean. Batetik, ohartzen da nazionalismo era guztiak orokorrean errefusatzearriskugarri izan daitekeela (besteak beste, nola babestu bestela nazio espainiarra eta horrek dakarren nazionalismoa?), eta ñabardurak sartzen hasten da, nazionalismo politiko-konstituzional-zibikoa hola-hala berreskuratuz. Baina, bereizketa horietan oinarrituz zaila egingo zaio Artetari nazionalismo etnikoa erasotzea, nazionalista horiek erantzungo baitiote beren nazionalismoa, justu, konstituzionala dela, konstituzio demokratiko propio baten aldeko ahaleginetan saiatzen ari direla. Alferreko ahalegina egingo du Artetak, berriro, nazionalismo konstituzional hori estatuarekin parekatuz eta hiritartasuna eta demokrazia (errepublika) estatu izaera lortu duten nazioentzat bakarrik errebendikatuz. Alferrrik ibiliko da ‘patriota bai, nazionalista ez’ esamoldea defendatuz. Edozein nazionalistak erantzungo dio berak ere hiritar gisa nazio horretako gainontzeko hiritar guztiarekin batera berdintasunean bizi nahi duela, eskubide eta betebeharrak berdina izateko prest dagoela eta demokraziaren arauak indarrean jarri nahi dituela bere nazioan. Artetari atsegin zaion ‘zetzuzko aberri maitasun’ horixe dela bere jomuga. Artetak ipintzen dituen baldintzak (demokrazia, konstituzioa, zetzuzkotatuna...) euskal nazionalistek onartzen diotenean, zer gertatzen zaio jarrera demokratikoaren nagusi bezala azaldu nahi

izan duenari? Eskutatik desagertzen zaizkiola argumentu gehienak. Horixe da Artetari gertatzen zaiona. Bera bezain demokrata, hiritar eta zentzuzko direla erantzuten diotela euskal nazionalistek. Artetaren 'demokrazia' kontzeptua subjektu guztien berdintasun politikoa oinarritzen bada, mila-ka nazionalista aurkituko dituela ideia hori defendatzeko prest. Non dago, orduan, eztabaida? Hor ez, behintzat.

Beste nonbaiten bilatu beharko du Artetak eztabaidaren muina. Adibidez, beste honetan: zergatik ote dauka erabaki ahalmen handiagoa, Hego Euskal Herriaren estatus politikoari dagokionez, Murtziako lagun batek zuberotar batek baino? Badakit Artetarentzat abiapuntu zaila, ia onartu ezinena, dela aurreko hori, berak murtziarra etxekotzat (estatu berekoa eta nazio berekoa) eta zuberotarra auzokotzat (beste estatu batekoa eta beste nazio batekoa) hartzen dituelako. Baina hori bera ere nazionalismo era bat besterik ez da.

Artetak 'euskaldun demokrata' gisa aurkezten du bere burua. Milaka euskaldun abertzalek erantzungo diote horixe direla beraiek ere. Baina 'euskaldun' eta 'demokrata' kontzeptuak modu naturalagoan ulertzen dituztela. Izan ere, arraroa da euskaldun batek murtziarra zuberotarra baino nazionalago hartzea. Arraroa denez, Euskal Herriari erabakimen esparrua ukatzen dion demokrata izatea. Baina horrelakoetan agerian gelditzen dena beste gauza bat da, alegia, termino zehatz batzuk eta horien esanahi moldatua inposatzeko alde bakoitzak daukan ahalmen desberdina: *terrorista*, *xenofoboa*, *haluzinatua*, *baztertzailea*... batetik, eta *demokrata*, *konstituzionalista*, *razionala*, *zentzuzkoa*... bestetik. Artetaren indarra handia dela ezin ukatu, estatu baten babesa duelako. Ez derrigor, beraz, halako bereizketa batek inor edo ezer deskribatzen duelako. Eguneroko esamolde arrunta bihurtu da urte hauetan Estatuko komunikabideetatik sistematikoki zabaldu den mezua: «*nosotros los demócratas, ellos los terroristas...*», euri lasaiaren antzera tantaka-tantaka batez ere espainol askoren kontzientzian bere bidea egin duena. Errealitatea deskribatu baino errealitatea tinda-

tzen duten esamolde horiek erabiltzen ditu Artetak bere argudioen oinarrian.

Beste hau ere esan ahal zaio Artetari. Euskal abertzaletasunaren oinarrian omen dauden, edo berak aurkitzen dituen, «*decimonónicas medidas craneométricas y peculiaridades sanguíneas*» gisako ideiak oraindik salatzen jarduteak, erlojua gelditu zaion pertsona baten ulertezintasunak uzten ditu agerian. Hamarkadak dira euskal abertzaleek planteamendu horiek gainditu zituztela eta gaur eskatzen dutena beren nazioaren errekonozimendua dela (sahararrek, palestinarrek, katalanek eta dozenaka herri txikik bezala). Horien artean, jakina, oniritzen dituzten elementu kultural propioak garatzeko bermea, batez ere hizkuntza. Euskal abertzaletasunaren zati bizienak aspaldi egin zituen bakeak Europako tradizio liberal-errepublikar-marxistekin, pentsamendu horien elementu demokratikoenak barneratuz.

Begiko ditu, bestalde, Zygmunt Bauman soziologoaren iritzia, batez ere horrek zuzentasunean oinarritutako errepublika mundial baten izenean lokalismoak eta identitate txikiagoak elkarren aurkari gisako hartzen omen dituenean. Baumanentzat norberaren denbora-muga eta herio-larritasuna gainditzeko tresna bihurtzen da 'nazioa' (eta aldi berean 'familia'), pertsona bakoitzaren heriotza sentimendu astunetik harago irauten duen errealitatea. Euskal Herriak, baina, oso alderantziz bizi izan du soluzio historiko-kultural hori. Etorkizun iraunkor eta oparo baten gisa izan ordez, hiltzera kondenaturik zegoen ama baten antzera bizi izan dugu gure nazioaren egoera euskaldunok. Baumanen analisisa espainolen nazioaren neurrira egina dago: ni hilko naiz, baina nire nazioak beti iraungo du (*eguzkia jartzen ez den hartaraino*). Ipin ditzagun parean espainolen kultur erroetan luze mantendu den ikuspegi handiputz hori eta hemengo poetak idatzi zuena: «gure herriak ez dauka kondairarik, pobrea da, ez dauka pirata koskor bat... langile sufritu batzuk, muga zentzugabe asko...». Oso desberdina izan da, eta da, espainolek bere nazioari buruz duten pertzepzioa eta euskaldunok gure

aberriari buruz daukaguna. Hastapeneko ezberdintasun horrek asko zailtzen du, ziur aski, barne gatazka politikoei soluzioa eskaintzeko Espainiaren aukera. Asko zailtzen duenez espainiar nazionalismoari ohitutako teoriko ez-euskaradun batek euskal abertzaletasuna errotik ulertzea.

Artetaren nazionalismoa

Moulines-Artetaren arteko debate luzeak kontraesanak agerian uzteko aukera ere ematen du. Hona hemen Artetaren kontraesan bat, bere hiru ideia hauek elkarren segidan irakurtzetik ateratzen dena:

1. *«Ni nazionalismo guztien aurka nago».*
2. *«Nazionalismoak inklusio eta bazterketaren bidez identifikatzen ditu nazio baten elementuak eta horrela definitzen du nazioa».*
3. *«Identitate espainol bat badago, bere hizkuntza, literatur tradizio, memoria historiko eta beste ezaugarri batzuekin [...] jatorrizko nazioak integratuz joan da taxutuz Espainia [...] azkenean bateratua gelditu da bai demografikoki, bai hizkuntzan eta baita politikoki ere, eta, beraz, espainiar nazioaz hitz egin daiteke».*

Bera nazionalismo guztien aurka dago (1), baina identitate nazional espainol bat errekonozitzen du (3). Nazionalismoak nazioa sortzeko moduari buruzko Artetaren deskripzioari kasu eginez gero (2), identitate espainola nazionalismo espainolak sortua da, bere inklusio eta bazterketa partikularren bidez (hizkuntza hau bai, beste hori ez; literatura hau bai, beste horiek ez; memoria historiko hau bai, beste hori ez...) (3). Nazionalista da, beraz, Arteta (ez 1).

Alegia, 3an egiten duen deskripzioa 2aren kasu partikular bat baldin bada, ezin du nazionalismo guztien aurka egon, berak defenditzen duen identitate espainola nazionalismo espainol batek sortua izango litzatekeelako.

Demagun, ordea, Artetak ez duela 3a ikusten 2aren kasu partikular bat bezala. Demagun, alegia, identitate espainola

ez duela nazionalismo espainolak sortu. Hori harrigarria litzateke baldin eta pentsatzen badugu, berak pentsatzen duen bezala: «*el nacionalismo antecede a la nación y al estado nacional, hasta el punto de construir a una y al otro [...] lo primero es el nacionalismo*». Izan ere, nazioak nazionalismoak sortzen baditu, nola sor liteke espainiar nazioa espainiar nazionalismoa azalpenean sartu gabe? Eta, bestalde, nazionalismoek nazioak sortzeko bazterketa erabiltzen badute, nola da posible espainiar nazioa bazterketarik gabe sortu izana, *'jatorrizko nazioak integratuz'* bakarrik? Argi dago Artetak espainiar nazioa eta bere jatorria gainontzeko nazioen ezberdin ikusten duela. Munduko nazioak nazionalismoak sortu ditu: Espainia ez. Munduko nazio guztiak baztertzailerak dira: Espainia ez... Edonoren begitan hori da nazionalista izatea, nazionalismoaz itsu samartutakoa gainera, norberaren nazio kuttuna idealizatzen duena. Berak, kontraesan nabari batean, bere nazionalismoa ukatzen jarraitzen du, ordea, burugogor.

Artetak pentsatzen badu nazio espainola nazionalismo espainolak sortu duela, ezin du esan nazionalismo ororen kontra dagoenik. Alderantziz, nazio espainola nazionalismo espainolik gabe sortu dela pentsatzen badu, nazionalista itsu batek asma zezakeen ipuina asmatu beharrean aurkitzen da, eta horrek ere agerian utziko luke horrelako nazionalista batek ezin duela nazionalismo guztien aurka egon. Bietara kontraesana.

Hona hemen beste kontraesan bat: «*Acepto que pueda hablarse de 'nación española'*», «*suspendo mi juicio sobre la realidad de las naciones*». Bi esaldi kontrajarri horiek Artetarenak dira.

Errazago ulertuko litzateke Artetak onartuko balu: ni nazionalista edo abertzale espainiarra naiz, nazio espainiarraren nortasun adierazle gehienekin bat nator... eta horiekin identifikatzen naiz. Baina Artetak hori onartuz gero, nola egurtuko du euskal abertzaletasuna? Sentitzen duena moztortzeko bidea hartzen du orduan. Errepublikar joera, esta-

tua, demokrazia, hiritartasuna, konstituzioa.... Esnegain erretorikoaren azpiko pastela, ordea, berehala gelditzen da agerian. Neure tankerako nazionalista da Arteta; nazio desberdin bateko nazionalista izatea, hori da aldea. Bat gutxienez, gehiago ere badirelako. Esaterako, eta larriena, bere nazioa aurrera ateratzeko, nirea ukatzen saiatzea. Berak nazionalismo etnikoari egozten dion zapalkuntza defendatzen ari da Arteta, berori nazionalismo politikoen ezaugarria izan daitekeela agerian jarriz. Berea denez nazio bakarra, Espainia, gainontzeko nazio guztiak uka ditzakeela uste du.

Nazionalismo hegemonikoa

Arteta ez da bakarrik nazionalista, hegemonista espainola ere badela argudiatzen saiatuko naiz orain. Honelakoak idazten ditu Artetak, hegemonia identitario, linguistikoa eta kulturala Espainiaren ezaugarri naturala bailitzan: «*la identidad española es hoy común o, como mínimo, predominante en todo el territorio español*», «*el pensamiento de pertenencia a España es mayoritario en todo el territorio, el castellano es la lengua más hablada en todos los sitios*». Espainiar nazionalista hegemonista batek egingo lukeen egoera idealaren errepresentazioa dirudite esaldi horiek. Ez da horrela norbaitek nahi izan duelako, hala delako baizik. Ez dago historia bat horren atzean, logika bat baizik. Ametsa egia bihurtzea eta haiek, ondoren, naturalizat ematea, ordea, espainiarrek bakarrik egin dezakete. Besteak beste, euskal nazionalisten ametsak ezaren erreinura eramán dituelako («*ese no lugar que unos pocos han soñado*»). Zilegi da Espainian espainiar nortasuna eta espainiar hizkuntza nagusi izatea. Ameskeria da, ordea, eta arriskutsua gainera, Euskal Herrian euskal nortasuna eta euskara nagusi nahi izatea. Hortaz, hegemonismo espainiar naturalari eustea da irtenbide politiko zilegi bakarra. Horra bada, ez-nazionalismoaren izenean hegemonismo espainiarraren justifikazioa. Zer ez ote luke justifikatuko nazionalista balitz! Erruki aingeruak.

Normala denez, beharbada oraindik norbait zalantzakor dago Arteta nazionalista den edo, are gutxiago, hegemonista. Arrazoi gutxi eman ditugula Artetak bere buruaz egiten duen deskribapena deskalifikatzeko. Azter ditzagun beraz nazioen ontologiari buruzko ondorengo esaldiak: *nazioak agian existitzen dira, baina ezer zentzuzkorik ezin da esan haietaz... galdera horrek gainditu egiten nau... ez dakit nik horretaz... izatekotan ere menturazkoak dira...* Ez dirudite Espainia nazioa dela hain segur esaten duen norbaiten esaldiak. Orduan, galdetu beharko genuke: zergatik ez du Artetak estaturik gabeko nazioen existentzia esplizituki onartzen? Zein da jarrera horretan eragiten dion errezelo nagusia? Bere nazionalismo hegemonikoa, zer besterik.

Alegia, berak kontzienteki erabiltzen duen iluntasun ontologikoak, argi esan gabe euskal nazioa existitzen ote den, horrek erakusten du hobekien zein den bere motibazio politikoa, nazionalista espainiarra izatetik eratoritzen dena. Artetak badaki estaturik gabeko nazioen egitasuna onartuz gero, segidan datozen galderak nazio horien eskubideei buruzkoak direla. Eta badaki, ondo jakin ere, bere nazionalismo espainiarraren ikuspegitik begiratuta euskal nazioak ezin duela Espainiatik irteteko aukerarik eduki. Euskal hiritar batek eduki ezin duen bezala bere nortasun politikoa aukeratzeko, nazioaren garapena ziurtatzeko, hizkuntzaren defentsarako, kultur ondare propioaren aldeko bermeak antolatzeke... eskubiderik. Eskubide horiek guztiak aitortzea (ematea?) saihestu nahian dabil Arteta, estaturik ez duen naziorik baden galdera erantzutea kontzienteki saihesten duenean. Hegemonismoari lekua egiten ari zaio, nazioen ontologia ebatzi ezinekkoa dela dioenean (Espainiaren salbuespena ere norabide berean ulertu behar da).

Euskal Herria nazio gisa aitortuz gero, subjektu politiko berri baten errekonozimendua letorke aitortza horretatik, eta horrek subjektu berri horren balizko eskubide politikoei buruzko hausnarketa eskatzen du (autodeterminazioaz, lurraldetasunaz, burujabetasunaz...), eta, baita ere, subjektu

berri horren barnean dagoen gehiengo-gutxiengoaren erlazioei buruzko hausnarketak egitea, erabaki politikoen mapa berria zehaztea... Espazio politiko-geografiko batean gehiengo osatzen duen iritzi moldea beste batean gutxiengo nola bihurtzen den ikusteak beldur apur bat ere ematen dio, agian, Arteta demokratari⁵. Ur horietan sartu baino nahia-go du Artetak lanbrokean utzi gai ontologikoa. Komenientzia hutsez, jakina, eta unibertsitateko irakasle bati eskatu behar zaion gutxiengo zintzotasun akademikoaren galaran, esan beharrik ere ez dagoenez.

Azken batean, arazo guztiaren gakoa, agian, beste nonbait egon daiteke: nola sortu zen Espainia deritzon izaki politiko hori eta zer egin behar den, gaur egun, okerreko norabide politiko horren ondorioei razionaltasun apur bat emateko. 'Los' jartzen duen lekuan 'esos' ipini eta Artetaren hitzak niretzat hartuko ditut: «*Lo que me parece por lo general antipático, perjudicial y una desgracia para la Humanidad son esos nacionalismos*». Artetarenaren moduko nazionalismo hegemonistak, alegia, euren burua ezkutatzuz (Artetak egiten duen bezala) edo ezkutatu gabe, praktikan biek berdin, inguruko nazioen ukatze politika erasokorrak proposatzen dituztenak.

Arteta demokrata?

Demokrata omen da Arteta, baina euskal auziaren irtenbide demokratikoa debekatzen duena. Bereziak dira, benetan, demokraziak Espainian hartu ohi dituen esanahiak, eta Artetarenak ezin zuen gutxiago izan. Bidenabar, gatazkak gainditzeko gehiengoarena baino formula demokratiko hobea badu, guztiok eskertuko genioke hura aurkeztea. Guztiok jakin nahi baitugu, euskal auziari dagokionez, zergatik legokeen %49 demokratikoki justifikatuagoa %51 baino (%51 atera duena independentziaren aldekoa bada, noski, bada-kigulako demokrazia ere asimetrikoki ulertzen dutela gaztelauetik). Izan ere, bera bezalako demokrata batek nola izan ditzake arazoak Moulinesen ideia hauekin?

- «*La tesis que defiende el ‘Valor Intrínseco de la Pluralidad del Ser’ (Moulinesen oinarritzko ideia) es estética y éticamente indefendible*», dio Artetak. Eta hori dio, Moulinesek aparteko kasu berezi eta muturrekoetan izakiak ezabatzea onartzen duela jakin arren. Aniztasuna arazo zaio Artetari.

- «*Políticamente temeraria*» iruditzen zaio Moulinesen esaldi hau: «*es bueno un programa político que fomente la preservación y el desarrollo de las múltiples naciones que alberga el planeta*». Demokrata batentzat oinarritzkoa beharko luke izan esaldi horren mamiak.

- «*Muy aventurado*» irizten dio «*las naciones existen*» esatea. Ikusi dugunez, Espainia salbuespena da.

- Delitua da Artetarentzat Euskal Herriaren independentzia aldarrikatzea. Horraino iristen da Artetaren pazientzia demokratikoa.

- Gizakien arteko desberdintasunak azpimarratzea susmagarria da Artetarentzat. Berdintasunaren edo justiziaren aldekoa dirudien jarrera horretan agerian gelditzen da Artetak oraindik ulertu ez duen «ez-menperatu»-aren eta askatasunaren ildo politiko errepublikarra. Desberdin izateko eta menderatua izan gabe bizitzeko gizakiok dugun funtsezko eskubidea. Europako Batasunetik ikasleentzat bidaltzen diren mezuak ere badirudi norabide beretik doazela: «[...] gizateria osatzen eta aldi berean desberdintzen dituzten elementuak aurkitu ditzatela, elementu horien aberastasuna eta aniztasuna baloratuz, munduko edozein kulturatan bere giza ondare propioa islatzen ikasiz».

- «*Las lenguas minoritarias son en efecto de hecho muy minoritarias [...] el español es con mucho la lengua más conocida y usada entre las mismas ‘naciones’ que no serían españolas*». Demagun, orain, jesuiten *La Civiltà Cattolica* aldizkarian idatzitakoa egia dela: «el Estado español ha recurrido a lo largo de los siglos a medios sistemáticos y refinados para suprimir las características peculiares de los Países Vascos» (*El Mundo*, 2005-08-04). Egoera horren aurrean, demokrata batek justizia aldarrikatu beharko luke, ezta? Ba, Arteta-

ren ustez, ez. Demokrata baten eginkizuna egoera hori dagoen-dagoenean onartzea da. Agian distantzia geografikoa da auzia nahasten ari dena. Demokrata batek justizia Irakeko Kurdistanentzako eskatzen du, eta ez Espainiako euskal lurrentzako. Baina bereizketa hori nork egiten du 'demokrata' *espainiar* batek ez bada... Hori guztia albo batera utziz ere, Artetak ez ote dauka ezer esateko homogeneizatze linguistikoak lortzeko estatuak leku guztietan jokatu duen paper erabakigarriari buruz? Arteta, isiltasun horrekin, estatu bat lortze alderako konbita luzatzen ari zaigu, apika?

Artetak terrorismoaren konplizeen eta konplizitateen soka luzea planteatzen du (Lizarra-Garazi akordioa, Ibarretxe plana, Alderdien Legeari errekurtsioa, pentsamendu politiko bat ez-legalizatzearen aurkako jarrera, Batasunari Legebiltzarrean eman zitzaion babes...). Terroristen konplizea, konplizearen konplizea... ekintzen konplizea, omisiozko konplizea, helburuetan konplizea... Artetaren ezpata demokratikoak ez du azkenik. Agintearen ikuspuntutik hitz egitea gustatzen zaio Artetari, ezarrita dagoen estatuaren agintetik hain zuzen, eta hori ez da ona izaten mezu demokratiko bat eraikitzeko orduan, estatuaren morroi ideologikoa bihurtzeko arrisku gordinetara izaten delako holakoetan. Gainera, estatuarekin bat lerratuz, «indar errepresibo-demokratiko» guztia erabiltzeko prest dago Arteta, nazionalisten balizko demasa guztiak mozteko. Gehiago oraindik, etniak eta nazioak mehatxu bezala tratatu behar direlako doktrina ezarri nahiko luke. Desberdintasun kulturalak adieraztea bera susmagarri egiten baitzaio. Ez dauka itxura akademiko handirik jarrera horiei 'demokratiko' deitura ematea eta estatu baten aurka bere nazioaren eskubideen alde dabilenari 'terrorista'.

Gainera, horiek guztiak iritzi eztabaidagarriak izanik, kontu gehiagoz jokatzeko eskatuko lioke bere «demokrata» izate horrek, zeren, une honetan, Estatu espainiar nazionalista-hegemonikoaren indar ideologiko zein material guztia alde baitauka, horrek dakartzan ondorioekin. Ez luke ahantzi

behar historian zehar estatu «demokratikoe» burutu dituzten ekintza ez-demokratikoen zerranda luzea. Eta Espainia, ranking horretan, aurre samarrean ibili izan dela betidanik. Bereziki barneko ‘separatismoak’ egurtzerakoan. Ez luke hori guztia ahaztu behar Artetak bere diskurtsoaren sendotasun demokratikoa azpimarratzen saiatzen denean.

Laburbilduz

Inkestek diotenez, euskaldunok jada irabazi dugu gure etorkizuna era askean antolatzeko eskubidearen aldarria (%88,6 - EITB, 2006). Estatu bat osatzeko kemena zerbait mantsoago datorrela dirudi (%44,9 - EITB, 2006). Hor aurkitu beharko lukete demokrata espainolek behar duten *tempus*-a sezesio biderei aukera demokratiko bat eskaintzeko. Irtenbide demokratikoa gustuko ez dutenek, berriz, jarraitu beharko dute euskal nazionalismoa gaiztotxartzeko teoriak eraikitzen.

Artetak horrela eraikitzen du euskal nazionalismoari buruzko bere ‘teoria’ filosofikoa, hura Euskal Herriko errealtate soziologikoari kontrajarriz: nazionalismoak sortzen du nazioa, nazioa nazionalismoaren atzetik dator, ez aurretik. Elite manipulatzailerik batzuen kontua da nazioa. Euskal nazioa, zer esanik ez. Horrela, gatazka politikoaren moralizazio eta psikologizazio harrigarri bat proposatu beharrean aurkitzen da, «*perversión de sentimientos morales de muchas de sus gentes*» deskalkifikazioan eroriz. Noiz onartu behar du Artetak berak defendatzen dituen balio moral demokratiko antzekoetatik —justizia, askatasuna, berdintasuna— abiatuta defendatzen ditugula euskaldun abertzaleok gure proposamen politikoak? Etikazko balio bertsuetan oinarrituz soluzio desberdinak aukeratzeko eskubidea dela jokoan dagoena eta ez posizio moralak, gaiztotasunak, maltzurkeriak, terrorismoak eta perbertsioak? Oreka psikologiko edo balio moraletik harago, identitate esentzialistetatik ezin urrunago, bi nortasun politikoren arteko konfrontazioa dela gurea? Eta biak direla berdin zilegi?

Artetak proposatzen duen hegemonismoa, berriz, ez da zilegi. Espainia bat eta bakarra dela dioen jarrera, batetik, eta Espainia, Galizia, Katalunia eta Euskal Herria lau nazioen eskubideak aldarrikatzen dituen, bestetik, bi horien artean lehena ez da zilegi, nazionalismo ukatzailea delako, errealitatean aurkitzen den aniztasun nazionalaren aurkakoa dena. Bere nazioari dagokionez, Artetak ez dauka zalantzarik hura existitzen denik esateko eta modu sendoan definitutako espezie kultural-politiko-sozial bat dela ziurtatzeko. Guk ere horrekin ez dugu arazorik. Arazoa hemen dator, berriz ere: berea bai baina besteena zergatik ez? Artetak bere naziotasuna finkatu nahian Euskal Herriari, Kataluniari eta Galiziar nazio izaera ukatzen die, hirurak espainol nazio-estatuaren zati autonomiko bihurtuz, «*comunidades españolas, regiones*» bere esamoldetan. Nazionalismo baztertzaila baldin bada moralki okerra dena, nazionalismo hegemonista —berea— da baztertzailetan baztertzailena. Arteta bere buruaz moralki okerra dela esaten ari zaigu?

Azterketa luze honen ondorioz, pentsatzen dut Arteta espainiar nazionalista hegemonista dela (bere emozio nazionalak besteoi era berdinean sentitzera behartzen gaituena) eta, ondorioz, puntu horretan bederen, demokraziaren aurkako jarrera defendatzen duela. Bukatzeko, euskal nazionalismoa deskribatzeko erabiltzen duen definizio bera aplikatuko diot Artetaren nazionalismoari: «*su nacionalismo es una simpleza teórica* (berak eskaintzen dituen argudio gehienak kaleko edozein pertsona kezkatuk erantzuteko modukoak direlako), *de supuestos inmorales* (urte askotako zapalketari eusteko beharrezkoak direlako) *y con efectos inciviles* (torturak, alderdi ez-legalizatuak, egoitza politikoen ixteak, jazarpen polizialak, egunkari eta irratien debekatzeak, terrorismoaren aitzakiapeko kriminalizazio arbitrarioak, gutxiengoaren babesgabetasun juridiko zein politikoa...). Jarrera horiek guztiak gogoan, zaila egiten zait niri Artetaren demokraziarako jarrera baieztatzea. Artetaren nazionalismoari buruz, berriz, ez zait zalantzarik gelditu: Arteta naziona-

lista espainiarra da, politikoki errepresiozko programa hegemonista bat bultzatzen duena.¶

-
1. Eztabaida haren emaitzak *Isegoría. Revista de Filosofía Moral y Política* aldizkarian aurki daitezke 24, 26 eta 28. zenbakietan. Letra etzanez dauden esaldiak (beste erreferentziarik ezean) *Isegoría*-ko zenbaki horietatik jasoak dira.
 2. Estatu espainiarraren zuzenbidetik, alegia, bata eta bestea berdintzen ez dituztenentzat Artetak esan nahi duena argi gera dadin.
 3. «*El contranacionalista no es alguien que niega la realidad de las naciones, sino su carácter positivo o siquiera inocuo*» (Moulines).
 4. Artetaren planteamendu horrek gogoratzen du Marxek *Filosofiaren miseria* liburuan idatzi zuen hura: «En la lucha, de la cual hemos señalado algunas fases, esta masa se reúne, *constituyéndose en clase para sí misma*». Kasu horretan ere esango ote du Artetak marxismoak sortzen duela langile klasea?
 5. Beldur horiek ohikoak izan dira historikoki ezkerreko alderdietan, autodeterminazioa bai, baina... Paternalismo kutsu horren adibide garbi bat irakur daiteke Bukharin-ek 1919an idatzi eta sobietarrentzat doktrina bihurtu zen hitz haietan: «Aunque los comunistas como principio general, se oponen a la separación de una nación de otra, pueden apoyar separaciones de carácter temporal. Actuarán como lo hace una madre cuando deja que su hijo se queme los dedos una vez para que en adelante tenga miedo del fuego».

G A I A K

- 71** **PAULO AGIRREBALTZATEGI**
Jakin aldizkaria. Debeku eta oztopo
administratiboen historia: 1961-1977

Jakin aldizkaria. Debeku eta oztopo administratiboen historia: 1961-1977

PAULO AGIRREBALTZATEGI

Jakin-en Kontseilu Editorialeko kidea

Jakin aldizkariak 50 urteko historia (1956-2006) egin duela eta, egokia izango da isilik egon behar izan zuen urteak gogoratzea: bi urtez aurrenik (1962-1964) eta zazpi urtez bigarren aldian (1969-1976). Frankismoaren garaiko urteak ziren¹.

Lehen 15 zenbakiak legez kanpo (1956-1961)

Iñaki Bastarrika *Jakin* aldizkariaren sortzaile nagusiak berderatzi orrialdeko txosten guztiz interesgarria idatzia du horren sorreraren inguruko gorabeherei buruz: «Génesis de Yakin» (1998ko azarokoa). Honela hasi zuen txostena:

YAKIN nació en Aránzazu en el año 1956. Como todo hijo ilegítimo, YAKIN nació fuera de ley. Salió a la luz rompiendo toda clase de leyes civiles, políticas, eclesiásticas y religiosas. Como todo lo vasco no tuvo un nacimiento ni un desarrollo fácil. La historia nos ha curtido y enseñado a operar en entornos poco convencionales.

Beharbada gehiegizkoa da berak dioena, *Jakin* ez zelako inolako legerik urratuz atera, baina bai orduko Espainiako

legetik kanpo. Nolabaiteko klandestinitatean argitaratu zuten lehen zenbakia, baina ez zuzenean lege zibilak urratuz —orduko arau politikoak agian bai—; Elizaren eta Frantziskotar Ordenaren araei zegokienez, «epikeia» modukoren bat egin zuten².

1956ko udazkenean agertu zen *Yakin* aldizkariaren lehen zenbakia, Arantzazuko Teologiako ikasleek editatua, eta multikopiaz kopiatua. Inolako identifikazio-markarik gabe ageri da: ez zenbakirik du; eta ez du jartzen nork, ez non, ez noiz argitaratu zuten, ez eta preziorik ere. Aurkezpenean dioenez, udazkena zen, eta aldizkariko bertako bestelako datuengatik jakin dezakegu 1956koa dela. Eskaintzatik, berriz, badakigu aldizkaria izan nahi zuela (hiru zenbaki urtero), eta, horrelako aldizkarien antzera, bere atal finkoak izango zituela.

Bigarren zenbakia formalxeagoa atera zuten: dataz gain —1956ko Eguberrietakoa—, bestelako seinale gehiagorekin dator: prezioa, Arantzazun argitaratua, eta «Pro manuscripto». Azken formula hori erabiltzea erabaki zuten, seguruenik Ministerio de Información y Turismoko «Publicaciones periódicas» Zuzendaritzaren baimena eskatu eta ondorioz alde aurretiko zentsuratik pasatu beharrik ez izateagatik. Dena dela, bigarren zenbakitik aurrera litografiaz bota zuten, eta azala eta aurkibidea tipografiaz inprimatuta. 3. zenbakian Arantzazuko editorialaren liburuen publizitatea ere sartu zuten atzeko azalaren barrualdean, tipografiaz inprimatuta. 4. zenbakitik aurrera berriro aurkibidea litografiaz ematera aldatu ziren, agian edizioa merkatze aldera.

Horrela jarraitu zuten ateratzen aldizkaria sei urtetan. Dirudienez, orduko Gipuzkoako Informazio eta Turismoko Deletatuak ez zuen aintzakotzat hartu, edo hartu bazuen ez zuten arazo horretan sartu nahi izan. Arantzazuko Santutegia zen erantzule, seminarioen eta seminaristen arteko aldizkaritzat agertzen zen eta gehienbat teologiako eta filosofiako gaiak erabiltzen zituzten. Ez zuten arriskurik ere ikusi nonbait. 1960. urtean «Pro manuscripto» bai eta tipografian

—seguruenik Arantzazuko inprimategian— aldizkariaren lau eta zortzi orrialdeko gehigarriak atera zituzten, taldekoek «Jakintxo» deitu zituztenak; baina horiek ez zuten nonbait inolako susmo txarrik piztu, ez buruhausterik sortu.

1961ean, ordea, aldizkari osoa tipografian ateratzen hasi ziren —Bilboko Gráficas Bilbao inprimategian, hain zuzen; jakin ez zergatik ez zuten Arantzazun bertan inprimatu, Editorialeko bestelako aldizkariak han inprimatzen zituzten bezala—. «Pro manuscripto» jartzen jarraitu zuten, hala ere. Formatua eta barne-konposizioa guztiz aldatzearekin batera, azpтитulu hau erantsi zioten aldizkariari: «Euskal-gaztedia kultura bideetan», hasierako «Teologilarien Jardunak» eta 11. zenbakitik aurrerako «Kultur Jardunak» azpтитuluak aldatuz. Eta nahiz eta artean idazle gehienak seminarioetako jendea izan, bestelako dimentsio publikoa eta soziala hartu zuen aldizkariak. Gainera harpidedunak ugarituak ziren. Tipografiaz ateratako lehen zenbakiaren 614 ale bota zituzten (14.a), fakturaren arabera. Uste izatekoa da, 500 bat harpidedun behintzat izango zituela garai hartan aldizkariak.

1961. urteko bigarren zenbakia (Lorailla-Dagonilla, Maia-tza-Abuztua) argitaratu ondoren bihurtu zuen nonbait arazo Ministerio de Información y Turismoko Gipuzkoako Delegatu Felipe de Ugartek, aldizkariaren zuzendaritza Gipuzkoan zegoenez. Eta Bizkaiko Delegaziora bidali zuen abisua, aldizkaria inprimatu zuen inprimategiari erantzukizunak eska ziezazkion hangoak. Izatez, eta Gráficas Bilbao inprimategiaren jabe zen Juan Hilario Bilbaok egindako deskargu idatzitik dakigunez, salatuta zegoen aldizkaria inprimatzeagatik, editoreari hori argitaratzeko baimenaren eta zenbakiaren aurretiazko zentsuraren —«consulta previa»— ziurtagiria ez eskatzeagatik³.

Aldizkariaren jabeari edo zuzendaritzari debekurik ezarri gabe, baina zeharka argitaratzeko biderik gabe geratu zen aldizkaria —atzera litografiara itzultzea ez zen, jakina, irtenbidea—. Izan ere, dirudienez, Gipuzkoako Delegaziotik ez zen inolako abisurik izan Arantzazuko ez nagusiarentzat

eta ez aldizkariaren zuzendariarentzat, *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) «Pro-manuscriptotik tipografiara» izeneko artikululu laburtxoak aditzera ematen duenez (277. or.). Izatez, ez dugu inolako dokumentu idatzirik aurkitu horrelako balizko abisuari buruz. Gipuzkoako Delegatua ez ote zen Arantzazurekin zuzenean sartzan ausartu?

Dena dela, aldizkariaren argitalpena etenda geratu zen, horretarako baimena lortu artean. Eta horretan eman behar izan zituzten bi urte luze eta gogaikarri...

Legezko baimenaren eske (1962-1963)

Joseba Intxausti eta Joxe Azurmendi ziren *Jakin* aldizkariaren zuzendariak, hori itxi zutenean. Intxaustik hartu zuen Ministerioaren aldetik baimenak lortzearen ardura: lehenengo Arantzazutik, eta 1962aren udazkenetik aurrera Forutik.

Zergatik ez dakigularik, askotxo luzatu ziren formalki baimena eskatu aurretik. 1962ko udan eskatu zuten hori: daukagun eskabidearen kopia edo zirriborroak abuztuaren 2ko data darama. Eskabidearen arabera, aldizkaria ordura arte ateratakoaren ildotik joango zen: «Religioso-cultural» izango zen, eta hiru atal nagusi izango zituen: 1. «Filosófico-teológica», 2. «Literaria-cultural», 3. «Colaboración de los lectores». 100 orrialdekoa izango zen, eta 600 ale aterako zituen.

Eskabidea egin ondoren, oztopoak oztopoaren ondoren gainditu behar izan zituzten nonbait, baimena lortzeko bidean. 1962ko azaroaren 29an Gipuzkoako Delegatuari bidali zioten Ministeriotik honako ohar hau:

Para completar el expediente instruido a la revista que con el título de «JAKIN» [...] deberá comunicar al interesado la necesidad de enviar la Licencia Eclesiástica de esa Diócesis, como es preceptivo.

Gipuzkoako Delegatuak Arantzazura bidali zuen ohar hori, eta azkenean abenduaren 31ko datarekin eman zuen Jaime Font i Andreu apezpikuak Elizaren aldetiko baimena⁴.

1963ko urtarrilaren 31ko datarekin beste abisu bat hartu zuten Arantzazun, Ministerio de Información y Turismoko Gipuzkoako Delegaziotik bidalita:

El lltmo. Sr. Director General de Prensa en su escrito de fecha 28 de los corrientes me comunica, que a los efectos de tramitar el expediente instruido a la revista «JAKIN» (Saber) se precisa el envío de la propuesta de un asesor periodístico, que deberá recaer en un Periodista inscrito en el Registro de Periodistas, acompañando escrito de aceptación del mismo.

Fraideen artean horrelako titulurik zuenik ez zegoenez, besteren baten bila hasi behar izan zuten. Zarauzko Antonio Iturria bi fraideren anaiarengana jo zuten; horrek 1963ko martxoaren 12an onartu zuen «Aholkularitza» kargua.

Ez ziren hor amaitu oztopoak. Uztailaren 13an abisu hau bidali zuten Ministerioko «Hemeroteca Nacional»-etik: aldizkariaren 16. zenbakiaren eta ondorengo hamaikana ale bidali behar zituztela. Egun gutxitara erantzun zien Joxe Azurmendik, 16. zenbakirik ez zegoela, atera ez zelako —15.a izan zen azkena—. Horrela hilabeteak eta hilabeteak aurrera zihoazen: 1963ko azarora arte.

Azaroaren hasieran, hain zuzen, bi gutun idatzi zituen Joxe Azurmendik: bata, hilaren 2koa, eta Azurmendik berak sinatuta, Gipuzkoako Delegatu Felipe de Ugarteri, ahaleginak egin zitzaizkion eskatuz, baimena lehenbailehen lortzeko:

[...] a fin de acelerar el trámite, que se demora más de lo esperado por nosotros, motivando así la desconfianza de bastantes simpatizantes y amigos.

Zera gaineratu zion:

Ultimamente la Academia de la Lengua Vasca parece haber tomado bajo su encomienda e interés el asunto de la autorización de JAKIN, presentando en el Ministerio de Información y Turismo, en la Dirección General de Prensa, un apoyo en favor de nuestra solicitud.

Ez dugu aurkitu Euskaltzaindiaren gestio horren berririk. Beste gutun bat, luzea, idatzi zuen —hilaren 4an datatua—, Ministroari berari zuzendua, eta Joseba Intxaustik sinatzena. Besteak beste honako hau esaten zion:

Mas como desde entonces [uztailaren 19an Azurmendik berak idatzitako erantzunaz geroztik] no hayamos recibido noticias sobre la marcha de la tramitación de la revista JAKIN, le agradeceríamos vivamente tuviera la bondad de comunicarnos si están cumplidos por nuestra parte los requisitos necesarios para la autorización de dicha revista, y para cuándo, aproximadamente, se nos pudiera conceder la autorización solicitada en agosto de 1962.

Gutun horiek idaztea aurreko egunen batean erabakia zuten nonbait Intxaustik eta Azurmendik; baina, dirudienez, eta zergatik ez dakigula, ez bata eta ez bestea bidali zituzten, bien jatorrizkoak Jakinen artxiboan baitaude, kalkozko kopia eta guzti. Delegatuarentzako kopia eta Ministroarentzako jatorrizkoa Joseba Intxaustiri bidali zizkion Azurmendik, eskuz idatzitako beste gutun laburrarekin batera, hark bere iritzia eman zezan eta bi gutunekin zer egin erabaki zezan. Biei buruz zenbait ohar egin ondoren, honela dio Azurmendik eskuzko gutunean: «Si tú firmas esta carta y la envías a Madrid, inmediatamente yo firmaré la otra para enviarla a San Sebastián. Ya me dirás». Eta honetara amaitu zuen: «Pienso q. como sigan haciéndose los suecos en Madrid, lo mejor será hacer solicitud (?) de otra revista al Obispo, según aquello q. te dijo el mismo Ugarte».

Nonbait egin gabe geraturiko gestio horren erantzun (!) gisa edo, handik egun gutxitara gainditu beharreko beste oztopo baten berri jakin zuten Arantzazun, Ugarte Delegatuaren bidez: *Jakin* aldizkariaren azken zenbakiaren ale bat entregatu behar zutela, alegia, Madrilgo Prentsako Zuzendaritza Orokorrean. Azurmendik Intxaustiri idatzitako gutun batean (1963-11-14) abisuaren berri eman zion, gaineratuz baldintza hori maiatzaren hasieran betea zutela, eta agian Donostiako Delegazioan galduko zela adieraziz. Dena dela, berehala bidaliko zutela beste ale bat, zuzenean Madrilera, posta ziurtatuz, idatzi zion Azurmendik.

Horrekin ez zegoen, hala ere, lasai; eta barrua huste alde-ra edo, beste bi gutun idatzi zituen, adeitasun handiz, baina, zalantzarik gabe, barruko amorru biziari eutsiz, argibideak

emateko, eta eskatzen zuten aldizkariaren alea aspaldi bidalia zutela esateko; baina horien jatorrizkoak ere Jakinen artxiboan daudenez, uste izatekoa da bertan geratu zirela, bidali gabe.

Bitartean, ordea, Antonio Albizurengana jo zuen Intxaustik, Celestino Solagurenen bidez, aldizkariaren baimenarekikoa Ministerioan bizkortu nahiz. Madrilen bizi zen orduan Solaguren fraide frantziskotarra eta *Verdad y Vida* aldizkariaren zuzendaria zen; Antonio Albizu, berriz —frantziskotarra izana hori ere—, Dirección General de Prensan egiten zuen lana, eta zentsurarako euskarazko testuak irakurtzeaz arduratuta zegoen. Solagurenek Intxaustiri idatzitako gutunetako batean (1963-12-11) zera dio:

Estuve ayer con Antonio Albizu. Ha conseguido movilizar el asunto de «Jakín»; está ya el expediente completo, aunque faltaba algo que tuvo que llegar de San Sebastián [...]; sólo falta que llegue el ejemplar de «Jakín», que os piden para someterlo a censura, que la hará de seguro el mismo Albizu y podéis contar por tanto con aprobación [...]

Handik beste ia bi hilabetera iritsi zen azkenean *Jakin* aldizkaria argitaratzeko baimena, Gipuzkoako Delegazioaren bitartez, eta Madrilgo Ministerioko Prentsako Zuzendari Orokorrak sinatuta, 1964ko otsailaren 7an —baina Gipuzkoako Delegazioak otsailaren 22an Arantzazura bidalia⁵—. Bertan, eta kakotxen artean, honako zehaztapen hau dakar:

[...] y cuyo contenido tendrá por objeto, «iniciar a los estudiantes teólogos y filósofos, de las diversas casas franciscanas, en investigaciones filosófico-teológicas y estudios culturales en vascuence», según se solicita.

Baimen eskabidean idatzitakoa da, ustez, kakotxen artekoa. Mugaketa horren berri dakarkigu hona, handik bost urtera baimena kentzeko erabakigarritzat joko zuelako hori Ministerioak⁶.

Baimenaz baliatzeko lehen baldintza zen, hura jakinarazi eta ondorengo hiru hilabeteren barruan lehen zenbakia argitaratuta egotea. Gainera argitaratu aurretik «consulta pre-

via» pasatu behar zuten argitaratuko ziren idatziek, Gipuzkoako Delegazioan; horretarako inprimategiko proben bi ale bidali behar zituzten⁷.

Martxoaren 31n esleitu zioten aldizkariari Gipuzkoako Delegazioan beharrezkoa zuen Lege-gordailuaren zenbakia: 323-1964. Maiatzaren 22rako kalean izan behar zuen lehen zenbakiak. Bi zenbaki argitaratu ahal izan zituzten 1964. urtean —hiru hilabetetik gora etenda edukiz gero argitalpena, eta horren berri Prentsako Zuzendaritza Orokorrean ez ematera, galdu egingo zuten aldizkaria argitaratzeko baimena—.

Jakin aldizkariaren zuzendari ofiziala Joseba Intxausti izango zen, eta horren aholkularia —«asesor periodista»— Antonio Iturria⁸. Izatez, Arantzazuko Teologiako ikasleak izan ziren praktikan zuzendariak ondorengo urteetan: Pello Zabaleta, Joan Mari Torrealdai, Joan Joxe Olaberria... berriro, eta orain Zarautzen bizi zelarrik, Joan Mari Torrealdaik hartu zuen arte (1968)⁹.

Legez kanpo ezarrita (1969-1976)

1966an «Ley de Prensa e Imprenta» berria atera zuen Madrillgo gobernuak¹⁰. Lege liberalizatzaileztat hartu zuten; besteak bestek, aurretiazko zentsura —«consulta previa»— kendu zuen¹¹. Prentsa askatasunarentzat mesedegarria izan behar zuen legea, ordea, kaltegarri —eta suntsitzaile— gertatu zen *Jakin* aldizkariarentzat.

Legearen lehen xedapen iragankorrek honela zioen:

En el plazo de un año a partir de la entrada en vigor de esta Ley, todas las Empresas periodísticas, Empresas editoriales, Agencias de Información y publicaciones a que la misma afecta, se acomodarán a lo que en ella se dispone, procediendo a inscribirse en los respectivos Registros.

Horren arabera, Arantzazuko Komentuko nagusia zen Juan Zubietak 1967ko martxoaren 28an aurkeztu zuen Arantzazuko Frantziskotar Komunitatea¹² «Registro de Empresas Periodísticas» delakoan erregistratzeko eskabidea, berak argita-

ratzen zituen aldizkarien —*San Antonio de Padua, Aránzazu, Misiones Franciscanas, Goiz Argi eta Jakin*— erregistratzea eskatuz aldi berean. Baina Ministerioan bereizi egin zuten *Jakin* aldizkariaren espedientea, Arantzazuko besteetatik. Handik ia bi urte t'erdira (1969ko abuztuaren 29an) eman zuen erantzuna, *Jakin* aldizkaria Erregistroan ez sartzea erabakiz. Ondorioz ez zuten baimenik eman hori argitaratzeko. Ordura arte normaltasunez argitaratu ahal izan zuten aldizkaria.

Erregistrotik kanpo uzteko Ministerioak erabilitako arrazoi nagusia zera izan zen: aldizkariaren zenbakietako batzuk ez zetoze bat baimenean deklaraturiko aldizkariaren «objektuarekin» —«objeto» hitzak hemen badirudi «helburu» adiera duela—. Helburu hori honela adierazita eskabidean: «Iniciar a los estudiantes teólogos y filósofos en investigaciones teológico-filosóficas y culturales en vascuence». Aldizkariak erabiliko zituen gaiak, berriz, honela zeuden zehaztuta: «Filosofía, Teología, Sociología y todo lo que toca a la cultura como ciencia [sic]»¹³. Nahikoa zabala zen, beraz, alorra; edo interpretazio zabala emateko modukoa behintzat¹⁴.

Baina puntu horrixeko heldu zioten nonbait Ministerioaren ikerketek aldizkaria Erregistroan ez sartzeko erabakia hartzera eman zutenek. Horren zuzendariari galdera espezifikoa egin zioten puntu horri buruz. Ministerioaren erabakiak hirugarren «Resultando»-n dioenez:

Que en respuesta a consulta formulada por este Centro Directivo a través de la Delegación Provincial del Departamento en Guipúzcoa, el Director de «Jakin» confirmó como objeto de dicha revista el anteriormente declarado.

Galdera hori 1968ko maiatzaren 29an Gipuzkoako Dele-gaziotik Joan Mari Torrealdai zuzendariari idatzitako gutu-nean jarri zioten:

Al objeto de proseguir la tramitación del expediente de inscripción de la publicación JAKIN, le ruego me comunique a la mayor brevedad, si tanto el objeto y finalidad, como los temas que comprende, declarados en el expediente de inscripción, son los mismos que los que actualmente rigen en la citada publicación.

Azken batez, hona hemen Ministerioak hiru orrialdeko agirian erabilitako funtsezko arrazoa *Jakin* aldizkaria «Registro de Empresas Periodísticas» delakoan ez inskribatzeko, aldizkariaren zuzendaritzatik bertatik harpidedunei bidalitako zirkularrak ere jaso zuenez:

Que el exámen de algunos de los ejemplares aparecidos en «Jakin» y, muy especialmente, de sus números 29 y 30, demuestra de modo patente, que tanto el objeto como el contenido temático reales de la publicación, no se ajustan exactamente a los declarados, sino que se apartan notablemente de ellos.

1968ko lehen eta bigarren zenbakiak ziren horiek; ondoren 31-32, 33, 34 eta 35. zenbakiak argitaratu zituzten, debekua etorri arte. Zergatik aipatu zituen 29 eta 30. zenbakiak? Seguruenik Ministerioak egin zuen azterketaren garaian horiek zirelako azkenak. 29. zenbakiaren gai monografikoa «Jakintza berria» izan zen; eta idazleak K. Mitxelena, Igara eta K. Santamaria izan ziren. Aldizkariaren bestelako sailen idazletzat honako hauek ageri dira: Andoni Iturria, Andoni Lekuona, Karlos Santamaria, Ibon Sarasola, Joan Mari Torreal dai, Aita Goitia, Xabier Kintana eta Oteitza. 30. zenbakiaren gai monografikoa «Euskal Herriko iru hereje» izan zen, hau da, Pio Baroja, Miguel Unamuno eta Jose Maria Salaberria. Autoreak: M. Pelay Orozko, J. San Martin, A. Iturria. Beste sailetako idazleak, berriz: R. Arregi, A. Iturria, A. Lekuona, X. Lete, K. Santamaria, J. M. Torreal dai, Joxe Azurmendi, X. Kintana eta R. Saizarbitoria.

Begiz jotako bi zenbakietan erabilitako *gai*ei begira, ez dirudi inola ere baimenean aitorturikotik kanpo zebiltzanik: «Filosofía, Teología, Sociología y todo lo que toca a la cultura como ciencia».

Horietan idatzi zuten lankideei begiratuta, agian esan zitekeen zuzenean eta zorrotz ez ziola begiratzen aldizkariak aitortutako «objeto-helburuari»: «Iniciar a los estudiantes teólogos y filósofos en investigaciones teológico-filosóficas y culturales en vascuence». Pentsa daiteke helburutik zerbait

harantz zihoala, klausularen interpretazio zorrotza eginez gero. Baina ikuspegi zabalagoz begiraturaz, nekez esan daiteke: «se apartan notablemente de ellos». Dena dela, ez dago zalantzarik begi oso zorrotzez eta borondate politiko kontrakoz begiratu zietela Ministerioan bi zenbaki horiei, aldizkaria erabat legez kanpo uzteko¹⁵.

Legezko inskripzioa ukatuta, *Jakin* aldizkariak ez zeukan kalera irteterik eta harpidedunengana iristerik.

Zazpi urte legeztapenaren bila

Lehen saioa: helegitea (1969-1970)

Ministerioaren dekretuak emandako epearen barruan (15 egun) ipini zuen Jakinek helegitea erabakiaren aurka. Ministerioak erabilitako arrazoiketa oso jenerala zela esan ondoren, honako arrazoi hau erabili zuen, aldizkariaren «helburuari» eta «gaiari» zegokienez, bigarren «Kontsiderazioan»:

[...] *Jakin* es una publicación dirigida principalmente a los estudiantes teólogos y filósofos, aunque llegue también, como es natural dada su interesante temática, a otros ambientes. Y cumple perfectamente su misión de iniciar a dichos estudiantes, poniéndoles en contacto con lo que ocurre en el mundo siempre relativamente al campo propio de la revista, es decir, al teológico, filosófico, sociológico, científico y cultural, lo que quizá, no pueda afirmarse de todas las publicaciones que se mueven, en la actualidad, en la geografía lingüística vasca.

Helegitearen idatzian, eranskinean-edo, aldizkariaren 36. zenbakia, inprimategian eta galeradatan zegoena, argitaratzeko baimena eskatu zuten, inskripzioari buruzko Ministerioaren behin betiko erabakia etorri artean. Baina Gobernuak ez zuen aintzat hartu eskabide hori, nahiz eta Joan Mari Torrealdai zuzendariak berritu egin zuen 1969ko urriaren 28an Prentsako Zuzendaritza Orokorrari idatzitako gutunean. Bestelako gestiorik ere egin zuen zuzendariak Ministerioan, Jose Agustin Elustondoren bitartez —garai hartan Madrilen bizi zen fraide frantziskotarra—¹⁶. Hala ere, bede-

ratzi hilabete pasatxora etorri zen erantzuna (1970eko uztailaren 11n). Ministroen Kontseiluak ez zuen helegitea aintzat hartu; eta beraz bide administratiboak agortuta geratu ziren.

Artean «helegite kontentzioso-administratiboa» jartzerik bazegoen; baina aldizkariaren zuzendaritzak alferrikakotzat jo zuen nonbait. Eta aldizkaririk ezean, horren ordezkotzat *Jakin sorta* saila sortu zuen, gai monografikoen inguruan taldean idatzitako liburua harpidedunei eskaintzeko.

Bigarren saioa: inskripzio berriaren bila (1970-1971)

1970eko udazkenean, eta Joan Mari Torrealдай atzerrira joanda unibertsitateko ikasketak egitera, Joseba Intxaustik hartu zuen Jakinen zuzendaritza. Laster hasi zituen gestio berriak aldizkaria ateratzeko baimen bila, batez ere Karlos Santamariak lagunduta, beronek zituen ezagutza eta harremanen bidez.

Hasteko, aldizkariaren inskripzioa oraindik bideragarria ote zen ikertu nahi izan zuten. Hasteko, Valle de los Caídosko Monasterioko Abata zen Luis Maria Lojendio donostiarraren bitartekaritza bilatu zuten¹⁷. Santamariak idatzitako gutunean ikustaldi bat eskatu zion nonbait, non Joseba Intxaustirekin batera aldizkariaren arazoa aurrez aurre agertuko baitzioten; aldi berean Información y Turismoko Ministerioan Erlijio-Aholkulari ziharduen Santos Beguiristain nafarrarenganako sarbidea egitea eskatu zion, dirudienez¹⁸; azaroaren 27an idatzitako erantzunean Lojendiok zioenez, Beguiristain prest agertu zen Josebaren bisita hartzeko eta ahalginak egiteko aldizkaria berriro kaleratzeko baimenaren bila, ohartaraziz, hala ere, garai hartan oso bihurritua zegoe-la giro politikoa gai horiei buruz. Gainera honako baldintza hau agertu zion nonbait, Lojendioren hitzetan: «[...] que es preciso hacer un 'juego limpio', lo que en su explicación viene a ser no hacer política a través de religión».

Bitartean Intxaustik idatzi zion gutun luzea Lojendiori, aldizkaria ateratzeko interesa eta arrazoiak azalduz¹⁹. Intxaus-

tiri erantzunez (azaroaren 24an) adierazten zionez, aldizkariaren egoerari buruzko berririk emana zioten Ministerioan, eta honako hau esan omen zioten orduan:

[...] me dijeron expresamente que se achacaba a *Jakin* haberse salido de las finalidades declaradas en su solicitud de publicación y que ésta se había beneficiado del trámite de revista perteneciente a órdenes religiosas [...]

Dena dela, gutun bidezko harreman horien ondoren, 1970eko abenduan egin zuen Intxaustik —Santamariak ez zuen joaterik izan— Madrilgo bisitaldia: aurrenik Lojendioarengana, eta ondoren Beguiristainarengana²⁰. Jakin ez dakigu Beguiristainen gestioek aurrerabiderik izan zuten ala ez. Hitz onak bai, itxaropen zerbait ere bai; baina egiatan ez zuten fruitu konkreturik ekarri. Agian, garaiko egoera politiko bihurriak eraginda edo «joko garbiaren» aitzakiatan²¹.

Hala ere aldizkariaren arduradunek ez zuten etsi; Beguiristainen gestioen ondorioen zain egon ondoren, edo hila-bete batzuk beranduago zuzenean, beharrezko kontsulta juridikoak eginez, aldizkariaren inskripzio berria eskatzea erabaki zuten²². 1971ko ekainaren 23an egin zuten, beraz, eskabidea, Editorial Franciscana Aránzazu argitaldaria izenean —ez Comunidad de Padres Franciscanos de Aránzazuren izenean—, 1967ko martxoaren 28ko eskabidean bezala. Aldizkariaren izen berari eusten zion eskabideak eta aldizkari berezitu eta zientifikotzat definitzen zuen hori, baina aurreko baimenaren aldean helburua eta gaien mugak aski zabalduz²³.

Handik hiru hilabetera (irailaren 23an), Pentsako Zuzendari Orokorak sinatuta, barne-konsulta luzatu zieten Zuzendaritzako zerbitzu juridikoei, inskripzio-eskabide berriaren legezkotasunaz beren iritzia eman zezaten. Irailaren 23koa da bost orrialdeko kontsulta hori. Funtsean zerbitzu juridikoei jarritako galdera zera zen: aldizkariaren bati lehenago inskripzioa ukatu edo ezabatu egin badio Administrazioak, ba ote dagoen berriro inskribatzerik lehen ukatu zaion enpresa beraren izenean²⁴. Bertan kontsiderazio nega-

tibo askotxo dago Jakinen eskabideari buruz, zerbitzu juridikoen «epaia» aldez aurretik gidatu nahian edo; nabarmena da bereziki testuan adierazten duen hau: Ministerioak enpresa edo aldizkariren bat ez inskribatzearen azpian horiek zigortzeko espiritua —«espíritu de sanción»— egon daitekeela; gainera horrelakoen inskripzioa ukatzea edo ezabatzea betiko ez izatera, erabaki administratiboa bera alferrikakoa eta hutsala izango litzatekeelako hipotesia eskaintzen die zerbitzu juridikoei.

Harrigarriagoa gertatzen da kontsulta horretan modu garratzean ageri den salaketa:

Al margen de la irregularidad manifiesta que supone la pretensión de identificación entre una denominada «Editorial Franciscana Aránzazu» (de la que no consta dato alguno en el Registro de Empresas Periodísticas) y la Comunidad Franciscana del Santuario de Nuestra Señora de Aránzazu [...] (2. or.)

Adiskide moduan edo, Santos Beguiristainek Zuzendaritzako barne-kontsulta horren fotokopia bidali zion Joseba Intxaustiri, gauzak nondik zihoazen jakin zezan edo. Honek 1971ko urriaren 22an idatzitako gutunean, puntu horri buruz argibideak eskaini nahiz, 1969ko abuztuaren 29ko inskripzioaren datu guztiak eman zizkion; zera gertatzen zen, ordea: data horretan onartutako inskripzioa Juan Zubieta inskripzio-eskatzaileak ordezkatzan zuen «Comunidad de Padres Franciscanos del Santuario de Aránzazu»-ren izenean zegoela eginda, Madrilgo Zuzendaritzan horrela interpretatu zutelako nonbait Arantzazutik joandako eskabidea, Dekretuak lehen paragrafoan dioenez: «[...] por la que solicita la inscripción de la expresada Comunidad en el Registro de Empresas Periodísticas». Dena dela, data hori baino lehenxeago «Editorial Franciscana Aránzazu» ere Registro de Empresas Periodísticas delakoan inskribatua zuen Zuzendaritza berberak. Zer gertatu zen? Bi izenekin zegoela erregistratua Arantzazuko argitaldaria, biak 1969an inskribatuta: apirilaren 22an Editoriala, eta abuztuaren 29an Komunitatea; eta *Jakin* aldizkariaren inskripzio berriaren eskabidea (1971ko uztaila-

ren 23koa) Editorial Franciscana Aránzazu enpresa periodistikoaren izenean egin zegoen. Zalantzarik gabe, ez zegoen inolako ere Madrilgo Zuzendaritza despistatzeko asmorik²⁵.

Anomaliarik —«irregularidad manifiesta», Prentsako Zuzendaritzaren hitzetan— baldin bazegoen, erraz zuzentzeko modukoa zen hori, haren edo Ministerioaren aldetik aldizkaria inskribatzeko borondate politikorik izan balitz. Baina gestio osoa zerbitzu juridikoen mahaian geratu zen nonbait; ez dakigu haien inolako erabakiren komunikaziorik egon zenik ere. «Silencio administrativo»-aren ziegatan galdu ote zen gestio osoa?

Ezbehar horien ondorioz, *Jakin* aldizkaria legeztatzeko handik bost urtera (1976an) hasitako gestio guztia «Comunidad de Padres Franciscanos del Santuario de Aránzazu» enpresa periodistikoaren izenean joan zen. Tartean Arantzazuko Komunitateko goardianoa aldatu zen, eta Jose Manuel Garayalde zen orain. Berorrek sinatuko zituen eskabideak eta agiriak.

Hirugarrenean azkenik (1976-1977)

1976ko azaroaren 5ean egin zuen *Jakin* Taldeak aldizkaria «Registro de Empresas Periodísticas» zelakoan inskribatzeko hirugarren eskabidea, horretarako beharrezkoak ziren agiri guztiak aurkeztuz: finantza plana, Jabetza Industrialeko Erregistroa, aldizkariaren datu tekniko eta pertsonalak, zuzendari kazetariaren kontratua. Ordurako Franco hila zen; erreforma politikoaren legea onartuta zegoen; baina trantsizio politiko-juridikoa artean egin gabe zegoen. Beraz, 1966ko «Prensa e Imprenta» legearen barruan egin behar zen inskripzio-eskabidea.

Dena dela, aldizkariaren datu tekniko eta pertsonalak aski aldatuta joan ziren aurreko eskabideetatik oraingora. Aldizkaria ez zen «erlijiozko-zientziazkoa» izango aurrerantzean. «Informazio orokorrekoa» baino, eta, beraz, kazetari tituluduna beharko zuen zuzendari ofizialtzat²⁶. Gainera aldizka-

riaren helburua eta gaien mugaketa modu askoz zabalago eta irekiagoan geratu ziren zehaztuta; lankide idazleei zego-kienez ere, modu oso irekian zegoen idatzita eskabidea²⁷.

Oraingoan hogeitau egun eskas bakarrik luzatu zen Ministerioaren erantzuna, baina ezezkoa esateko berriro ere. 1969ko *Jakin* aldizkariari emandako inskripzio-ukoan oinarrituz, eta argudiatuz data hartan Gobernuak harturiko erabaki administratiboa ez zegoela atzera botatzerik.

Abenduaren leian jaso zuen Arantzazuk erabakiaren berri. Handik bost egunera (abenduaren 6ko datarekin) aurkeztu zuen ukoaren aurkako helegitea. Hona horretarako baliaturiko arrazoi nagusia: inskripzioa ukatu ziotenean erabilitako aldizkariaren helburuari eta gaiei buruzko arrazoiak ontzat emanda ere, handik urtetara berriro inskripzioa ukatzeak zera esan nahi zuela, «Jakin» aldizkari-izena bera betiko baztertu eta ukatzea; eta horrek kalte moral eta komertzial handia zekarkiola hain tradizio handiko Jakin Taldeari.

Handik egun gutxira (abenduaren 14an) inskripziorako gestioak egiten ari zen Joan Mari Torrealdaik gutun pertsonala idatzi zion zuzenean Prensaren Erregimen Juridikoaren Zuzendaritzako —hori baitzen lehengo Prensako Zuzendaritzaren izen berria— Zuzendari Orokorra zen Jose Luis Fernándezi, dirudienez Luis Mz. Garnicak, orduan Bizkaiko Delegatuak, iradokita, ahalegin guztiak egin zituzala eskatuz *Jakin*-en inskripzioa lehenbailehen bideratzeko. Berehala erantzun zion Zuzendari Orokorrak, eragozpen bakarra garai batean uko egin zitzaion «Jakin» izenean zegoela, eta laster konponduko zelako itxaropena emanez²⁸.

Izatez, astebete geroago (abenduaren 20an) onartu zuen Zuzendaritzak helegitea eta *Jakin* aldizkaria «Registro de Empresas Periódicas» delakoan inskribatzeko agindua eman zuen, argudiatuz eskabide berriko aldizkaria ezberdina dela alde askotatik, lehenago inskribatu gabe geratu zeneren aldean, nahiz eta izen berbera eduki.

Abenduaren 30ean beste eskabide bat zuzendu zioten Zuzendaritzari, aldizkariaren inskripzioa bideratuta zegoenez,

behin-behineko baimena eman zezan, aspalditik harpidedu-
nei eta gizarteari aginduta zegoen aldizkariaren lehen zenba-
kia atera ahal izateko. Hilabetearen izenik gabe, baina itxu-
raz 1977ko urtarrilaren 11n iritsi zen baimen hori. Aldizka-
ria kaleratu zitekeen; baina artean bestelako baldintzak bete
behar izan ziren behin betiko baimena eta inskripzioa edu-
kitzeko. Besteak beste, inskripzioaren eskabidearen iragar-
pena Estatuko Buletin Ofizialean egin behar zen, eta horren
kostua aldez aurretik ordaindu behar zuen eskatzaileak.

Azkenean, otsailaren 25ean inskribatu zuten aldizkaria Re-
gistro de Empresas Periódicas delakoan: «con el nº 1692,
Tomo 23, Sección de Personas Jurídicas, al Folio 146, inscrip-
ción 9ª». Baina artean ere behin-behinekoa zen inskripzioa,
aldizkaria Jabetza Industrialeko Erregistroan erregistratua ze-
goela ziurtatuko zuen agiri behin betikoa aurkeztu arte²⁹.

1977ko urtarrilean bertan kaleratu zen *Jakin* aldizkaria-
ren fase berriko lehen zenbakia. Hil horren 31ko gutunean
J. M. Torrealdaik ale bana bidali zien J. L. Fernández Zu-
zendari Orokorrari eta Bilboko Delegatu L. Mz. Garnicari,
beraiek emandako laguntza eta babesagatik eskerrak luza-
tuz. Borondate politikorik dagoenean, errazago gainditzen
dira oztopo juridiko-administratiboak!

1981eko uztailaren 19an ISSNko (International Standard
Serial Number) zenbakia esleitu zioten *Jakin* aldizkariari:
0211-495X.

Jakin aldizkariaren zailtasun eta oztopo administratiboen
historia neketsua agertu ondoren, ezin dugu ahaztu hasie-
ran aipaturiko *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) artikulua
autore-testiguaren kexu —protesta— mingotsa hona ekarri
gabe (275. or.):

Administrazioaren eta *Jakin*-en arteko gorabeheren balantzea
egin beharko bagenu, gure aldetik gehienbat nabarmenduko
litzatekeen hitza, «beldurra» izango litzateke. Beldurra eta zen-
tsura edo hobe: zentsuraren beldurra. Zentsurak markatu du
Jakin-en bizitza. Autozentsurara behartu gaitu gure lege-egoe-
raren ahuldadeak. [...] gure historian zentsura izan da legea-
ren aurpegia; guretzat legea ez da izan babes, eta bai zigor. ¶

1. *Jakin* aldizkariaren lege-oztopoei, uko administratiboei eta debekuei buruzko artikulua bizia eta iruzkin pipertsuez jantzia ikus daiteke aldizkari beraren 21. zenbakian (1981), 272-276 or.: «Prensa-legearekin borrokan». Haren hurbileko berotasunik gabe, Administrazioak erabili zituen bideen bihurtzean eta Jakinen arduradunek eta «laguntzaileek» haren labirintuan ez galtzeko baliatu zituzten zeharbideetan sartu nahi izan dugu, dokumentuz dokumentu. Testigu izengabeek —ez hain anonimoek— idatzitako iruzkinak guztiz interesgarriak dira dokumentu horiek interpretatzeko.

Azterketa honetan aipatzen ditugun dokumentu argitaragabe guztiak Jakinen Artxibokoak dira, bestelakorik adierazten ez dugunean; horietako batzuen jatorrizko kopia Arantzazuko Komentuko Artxiboan edo beste nonbait aurkitu ahal dira.

2. «Epikeia» hitzak zera esan nahi du: legearen interpretazio zuhurra, garaian eta lekuan eta lagunengatik kontuan izanik. Elizaren eta Frantziskotar nagusien baimenik gabe, eta horiek ezjakinean zeudela, aterra zuten; baina aldizkariak izan zuten arrakastaren ondoren, berehala konpondu ahal izan zuten anomalia hura, eta nagusien baimena eduki zuten aurrera jarraitzeko, beti ere kontuz eta zuhurtziaz jokatzeko aholkuarekin. Horietaz berri eta xehetasun jakingarriak ematen ditu Bastarririk bere txostenean.
3. Inprimategiaren jabeak egindako deskarguan arrazoiketa oso bitxiak daude, Erregimenaren orduko zentsura-irizpideak agerian uzten dituztenak: «Cuarto.- En todo tiempo el suscrito ha tenido exquisito cuidado en que las publicaciones impresas de su intervención hayan sido de carácter completamente ortodoxo o patriótico español; jamás ha admitido ninguna clase de publicación en sentido contrario ni que tuviera el menor carácter amoral o pornográfico».
4. Reg. N° 734/62. Aldizkariaren titulua inprimategian ateratako bi zenbakietan «j»-rekin zegoen idatzita: JAKIN. Idazkera horrekin egin zuten baimenaren eskabidea; eta horrela zegoen Ministerioaren abisuan. Baina apezpikuaren baimen-orrian berriro YAKIN dago idatzita.
5. Joseba Intxaustik Zelestino Solagurenen beste gutun baten bidez jakin zuten (1964-02-02) baimenarena eginga zegoela eta agian sinatuta ordurako. Harrigarria da ia hiru aste beranduago, eta baimena otsailaren 7koa izanik, Felipe de Ugarte Delegatuak Intxaustiri idatzitako gutuna (otsailaren 20koa, berak Madrildik jasotako baimena Arantzazura bidali baino bi egun lehenago): «[...] ni tengo noticia de que se ha concluido el trámite de instancia para la autorización por la Dirección General de Prensa, ni que por este organismo se la haya autorizado», dio gutun horretan. Eskatutako zenbakia zuzenean Madrilerara bidali zuten, Gipuzkoako Delegatua ezjakinean zegoen nonbait, Arantzazutik bidalia zutenik, gutunean aditzera ematen duenez.
6. *Jakin*-en 21. zenbakiko aipaturiko artikulugileak baimeneko gaiari buruzko klausulan agertzen den «según se solicita» esaldiari buruz honela dio: «‘Según se solicita’ hori ez da gezurra. Ez zen hori, ordea, nahi zena. Ez zi-

guten beste irtenbiderik utzi. *Jakin*-ek funtzionatu nahi zuen ingurunean funtzionatzeko estuegiak ziren mugak. Are okerrago: frantziskotarrek bakarrik idaztea eskatzen zuen klausula hori *Jakin*-en tradizioaren aurka zihoan. Baina zer egin? Alde batetik, aldizkaria eskuratzeko bide bakarra horixe zen. Eta bestetik, klausula mugatzaile hori betetzeko asmorik ez genuen; aseguratu ziguten, gainera, Madriletik ('oficiosamente', noski) baldintza horrek ez zuela garrantzirik: inportantea edukina omen da, ez zeinek idazten duen».

Baimena eskuratu ondoren, Joseba Intxaustik gida modukoa idatzi zuen aldizkariaren zuzendari eta erredaktoreentzat, baimenaren arabera eta legeak eskatuta kontuan hartu eta bete beharko zituzten arau eta baldintzak zeintzuk ziren argi jarritz. Horietan azkena bitxia gertatzen da: «Colaboradores: Sólo lo pueden ser los franciscanos». Aldizkariaren edukari buruzko esaldi aldrebes hori horrela ulertzekoa ote zen? Joseba Intxaustik berak dio oharrean: «Respecto a la condición 'colaboradores', nadie ha insistido en absoluto: según todas las impresiones podemos hacer caso omiso de eso». Jokatu, horrela jokatu zuten, eta gero eta gehiago zabalduz joan zen aldizkariako idazleen jatorria.

7. Joseba Intxaustik bete beharreko arauen eta baldintzen bilduma Erredakziora idaztean, honela dio ironiaz «zentsura» horri buruz: «Si hay suerte, las censurarán en 48 horas».
8. 1966ko uztailean aldatu egin zuten zuzendari ofiziala, eta Kandido Zubizarreta izendatu behin-behineko zuzendaritzat. Joseba Intxausti Euskal Herritik kanpora bizitzera joan zelako gertatu zen aldaketa seguruenik.
9. Artikuluren bat zentsurak atzera bota zuelako-edo, aldizkariaren zuzendariak kontsultaren bat egin zion nonbait Gipuzkoako Delegazioari, zein irizpidez jokatu behar zuten galdetuz. Jose Ramón Apariciok sinaturiko erantzunean (1965-03-04) honako hau irakur daiteke, besteak beste: «El criterio es claro: se puede publicar todo lo que no atente a los principios fundamentales del Estado español, incluidos entre éstos, claro está, el Dogma, la Moral y las buenas costumbres. Con un carácter más amplio tampoco me parece procedente publicar nada que pueda hacer el juego a los enemigos de esos principios fundamentales».
10. Ley 14/1966, martxoaren 18koa. Apirilaren 9an sartu zen indarrean legea.
11. Egia esan, zuzendariaren eskuetan uzten zuen legeak idazlanak zentsuratzearen erantzukizun nagusia; aldizkaria banatu aurretik, 10 ale eraman behar ziren Delegaziora. *A posteriori* etor zitekeen zentsuraren makilakada. 1966ko apirilaren 16an, lege berria indarrean sartua zelarik, honako ohar hau jaso zuten zuzendaritzan Gipuzkoako Delegazioak zabalduz zirkularrean, Felipe de Ugartek sinatutakoan: «Así mismo el Artº 12 de la misma Ley y Decreto 752/66, de 31 de marzo (B.O. nº 80), ordena que, antes de proceder a la difusión de la Revista deberán depositarse en esta Delegación 10 ejemplares de la misma, firmados por el Director o persona en quien él delegue, con una antelación de seis horas». Bi hilabete berandua-go (ekainaren 22an) doinu bereko beste ohar bat bidali zuen aldizkariaren

- zuzendaritzara. 1969ko urtarrilaren 24an ezarritako salbuespen-egoeraldian berriro ezarri zuten aurretiazko zentsura argitaratzeko testu guztiatarako (Gipuzkoako Delegatuaren ebazpena, 1969ko urtarrilaren 25ekoa).
12. Ministerioak emango duen erantzunaren arabera (1969ko abuztuaren 29an), «Comunidad de Padres Franciscanos del Santuario de Aránzazu» zen erregistratzeko enpresaren izena. Izen hori dela eta, gorabeherak eta buruhaustek sortu ziren gerora, beherago adieraziko dugunez.
 13. Ez daukagu inskripzioa eskatzean erabilitako formula. Badirudi «a la cultura como a la ciencia» adierazi nahi izan zutela eskatzaileek.
 14. 1968an aldizkariaren zuzendaritzak erabili zuen, erabili, 1964ko baime-neko klausularen bat edo beste aldatzeko hipotesia, Joan Mari Torrealdai egindako kontsultaren bati erantzunez, Antonio Albizuk idatzi zion gutunean adierazita dagoenez (1968-02-10); besteak beste, aldizkariaren tipoa edo izaera orokorra —«religioso-cultural»— eta horren arabera aldizkariaren helburua eta gaiak zehazten zituzten klausulak. Baina Albizuk Ministerioan egindako gestioen ondorioz, lehenetan jarraitzea hobe zela erabaki zuten nobait.
 15. Ministerioaren erabakiaren interpretazio politikoa bilatuz, bihurrikeria handirik gabe esan daiteke, *Jakin*, euskara hutsez ateratzen zen kultur aldizkari aurrerazalea, 1.000tik gora harpidedun zituena eta garai hartan eragin sozial eta kultural garrantzizkoa zuena, ez zela inola ere orduko Erregimenaren eta Ministerioaren gustukoa. *Jakin*-en 21. zenbakiko artikulugileak argi dauka erabakiaren arrazoi politikoa: «Kolpe latza, bai, eta indarra eta arrakasta hartu-berriak zituen unean emana izanik, bi aldiz latza. Eta horregatixe emana hain zuzen, inportantziarik bazuelako orain. Itxuraz bakarrik da administratiboa erabaki hau» (274. or.). Agian, eta Ministerioaren dekretuak aipatu ez zuen arren, uste izatekoa da aldizkariaren 35. zenbakian erabilitako gai monografikoa —«Gaurko pentsalari bat», Marcuse alegia— garrantzizkoa izan zela haren erabakian. M. sigla hutsez idatzi izana filosofoaren izena zenbaki osoan ez zen seguruenik editoreen aldetiko nahiko autozentsura izan. *Jakin* aldizkariaren 21. zenbakiko (1981) «Historia» artikululuzean idatzita dagoenez, «Autozentsura ez da aski izan, hizkuntza 'eliptikoak' ez du Administrazioa engainatu, Marcuse bere izenez aipatu orde z zenbaki osoan 'M.' jartzeak ere ez».
 16. 1969ko azaroaren 30ean Elustondok Torrealdairi idatzitako gutunean urtearen azkenerako erantzuna izango zelako itxaropena eman zion, Ministerioan entzundakoen ondoren; handik ia bi hilabetera (1970eko urtarrilaren 22ko gutunean) ezkorrago idatzi zion: «Del otro asunto [aldizkariaren erregistroarena], no hay nada hasta ahora. Estuve no hace mucho y el letrado había terminado su estudio, y estaba preparado para el Ministro, pero el Ministro no ha firmado nada hasta hace poco [ministro aldaketa egon zen tartean] y tiene pilas enormes de papel que firmar».
 17. Jose Maria Lojendio euskaltzain osoaren anaia zen Luis Maria Lojendio, eta Donostian harreman zabalak zituen; bazuen beste anaia bat diplomatikoa ere. Valle de los Caídosko Monasterio beneditarreko Abata izanik,

- Francoren erregimenaren aurpegi zerbait gizatiarra goa erakusten zuen nolabait.
18. Santos Beguiristain apaiza Obanoskoa zen, eta urtero egiten zuten «Obanosko misterioaren» antolatzailea. Garai hartan Madrilgo Informazio eta Turismo Ministerioan Eliz Aholkulariaren kargua zuen.
 19. Gutunaren zirriborroan ageri denez, *ad hoc* arrazoiz bereziak erabili zituen Intxaustik, aldizkariaren defentsan: urte haietan Euskal Herriak bizi zuen krisiari, sozial, kultural eta fedekoari, aurre egiteko beharrezkoa zen *Jakin* aldizkaria berriro argitaratzea, balio kristauak zabaltzeko, inguruan indartuz zihoan ideologia marxistari ere aurre egiteko.
 20. Intxaustik hitzez aitortu digunez, Lojendiok harrera adeitsua, beroa eta eskuzabala egin omen zion; Beguiristainena, berriz, hotza izan omen zen.
 21. Lojendio eta Beguiristainekin egindako gestioak iruzkinduz, honetara amaitzen du *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) «Historia» artikulua luzearen idazleak (104. or.): «Ez alferrik: ez ziren samurtu. [...] Legeak eta lege-gordetzaileek ez zioten *Jakin*-i lana batere erraztu».
 22. Dokumentuetan ageri ez den arren, beharbada Beguiristainek berak iradoki zuen inskripzio berriaren eskabidea egitea. Dena dela, hark ezagutu zuen eskabide berria, berak bidali baitzuen Jakinera, honek egindako eskabidea zela eta, Prentsa Zuzendaritzak bere zerbitzu juridikoei egindako kontsulta.
 23. «Objeto, finalidad y principios que inspiran la publicación» epigrafean honela zioen eskabidea: «La finalidad de la publicación es fomentar entre los estudiantes, filósofos, teólogos y sociólogos las investigaciones aplicadas sobre las ciencias de la filosofía, la teología y la sociología en vasconce, con la divulgación de la problemática cultural contemporánea desde una visión espiritualista cristiana, desarrollando, al mismo tiempo, las potencialidades del idioma vasco como medio de comunicación cultural moderna». «Tema que comprende» epigrafean, berriz, honela zioen: «Atenderá preferentemente a las ciencias del hombre, sin excluir las de la naturaleza. Más en concreto divulgará temas de pensamiento y arte; teología, filosofía, historia, psicología, lingüística, arte, derecho, economía, sociología, pedagogía, incluyendo también, además de estos estudios, breves comentarios culturales de actualidad».
 24. Kontsulta ez zen *Jakin* aldizkariari buruzkoa soilik izan, orokorragoa baizik. Gure aldizkariari zuzenean legokiokeen galdera honela zegoen idatzita kontsultan: «Si la denegación o cancelación ya firmes se refieren a una publicación periódica, ¿puede la Empresa Periodística afectada por la resolución volver a solicitar la inscripción de la misma publicación periódica?».
 25. «Editorial Franciscana Aránzazu» 1952an sortu zuten ofizialki (ik. J. A. Guerra, «Arantzazu centro de actividad literaria de 1936 al 2000», in: *Arantzazu. Ikerlan eta Saiakerak XX. mendeko historiaz*, Arantzazu E. F., Oñati, 2003, 566-567 or.). Argitaldarien jabea, berriz, Arantzazuko Frantziskotar Komunitatea zen. Aldizkariaren argitaldaria eta horiek argitaratzen zituzten aldizkariak Enpresa Periodistikoaren Erregistroan erregis-

tratzera behartu zituen 1966ko legeak, argitaratzen jarraitu ahal izateko. Arantzazuk bi eskabide ezberdin egin zituen nonbait, bata bestearen ondoren, Ministerioaren erantzunetatik dakigunez: eskabideetako bat (1967ko martxoaren 28koa) aldizkariak erregistratzeko egin zuen, Gipuzkoako Delegazioaren bitartez, «Comunidad de Padres Franciscanos del Santuario de Aránzazu»-ren izenean. Eta horri emandako erantzuna da Ministerioak harturiko 1969ko abuztuaren 29ko erabakia, eskabideko aldizkari guztiak inskribatzen zituena, *Jakin* izan ezik. Egun batzuk geroago, ordea (1967ko apirilaren 10ean), eta Arantzazuko goardiano Juan Zubietak berak sinatuta —eta oraingoan zuzenean Ministeriora bidalia, Gipuzkoako Delegaziotik pasatu gabe— «Editorial Franciscana Aránzazu» enpresa erregistratzea eskatu zuten, horren jabea Santutegiko Komunitatea zela ziurtatuz —Juan Zubietak berak apirilaren 4an idatzitako agiriaren arabera—, baina argitaratzen zituen aldizkariaren aipamenik gabe, nonbait —1966ko Prentsa eta Inprenta Legea apirilaren 9an jarri zen indarrean; beraz 1967ko apirilaren 9 baino lehen egin beharrekoa zen inskripzioa; baina kasu honetan «enpresa» berri baten inskripzio soila zen, lehendik ateratzen zituzten aldizkariak kontuan hartu gabe, ontzat eman zuen Ministerioak eskabidea—. 1969ko apirilaren 22an erantzun zuen Ministerioak, inskripzioaren agiria bidaliz. Beraz, «Comunidad Franciscana del Santuario de Aránzazu» izeneko «enpresaren» eta bere aldizkariaren inskripzio ofiziala —*Jakin*-ena izan ezik— 1969ko abuztuaren 29an egin zuten; baina tartean, «Editorial Franciscana Aránzazu» izenekoaren inskripzioa egina zuen Ministerio berberak. Horregatik bi izenez zeukan erregistratuta 1969an Arantzazuko bere argitaldaria Ministerioko «Registro de Empresas Periodísticas» zelakoan. «Anomalia» hori berretsita geratzen dela dirudi 1967ko urriaren 18an Arantzazuko argitaldariaren administratzaile Joakin Arriarani Gipuzkoako Delegaziotik idatzitako gutunean, non zenbait informazio eman ondoren, honako hau gaineratu baitzuten: «Por otra parte, del escrito que acompaña al enviado por ustedes primeramente citado, parece deducirse que ustedes han solicitado, por conductos ajenos a esta Delegación, la inscripción de la *Editorial Franciscana Aránzazu* en el Registro de Empresas Periodísticas [...]». Horren guztiaren argibidea —ala nahasketa gehiago?— Joakin Arriaranek berak 1967ko abuztuaren 8an, Ministeriotik «Editorial Franciscana Aránzazu» erregistratzeko agiriren batzuen eskabideari erantzunez idatzitako gutunean aurki daiteke agian; horretarako bidaltzen zituen agiriak deskribatuz, honela dio bigarren puntuan: «2º. Certificado del Registro de Propiedad Industrial de nuestra Editorial, [...] que más tarde se ha hecho cargo de la edición, conforme han venido las nuevas leyes, de las publicaciones siguientes: *Goiz Argi*, *Jakin*, *Aránzazu*, *Misiones Franciscanas*, *San Antonio de Padua*, *Franciscanismo* y *Anaitasuna*, todas ellas de periodicidad mensual» (¿?).

Dena dela, egoera horretatik zetorren nonbait Ministeriotik salatzen zuten «irregularidad manifiesta» delako hura: hots, *Jakin* aldizkaria berriro inskribatzeko eskabidea, ordurako erregistratuta zegoen eta guztiz le-

- gezkoa zen *Editorial Franciscana Aránzazu*-ren izenean egin zutelako, eta ez *Comunidad Franciscana del Santuario de Aránzazu* haren jabearen izenean, normala zenez.
26. Luis Antonio Bilbao frantziskotar kazetariak hartu zuen bere gain kargu hori. Joan Mari Torrealdai izango zen zuzendariordea.
27. «*Objeto, finalidad y principios que inspiran la publicación*: Tratar en lengua vasca temas religiosos, filosóficos, filológicos, culturales, educacionales, históricos, jurídico-sociológicos y científicos con la finalidad de que el vascoparlante tenga en su propia lengua conocimiento de estos temas, y basándose en los principios de la Doctrina de la Iglesia Católica, de la 'Declaración de los Derechos Humanos' de la Carta de las Naciones Unidas firmada en la Ciudad de San Francisco en 1948 y ratificada por España, y siempre y en todo caso con respeto absoluto a la Legalidad vigente en el Estado Español». «*Temas que comprende*: Encuestas, estudios, ensayos, monografías, dossiers, investigaciones, colaboraciones de académicos vascos, recensiones, bibliografía, con un tema central monográfico por lo general». «*Plantilla de Redactores*: Dado el contenido de la revista y su carácter cultural de especialización, se recurrirá en cada número a los colaboradores expertos en la materia, académicos, profesores, investigadores, etc.».
28. *Jakin*-en 21. zenbakiko (1981) «Historia» tituluko artikulutik dakigunez (113. or.), *Jakin* Taldeak burutan erabili ere egin zuen une horretan, 20 urtez temaz eutsitako izena ere aldatzea, beharrezkoa izatera, argitaratu nahi zuen aldizkariari. Azkenean ez zen beharrezkoa gertatu.
29. Egon, erregistratuta zegoen *Jakin* aldizkaria Jabetza Industrialeko Erregistroan 1968ko otsailaren 17an; eta aldizkariaren inskripzio-eskabidearekin batera aurkeztu zuten horren agiria. Baina eguneratu beharra zegoen nonbait.

LITERATURA 97

Kolonia eta metropolia

JON BENITO

SOZIOLINGUISTIKA 102

Euskara eta nazioarteko adituak

Hizkuntzaren iraultza

Psikologiaren ekarpen bat

Euskal Herriko V. Euskararen Kale Neurketa

LIONEL JOLY

TELEPOLIS 108

Wikipedia Gasteizen

The Wall Street Journal Bilbon

Microsoft Arrasaten

Euskarazko irrati globala

PATXI GAZTELUMENDI

Kolonia eta metropolia

Liburu dendara sartzean, ezker eskuin, ez nuen jakin nondik hasi. Saiakera ala narratiba? Poesia ala gai zehatzen bat, zinea erlijioa historia. Bazter batean egoten dira euskarazkoak, atal berezitu bat izaten dira. *Tema vasco/Euskal gaiak*. Berdin dio sukaldaritza edo literatura: hizkuntzak batzen gaitu, ez generoak. Hizkuntza da generoa. *Eremulauak*-en (www.eremulauak.com) artikulu zoragarria Gorka Bereziartuak («Lost in the superbookmark», 2007-11-19) horren harira:

Jar gaitzen orain erosle arruntaren lekuan. Liburu bat gomendatu diote, demagun Paul Austerren azkena edo Woody Allenena. Demagun biak (New Yorkek merezi duelako, zer arraio). Joan da dendara eta hara non aurkitu dituen: *Viajes por el scriptorium* mendebaldean, *Dans le scriptorium* ekialdean; Anagrama mendebaldean, Actes Sud ekialdean; eta bigarrena: *Pura anarquía*, Tusquets, mendebaldean; *L'erreur est humaine*, Flammarion, ekialdean. Erosi eta etxera abiatu da.

Alfer alferrik aritu al dira kasu horietan Alberdania eta Meettok euskarazko itzulpenak erdaretakoekin batera kale-
ratzeko eginahaletan? Euskal irakurleak derrigorrez militantea izan behar al du, eta badaezpada «Euskal Gaiak» atalera joan, itzulpenik ba ote dagoen ikusteko? Ez al litzateke logikoagoa nobela atalera joan eta bi liburuak, erdarazkoa eta euskarazkoa batera aurkitzea?

[...]

Zer gaitz dute euskal idazleek bada, beste hizkuntzetakoekin ez nahasteko? Zergatik ezin dut aurkitu Updike-ren alboan Urrutikoetxea? Horrek euskarazko literaturari fabore arola egiten diolakoan nago. Ikustezin egiten du, edo behintzat desberdin.

Liburu dendetako apaletara begiratuta, Iban Zalduak bere lanak gaztelaniara itzultzen dituenengan da literatura. Bi-

tartean euskal gaiak da. Euskarazkoa ez da literatura. Literatura besteak dira: Amos Oz, Jean Echenoz, Dubravka Ugrešić... Edorta Jimenez, Laura Mintegi, Angel Errok literatura ez den zer idazten dute?

Iruditzen zait, ordea, gaia ez dela liburu denden antolaketara murrizten. Gaia sakonagoa dela, liburu denda eta liburutegietako antolamendua egoera orokorrago baten isla dela. Ziurrenik, Edorta Jimenezek *Sautrela*-ren 200. saioaren aitzakian antolaturiko mahai-inguruan esan bezala:

Gure literatura ghettokoa da, kolonizatuena. Gero eta hobeto idazten da, normaldu egin da hizkuntza... baina guk egiten duguna guretzat, gure barrurako, egiten dugu, ghettoaren barruan. Horrek ez du esan nahi gure plazererako ezin dugunik obrarik sortu.

Ghettokotzat deskribatzen du euskal literatura Jimenezek. Euskal literatura Euskal Gaira, bere apalera, bere ghettoa murriztua dago. Euskal literaturak ez du literaturaren apa-lean lekurik.

Ez al du literatura izendatzeko adina meritu egin?

Nork murrizten du, eta zergatik, euskal literatura ghetto horretara? Jimenezen iritziz...

Edozein literaturak behar du autonomia, autonomia erlatiboa. Ez dut uste euskal literaturak bere erroak euskal literaturan dituenik. Euskal literatura kolonizatu da. Oso leku gutxitan agertzen gara, hedabide jakin batzuetan agertzen da gure literatura. Literaturak, pasio horrek, askatasuna behar du. Gure sistema ez da autonomoa, kanpoan erabakitzen da nortzuk diren euskal idazlerik hoberenak.

Kolonizatuaren sindromea esaten zaio. Kolonizatuak metropolian behar du bere identitatearen onarpena. Kolonia metropolira begira dago. Idazlea, idazle ona, gaztelaniazko hedabideetan elkarrizketatzen dutena da, New Yorken poemak irakurtzen dituen, metropolian (Madriken? Parisen?) saritzen dutena. Idazle txarragoa zen Espainiako Sari Nazionala jaso baino lehenagoko Bernardo Atxaga? Idazle hobe da sari berbera jaso zuen Unai Elorriaga?

Izan daiteke, apika, Angel Errok mahai-inguru berean esan bezala, gu [euskal literatura, literatur komunitatea, euskalgintza esaten zaiona] kanpora begira geundelako.

Eta garrantzi asko eman bagenion delako sari bati, kanpoan emandako sari bati, sari horri beha geundelako izango zen.

Ados dago, nolabait, Ur Apalategi iritzi horrekin. Bernardo Atxagari emaniko Espainiako Sari Nazional horrek, zeinak adin nagusigoa lortu duen (hamazortzi urte dira ordutik), garrantzi handia izan zuen euskal letretan.

Arazo honen jatorria, Atxagaren sari famatu hartan jarriko nuke. Nire ustez, sari perbertsoa izan zen benetan. Izugarriko onura ekarri zion alde batetik literaturari, idazleontzat kontzientzia hartze bortitz bat izan zelako, euskal idazleen autokontzientzia igo zuelako... baina bestetik efektu heteronomizatzailea izan zuen, hortik aurrera euskal produkzioa fantasmazten den kanpoalde horri begira produzitzen hasten baita.

Puntu honetan gaudena, itzul nadin hasierara. Liburu dena batean nengoen. Zer erakartzen ninduen erdaretakoetik? Aniztasunak, ziurrenik. Irakurri nahi nuen gaztelaniaz John Cassavetes zine zuzendariari buruzko saiakera lodi bat.

Euskaraz ezin nuen!

Irakurri nahi nuen Pessoaaren biografia berezi bat, Tabucchik idatzia, frantsesez.

Euskaraz ezin nuen!

Ados naiz halakotan Angel Erroren iritziarekin:

Batuetan euskal literatura beste zerbaiten osagarritzat ikusten dut. Ni irakurle moduan ez naiz euskal literaturarekin asetzeko moduan aurkitzen. Euskal literaturarekin edo euskal itzulpenekin bakarrik elikatuta orain nagoena baino askoz argalago nengoke.

Baina euskarazko liburuak ere badira liburu dendan. Zerk erakartzen nau euskal liburuetatik? Azken urtetan asko hobetu den liburuen itxurak? Hobera egin duen literaturak, idazketak, poetikak?

Sekulako plazera hartu dut Itxaro Bordaren nobelak irakurtzen, Angel Erroren poemak, Pablo Sastrenen saiakerak.

Josu Landa ere iritzi berekoa da:

Euskal literaturaren egoera hitz batean laburtu beharko banu, «plazera» aipatuko nuke. Eta plazera aipatuko nuke, nire irakurle esperientziatik, azken urteotako fenomenoak delako sentimendu bezala. Asko hobetu da, eta ez bakarrik barrietean, sortzen diren idazle berriak ere gustura irakurtzen ditut kalitatezko literatura egiten dutelako, berezko ahots propioa adierazten eta aurkitzen dutelako.

Baina hori bakarrik ote da?

Ez ote dago liburu horietara erakartzen nauen literaturaz gaindiko arrazoirik? Kolonizatuarekiko elkartasun —kari-tate?, maitasun?— sentimenduak ez ote du zeresanik honetan guztian?

Ez ote dago, ordea, elkartasun edo maitasun hori euskal literaturari apal berezituak jartzeko ohitura horretan?

Diskriminazio positiboa?

Idazle bezala, askozaz zoriontsuagoa izango litzateke Jon Benito Megadendako erakuslehoan baino, munduko gaine-rako idazleekin, Euskal Gaiak bezain baztertua dagoen poe-siaren apalean, Benedettiren liburu zaharren baten ondoan.

* * *

Literaturaz eta bere esanahiaz galdezka ibili gara atal honetan, eta beste artikulu zoragarri bat eman du Jon Alonsok *Bazka*-n (www.bazka.info, 2007-11-08):

Literatura berezkoa delakoa inoiz baino garbiago ikusten da inor aita edo ama denean. Hiru urtetik aurrera edo, hor nonbait, umeen literaturaren eskaera (ahozko literaturarena, bistan da) aseezina da.

Denborarekin, literatura idatziak, ala zineak, ala telebis-tak... asetuko du fikzioaren behar edo eskaera hori.

Ez dut aztertuko zerk beteko duen hobekien eskaera hori, ez eta zer egin beharko litzatekeen literatura idatzia gailen dadin lehia horretan. Beharra, eskaera berezkoa dela azpi-marratu nahi dut.

Berezkoa da, jan nahi izatea bezain berezkoa, ia.

* * *

Maiatz aldizkariak 25 urte bete ditu lehen zenbakia kalera-tu zuela. Aldizkariaren 45 zenbaki eta hirurogei liburu argi-taratu ditu bitarte honetan. Luzien Etxezaharretak *Argia*-n (2007-11-11):

Kultura gure sozietatea bezala gero eta kontrolatuagoa da, kultura finantzatu bat ez da beti kultura modu hobereana. Li-bre izatea ez da txikia, guk nahi dugu independente izaten jarraitu; nahiz eskatzen dugun diru laguntza txiki bat, ez du-gu denbora higatzen kolektibitate publikoei dirua galdatzen.

* * *

Eman dituzte 2007ko Euskadi Saria irabaziko dituztenen izenak. Xabier Montoia, Miren Agur Meabe, Juan Bas eta Fernando Rey saritu dituzte.

Saritu gabe, makina bat zauritu dituzte.¶

Euskara eta nazioarteko adituak

Ikerketa linguistikoak eta soziolinguistikoak egiten direnetik euskararen gaiak nazioarteko adituen interesa piztu du beti. Baditugu Louis Lucien Bonaparteren lanak, W. von Humboldtenak, bi horiek ezagunenak izanik noski; baina nazioarteko beste famatu anitzek aztertu dute euskararen kasua, besteak beste W. J. Van Eys, H. Schuchardt edo Uhlenbeck-ek. Gugandik gertuago, beharbada ospe handiena lortu duten adituen artean, Joshua A. Fishman dugu. Aditu horrek atal oso bat eskaini zien euskara eta frasierari *Reversing Language Shift* (1991) bere liburu beharbada garrantzitsuean. Geroztik, gainera, Fishman behin baino gehiagotan egon da Euskal Herrian, eta nazioarte mailan soziolinguistikan oso famatua den *International Journal of Language Sociology* aldizkariaren zenbaki oso bat eskaini zion euskarari, 174. zenbakia hain zuzen ere, 2005ean argitaratu zena ondorengo izenburuarekin: «The Case of Basque: From the Past toward the Future».

Interes horretan ezkorrenak eten bat gertatzen ari dela esango dute, baina kontrakoa gertatzen ari da. Azken aldi honetan Euskal Herria nazioarteko aditu garrantzitsuenen bisita jasotzen ari da. Hori bai, askotan adituak ez dira etortzen berez euskararekiko duten interesagatik, baizik eta eskaera zehatz bati erantzuteko. Normalean proiektu batean parte hartzeko gonbidapena luzatzen zaie eta askotan gonbidapena onartzen dute, eta hori oso ona da euskararentzat eta Euskal Herriko soziolinguistikarentzat. Hemengo ezagutza kanpotik elikatzea ezinbestekoa baita alde batetik, eta, bestetik, onarpenak jasotzen baditugu nazioarte mailan euskararen inguruko interesak bizirik dirauela esan nahi baitu.

Adibide asko eman daitezke; esaterako, 2006ko abenduan, Antoni Milian, Ignasi Vila, François Grin, Josiane Hamers eta Hugo Baetens-Beardsmore modu horretan etorri ziren hezkuntza ereduak aztertzerara. Aurten, urriaren 15ean eta 16an, Björn Jernudd, Bernard Spolsky eta Colin Williams-en bisita ere izan dugu Euskaltzaindiak gonbidaturik.

Euskal Herrira etortzen ari diren adituak nazioarteko soziolinguistikaren izen handienak dira. *Salsa rosa* bezalako teleaioak emendatzen ari direnean, Euskal Herrira pertsona famatuak ekartzeak ez du zertan ona izan behar, esango didazue; baina kasu honetan ezberdina da noski, ez dira ize-nagatik famatuak, baizik eta haien ikerketen eraginkortasun eta interes intelektuala beste inorena baino altuagoa eta ja-soagoa delako.

Hizkuntzaren iraultza

Orain dela gutxi, irailaren 24an hain zuzen ere, David Crystal ere Euskal Herriko alfonbra gorritik pasatu zen. Richard Gerek Donostiako Zinemaldian adina jende ez zuen bildu Crystalek, baina bere hitzak oso interesgarriak izan ziren eta bere hitzaldia oso argia.

Crystal Unesco Etxeak gonbidaturik etorri zen bere *The Language Revolution* liburuaren euskarazko itzulpenaren aurkezpena egiteko eta, bide batez, hitzaldi interesgarri bat eskaintzeko. Hitzaldiaren izenburua gogoeta eragiteko egokia zen eta baita kuriositatea pizteko modukoa ere: «Zer egin hizkuntza gutxituek biziraun dezaten». Horrelako izenburu batekin hizkuntzak berpizteko formula magikoa aurkituta zegoela ematen zuen, eta salbazioa lortzeko balioko zuen dekalogo entzutera joan ginen batzuk.

Umorea badirudi ere, alde aurretik susmatzen genuen dekalogo bat entzutera gindoazela; izan ere, liburuaren ingelesezko jatorrizko bertsioa irakurrita genuen eta bertan liburuaren bukaeran hizkuntza gutxituek bizirauteko Crystalek proposatzen dituen hamar manamenduak agertzen

baitira. Eskertzekoa da Crystalen argitasuna proposamenak egiterakoan. Izan ere, gehienetan soziolinguisten ikerketa teorikoek praxiarekin lotura gutxi dute, eta ez da oso ondo ikusten haien proposamenak, egiten badituzte, nola aplikatu ahal diren eguneroko bizitzan eta gure ingurune hurbilean. Teoriak politak izaten dira, baina haien geroko aplikazioan huts nabarmena egiten dugu askotan. Crystalen kasuan ez da hori gertatzen; eta manamenduak ez badira noski hitzez hitz aplikatu behar ere, egoera bakoitzari egokitu behar zaizkiolako, oso argiak eta esanguratsuak dira.

Bere hitzaldiaren hasieran munduko eleaniztasunari buruzko datu orokor batzuk gogorarazi zizkigun Crystal jaunak. Horrela, denok hizkuntza gutxitu bat erabiltzen dugula gogorarazi zigun, munduko hiztunen %96k hizkuntza gutxitu bat erabiltzen baitu. Crystalen arabera, euskara, munduko beste hizkuntzen egoerarekin alderatuta, leku onean dago, egoera hobea duten %10 hizkuntzen artean hain zuzen ere, eta horregatik euskararen hiztun komunitateak harro egon beharko luke bere hizkuntza noraino eraman duen ikusita.

Dekalogoia hasi aurretik Crystalek hiru nahitaezko baldintza zehaztu zituen hizkuntza gutxitu batek bizirauteko. Hasteko, gizarte xeheak hizkuntzaren iraupenaren alde egon behar du (*bottom up interest*, behetik gorako interesa). Bigarren baldintza kontrako bidekoa da, goitik beherakoa alegia. Hori da, gobernuek eta administrazioek ere hizkuntzaren iraupenaren alde egon behar dute. Eta hirugarren ezinbesteko baldintza, Ipar Amerikako bibliografian bereziki agertzen dena, baldintza ekonomikoa da. Alegia, hizkuntzak iraun dezan dirua behar da, hizkuntz politika martxan jartzeko eta plangintza eraginkorra izateko.

Hemen Crystalen gomendioen laburpena egingo dugu; dena den, xehetasunak izateko eta Crystalen ideien nondik norakoak hobeto ulertzeko, bere *Hizkuntzaren iraultza* irakurtzea izango da, noski, hoberena (Erein, 2007).

Hizkuntza gutxituen iraupena hizkuntz ekologiaren ikuspuntutik planteatzen du Crystalek, eta horregatik bere le-

henengo gomendioa jende eta gizarte guztiari hizkuntza guztien garrantziaz ohartaraztea da.

Bigarren gomendioa hizkuntza idaztea da, alegia hizkuntzaren estandarizazioa.

Hirugarren manamendua hizkuntzaren instituzionalizazioa da, alegia gobernuan, zuzenbidean, elizan e.a. erabiltzea.

Laugarren gomendioa hizkuntzaren presentzia publikoa da. Alegia, hizkuntzak presente egon behar du hedabide guztietan (internet, irratia, telebista e.a.).

Bosgarren aholkua eskusiboa ez izatea da, alegia ahalik eta jende eta iritzi gehien biltzea inor kanporatu gabe edo kanpoan utzi gabe. Gainera, autoreak esaten duen moduan, munduko eleaniztasuna aberasgarria bada aniztasun kulturala suposatzen duelako da.

Seigarren aholkua errealista izatea da, etsipena ez bultzatzeko helburuek errealistak izan behar baitute.

Zazpi: munduko hiztunen hiru laurdenak eleanitzak dira; beraz, onartu behar da hizkuntzaren ezagutzan maila asko daudela.

Zortzigarren gomendioa hizkuntzaren aspektu guztiak haien artean lotzea da.

Bederatzigarrena: hizkuntzari eta eleaniztasunari publizitate egiteko baliagarriak izan daitezkeen sare guztiak erabiltzea.

Bukatzeko, hamargarren gomendioa bakoitzaren kasu pertsonala baino gorago begiratzea da; alegia, helburua ez du izan behar tokian tokiko elebitasunak, baizik eta munduko eleaniztasunak.

Psikologiaren ekarpen bat

Azken hilabete horietan nazioarteko hizkuntzalarien bisita anitz jaso ditugu Euskal Herrira, artikulu honen hasieran aipatu dudan bezala; ekainean, Claude Hagège-ren bisitaz disfrutatu ahal izan genuen Saran, adibidez. Crystal bezala, bera ere *Halte à la mort des langues* liburuarekin eleanizta-

sunaren alde agertzen da. Beste modu batean, Louis-Jean Calvet ere, *Pour une écologie des langues du monde* liburua- rekin, eta bere hitzek azken aldian eztabaida dezente piztu duten arren, munduko hizkuntzen kudeaketa ekologiko ba- ten alde agertzen zaigu.

Hego Euskal Herriari dagokionez, EMUNen urteurrena ze- la-eta, P. MacIntyre psikologoa gonbidatu zuten «Motibazioa eta hizkuntza normalizazioa» jardunaldietan parte hartzeko. Euskal Herritik kanpokoa den Ferrán Suay-k ere parte hartu zuen jardunaldi horietan. Ez naiz luzatuko hemen jardunaldi horien emankortasunari buruz, artikulua- ren mugek ez dida- telako aukerarik ematen alde batetik, eta bestetik eta berezi- ki parte hartzeko aukerarik izan ez nuelako. Dena den, inte- resa duenak jardunaldien inguruko informazio osoa aurki- tuko du EMUNen web orrialdean (www.emun.com).

Euskal Herriko V. Euskararen Kale Neurketa

Euskal Herriko soziolinguistikari buruzko berriak aipa- tzean, ezin dugu artikulua hau bukatu Euskal Herriko V. Ka- le Neurketari buruzko berririk eman gabe. Izan ere, Sozio- linguistika Klusterrak 2006an Euskal Herriko V. Euskararen Kale Neurketa orokorra burutu zuen, eta azaroan kaleratu- ko den *Bat* soziolinguistika aldizkarian emaitza guztien be- rri izango dugu. Gainera, emaitza guztiak aditu ezagun as- koren irakurketapean.

Irakurleak jakingo duenez, euskararen kale neurketak bost urtetik behin egiten dira Euskal Herri mailan, eta oso datu garrantzitsua da euskararen bizitasunaren bilakaera hobeto ezagutzeko. Izan ere, Soziolinguistika Klusterrak burutzen duen ikerketa horrek berebiziko garrantzia du, batez ere ja- sotzen diren datuak ez direlako aitortuak, behatuak baizik. Alegia, inkestatuak ez du adierazten bere hizkuntz ohiturak zeintzuk diren, inkesta arruntetan edo erroldetan bezala. Ez, datuak behatuak dira, hau da, kolean euskara zenbat erabiltzen den jasotzen da.

Hori oso garrantzitsua da. Izan ere, askotan neurtzailearen presentziak eragina izaten du jasotzen diren datuetan (Labov-ek neurtzailearen paradoxa deitu zuena); gainera, askotan inkestatuak ez du egiten duena adierazten, baizik eta egin nahiko lukeena. Beste faktore bat errepresentazioak dira; alegia, inkesta bati erantzuten diogunean gure eginkizunei eta pentsamenduei buruzko iritziak ematen ditugu, eta irudipenak baino ez dira. Hau da, zer pentsatzen dugun eta normalean zer egiten dugun galdetzen badigute, maila teoriko batean jartzen gara eta normalean ez dugu benetan egiten duguna adierazten.

2006ko euskararen kale neurketan aldaketa batzuk egin dira ikerketaren metodologian, eta orain, euskararen, frantsesaren eta gaztelaniaren erabilera mailak ezagutu ez ezik, kanpoko hizkuntzak ere zenbat erabiltzen diren neurtu da.

Kale neurketen datuak 1989tik ditugu. Beraz, euskararen berrindartze prozesuari buruzko gogoeta sakon bat egiteko balio ahal izango digute. Hizkuntzen inguruan orain arte burututako lanaren eragina ebaluatzeko eta datozen urteetan aurreikuspenak egiteko balioko digute. Hizkuntz plan-gintzaren lorpenak eta indar soziolinguistiko berriak ezagutzeko, alegia.

Edo, hobeto esanda, euskararen egoeraren berri emango digu ikerketa horrek, argazki huts eta hotz bat balitz bezala. Alegia aldaketak zergatik gertatzen diren ez dugu jakingo, baina euskararen alde zer egiten den eta zer ez den egiten gutxi gorabehera badakigu denok. Beraz, euskararen erabilerari dagozkion datu batzuk aurreikusi ahal ziren, bereziki euskararen ezagutzaren datuen bilakaera ikusita. Erabilera-aren datuak aurreikusitakoak baino apalagoak badira, plan-gintzaren eraginkortasunari buruzko gogoeta batzuk egin beharko ditugu eta, bereziki, indar soziolinguistiko berriak zeintzuk diren identifikatu beharko ditugu... Pentsatzeko gonbita luzatuta dago, beraz...¶

Wikipedia Gasteizen

Ondo hasi genuen astea. Azaroa, astelehenez. Zientzia eta teknologiaren astea gurean. Paulino Luesma eta Juan Jose Ibarretxe elkarren ondoan jesarrita. Enpresariak, unibertsitarioak, zientzia, hackerrak, euskaldunen bat eta Wikipediari buruzko hitzaldia. Jimmy Wales Wikipediako sortzailea hitzaren jabe, hizlari. Jakintzaren sozializazioa, eduki libreak, euskararen unibertsaltasuna, copyleft... kontu interesgarri asko mahai gainean. Entzuleak so. Denak. Baina edukiak barneratu ote dituzte. Wikipedia proiektu itzela da, munduko hizkuntza askotan da, 250etik gora. Tartean gurea, egun 21.000 sarrera edo artikulurekin. 47. postuan. Garena baino behiago, gehiago. Jakin nahi nuke, Ibarretxek kudeatzen duen Kultura Saisetik, Hezkuntza Saisetik, Hizkuntza Politikatik, Industria Saisetik, abiadura handiko egitasmoak egin dituzten sail guztietatik, zertan lagundu duten horrelako proiektu xume, handi, erakargarri, euskaldun, unibertsal eta abar, eta abar, eta abar. Wikipedia proiektu ireki bat da, parte-hartzea esan barik, egin egiten dena. Zuk eta nik idatz dezakegu bertan. Jakintza gehitu. Sarrera bat idatzi, aportatu, klik egin, lotura bat gehiago jarri, egokitu, azken berriak eman. Wikipedia egin dezakegu euskaraz, edo frantsesez, gaztelaniaz, ingelesez, garena agertuko dugu horrela. Gure kultura, hizkuntza, herria, jakintsuak, idazleak, kirolariak, armarriak, herrien lekukotasunak batzen dira hor. Euskaraz 21.000 artikulua. Egunero ari da norbait zer edo zer gehitzen. Editoreak editatzen, zuzentzen, adosten, eztabaidatzen. Eztabaida hariak ere publikoak dira. Eta emaitza hor dago, sarean, denon eskura. Doan, libre, bilatzeko moduan, erabilteko prest. Itzela, ezta? Ba, izan ere, hori da jakintzaren gi-

zartea. Dakiguna sozializatzeko moduan, jakin gura duguna eskura hartzeko moduan. Inongo liburutegitan aurkitu dezakeguna hurbilduz, master garesti eta atzerrikoetara joan barik, etxeko gure leiho txikitik, bulegoaren bakardadetik kontsulta daiteke jakintza hori guztia. Jimbo Walesek ondo goazela adierazi digu. Baietz, baietz, Laudioakoak buruarekin. Laudiorioak, badakizue. Politika ofiziala. Paulino Luesmak ere indarrarekin txalotu du euskararen alde mintzatu den estatubatuarra. Ondo goaz, aurrera doan herria. Gasteizen hasi da Negua. Miñaoko parke teknologikotik ondo ikusten dira Urbina, Maltzagatik datorren autopistaren obrak, Bartzelonako zuloetara eroango gaituen trenarenak, progresoa. Euskara gutxi entzun da parke teknologikoan. Euskararen alde egin du amerikarrak, gure lagun amerikarra hau ere. Hurrengo arte Jimbo. Horretan dihardugu.

Bigarren hitzaldia du Wikipediako sortzaileak gurean. Aurrekoak ez zuen ukan horrenbesteko oihartzunik. Eduki aldetik baina interesgarriagoa egin zitzaidan. Protokoloa, badakizue. Medio publikoak. Laudiorioak. Segi irakurtzen, segi editatzen. 47. gara munduan. Herri txiki, ezdeus, isolatu, baina itsasoari begira, hori bai. Olatuak ez gaitu eroango. Zinez diotsuet, wikipedia.org EITB osoa baino interesgarriagoa egiten zait. Eta ez nabil txantxetan. Sartu, sartu.... esango didazue laudiorioa edo laudorioa den.

***The Wall Street Journal* Bilbon**

Aste berean irakurri dugu ingelesez. Han. Beste estatubatuar bat, honek marinea behar zukeen. Madriletik Bilbora. AEK-ko euskaltegian egon da, Joseba Arregirekin mintzatu da, Leopoldo Barredak iritzia eman dio. Zenbat manera dituzue euskaldunok *shepherd* esateko? Artzain hizkuntza gurea, ez du deusetarako balio. *The Wall Street Journal*-en «Basque Inquisition» sinatu diote izenburua. Euskara inposatzen du Ibarretxeren gobernuak, alferrik da gurean mediku euskalduna eskatzea, Gernikan epaitegian euska-

raz justizia aldarrikatzea, euskaltegian gauzez eskolak ematea, nik hau idaztea. Ez baitu gureak kalean ibiltzeko balio. Keith Johnson kazetaria hemen izan da, eta milioika irakurlek papera irakurriko zuen han, Estatu Batuetan, munduan. Guk ere irakurri dugu eta. Eta erantzun. Asaldatu egin da jendea. Ingelesez erantzun diote euskaldunenek e-postaz. Blogetan publikatu, haserrea adierazi. Komunikazioa ez da eten. Titularra ez dela berea, beste guztia baietz. AEK-ko *Aizu!* aldizkarian elkarrizketa ere agertu da, eta txintxo ematen du. Jator ari da gutaz. Iseka egin die Kalderapekon. Patxi Baztarrika ere haserretu egin da, arrazoi du pixka bat es mucho. Pasatu egin da Keith Johnson. Hizkuntza politika epela egin, eta berotu egin zaizkio belarriak. Ez dago laudoriorik. Ez dago nazioarteko erantzunik. Patxi Baztarrikak ez daki ingelesez, ezin erantzun. Ez du ukan behar den hori. Eta horrela gabiltza. Lau blogarik erantzun, baina gu bagara amerikarrak ere. Munduan diren hiriburuetatik, batean bakarrik dago alkate euskalduna. Ez Bilbon, ez Baionan, ez Donostian, ez Gasteizen, ez Iruñean, ez... Boisen David Bieter aukeratu dute. Badakigu nor den, Gaztelumendiko Etxebarri baserrian jaio zen bere aitita, berton, Larrabetzun. Baina ez diogu Bieterri deitu. Ez dago mundu mailako adierazpenik, komunikazio globala eten egin da. Keith Johnstonek berriro ere egingo digu horrelako bat. Agian arrazoia izango du, bee bee ari gara ardien moduan. Gurea Idahoko artzainen hizkuntza baino ez da. Arregik tertulietan darabilen hori bera, zuk irakurtzen duzun hau, nik amesten dudan hori berori, baina ez dugu *The Wall Street Journal* horretan gurearekiko begirunerik topatu. Ez dugu lortu. Lo geratu gara, beste behin. Izan ere, aurrera doan herria da gurea. Euskaltzaindia ilegalizatu beharko dute, euskararen alde zer edo zer gehiago egin dezagun. Ekin eta jarrai. Batera antzean edo. Aznarrek bai, Murdochek ere, laudorioak Madrileko kazetari estatubatuarri. Aupa Keith! Beee!

Microsoft Arrasaten

Astea *boombazo* informatiboarekin amaitu dute Correotaldeko egunkariek. *El Diario Vasco*-k dio Microsoftek Arrasateko Garaia berrikuntza gunean bulegoa ireki behar duela. Harro daude denak. Lorpena omen. Eta pena ematen didate. Ez dute Bill Gates ezagutzen ala? Europak zigortzen duen software enpresari aberatsena hartuko dugu etxean? Zertarako? Microsoft Corporacion C... kooperatiben espiritua al da software itxi, pribatibo eta merkatu lehia hausten duen hori? Jaurlaritzatik ahalegina egin da —alegia, dirua jarri dute mahai gainean—, Diputazioa ere pozik dago, MCC-k elkarlana gura du. Arrasateko enteraturen batek, aspaldiko notizia ekonomiko onena dela esan du. Espainiako erregea ekarri zuten beraiek —isilduko al naiz behingoz?— ekarri gura dute orain Bill Gates Euskal Herriara. Ez dakite non sartu diren. Lehenago ere badugu esperientzia berarekin. Ordaindu genizkion milioi mordo bat, Windows 98 zahar hura euskaratzeko... Eta? Orain zer? Berriro lizentzia eta abarretan ordaindu? Zertarako? Software pribatiboa egiteko? Bide berriak hartu dituzte teknologia berriek, garapenak, software libreak, Googlek berak, Interneteko sare handiak. Bush ekarriko dugu hurrengoan, diren gerra guztiak galdu ostean, udaltzainen ikastaroak emateko, hobetuz, formazio planak... gura duzuen. Aurrera doan herria.

Euskarazko irrati globala

Txiki izaten jarraitu gura dut. Askotan, ordenagailuaren pantaila jaitsi, amatatu eta off-ean egon nahi nuke. Astelehentik barikura, zenbat buruhauste, zenbat gogoeta. Hizkuntza, kultura, komunikazioa, teknologia berriak hizpide. Besterik ez. Eta aurrera doan herria iragarkia ezin burutik kendu. Abiadura handian goaz, ez da dudarik. Horregatik dauzkagu holako istripuak. Txiki izaten ikasi beharko ge-

nuke. Baina ezin, Guggenheim aparrak liluratzen gaitu, gure ekipoak primerakoak dira, mundialak gara.

Tira, adiskideekin jarraituko dugu, gure txokoetan, gure tertulietan, gogoetatzen, meriendatzen. Gure saioak egiten. Badira zazpi urte, Jabi Zabalarekin batera irratia.com egiten hasi nintzela. Astero saiotxo bat, Internet bidez emititzeko. Gogoan du, 2000. urteko azaroan euskara lehen aldiz entzun zela uhinetatik. Eta lortu egin genuen. Mende berri bat hastera zihoan. Bide berri bat. Bilbon itsasoratu genuen gure proiektua, eta horretan ari gara. Orain Bilbo Hiria irratiko estudioetatik horretan jarraitzen dugu. 100 saio egin ditugu abenduaren 5ean, eta abenduaren 6an 17 urte *Egunkaria* sortu zela. Japonetik entzuten gaituzte, metroan doazela. Mexikon, Estatu Batuetan, Saharan, Finlandian. Baina baita Maulen, edo Iruñean, edo Enkarterrietan, Zarautzen eta Laudion. Laudion astero botatzen dute bertako irratilibretik gure irratia emankizuna. Esaten nuen ba, laudiorioak. Aurrera doan herri batekoa naiz ba. Ez gara agertuko *The Wall Street Journal*-en, Wikipedian idatzi dezakegu ordea, hori bai, ez du Microsoft askorik erabiltzen, ahal dela. Euskaraz ari gara, mundu osorako, libre. Momentuz. On line. irratia.com¶